

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

DE SECTOR LERARENOPLEIDINGEN IN BEELD

Studiesucces, studenttevredenheid en aansluiting op de arbeidsmarkt

DEEL 1, INVENTARISATIE

Utrecht, 8 oktober 2014

Voorwoord

Voor u ligt deel 1 van *De sector lerarenopleidingen in beeld*. Deze inventarisatie bevat een karakteristiek van de sector lerarenopleidingen in relatie tot het totale hoger onderwijs. Het sectorbeeld bevat een beschrijving van de omvang en het rendement van de sector als geheel en van subsectoren daarbinnen. Ten slotte gaan we in op de tevredenheid van studenten over enkele onderdelen van de lerarenopleidingen en de aansluiting met de arbeidsmarkt.

Over de kwaliteit van lerarenopleidingen komt in de komende jaren meer informatie beschikbaar: de NVAO zal in de periode 2014-2016 pabo's, tweedegraads lerarenopleidingen en universitaire lerarenopleidingen accrediteren en daarover na afloop een systeembrede analyse opstellen. Ook de inspectie doet intussen meer onderzoek naar deze groep opleidingen en zal daarover afzonderlijk rapporteren. In de loop van 2017 volgt een tweede deel van het sectorbeeld. De NVAO en de inspectie zullen dan gezamenlijk rapporteren over deze sector. De voorliggende inventarisatie biedt dus nog geen compleet beeld van de sector. Niettemin ben ik van mening dat we alleen al door het bijeenbrengen en analyseren van reeds beschikbare gegevens grote winst hebben geboekt bij het verwerven van meer inzicht in deze belangrijke sector van ons onderwijsstelsel.

Dit rapport is het eerste in een reeks sectorbeelden. De komende jaren publiceren wij regelmatig een beeld van sectoren in het hoger onderwijs, dat wil zeggen van clusters van gelijksoortige opleidingen bij verschillende instellingen. De vorm en inhoud van de toekomstige sectorbeelden ligt niet vast en wordt afgestemd op de aard van de sector. Het publiceren van sectorbeelden vloeit voort uit onze wettelijke opdracht de kwaliteit van het stelsel voor onderwijs te onderzoeken en te bevorderen. We werken hierin nauw samen met de NVAO.

De beredeneerde afbakening van gelijksoortige opleidingen en een eenduidige manier van werken maken het straks mogelijk opleidingen en sectoren met elkaar te vergelijken. We laten dan de sterke en zwakke kanten van een sector en zijn subsectoren zien. Daarmee geven we inzicht en aanknopingspunten voor verdere ontwikkeling van de kwaliteit van de desbetreffende sector. Een sectorbeeld is dan ook in de eerste plaats gericht op de landelijke onderwijsorganisaties en het beroepenveld. Vervolgens zijn ze – zo verwacht ik – ook van betekenis voor docenten, leidinggevenden en netwerken daarvan in deze sector.

Een bijkomend voordeel van deze benadering is dat we als toezichthouder bij kunnen dragen aan de kwaliteit van het hoger onderwijs zonder daarmee aanmerkelijke toezichtlast te veroorzaken: het sectorbeeld komt immers op basis van bureauwerk tot stand, afgezien van contacten met betrokkenen in de sector.

Het is niet voor niets dat we de nieuwe reeks starten met de lerarenopleidingen. Hier worden immers leraren en docenten opgeleid die daarna voor het gehele onderwijsveld van grote betekenis zijn. En het belangrijkste aangrijpingspunt voor verdere verbetering van het Nederlandse onderwijs, ook voor de komende vernieuwingen van ons toezicht in het funderende en beroepsonderwijs, is de kwaliteit van de leraar. Ambities, verbetercultuur en professionaliseringsbeleid van bestuur en schoolleiding zijn daarop van grote invloed, maar zeker ook de lerarenopleidingen in het hoger onderwijs. Ik hoop en verwacht dat het sectorbeeld een belangrijke bijdrage zal kunnen leveren aan het realiseren van de OCW Lerarenagenda 2013-2020.

Ik wens u veel leesplezier!

drs. Monique Vogelzang
Hoofdinspecteur Hoger onderwijs

INHOUD

VOORWOORD	3
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	12
1.1. VERANTWOORDING EN WERKWIJZE	12
1.2. SECTORINDELING LERARENOPLEIDINGEN	15
1.3. LEESWIJZER.....	17
2. KARAKTERISTIEK VAN DE SECTOR LERARENOPLEIDINGEN (AARD EN OMVANG)	18
2.1. INLEIDING	18
2.2. CONTEXT.....	18
2.3. KWANTITATIEVE BESCHRIJVING VAN DE SECTOR ALS GEHEEL	21
2.4. OPLEIDINGSAANBOD VAN DE SUBSECTOREN	23
2.5. INSCHRIJVINGEN IN DE SUBSECTOREN	26
2.6. INSTROOM IN DE SUBSECTOREN	27
2.7. NIEUWE ROUTES NAAR HET LERAARSCAP.....	33
3. HET STUDIESUCCES VAN LERARENOPLEIDINGEN	34
3.1. INLEIDING.....	34
3.2. UITVAL	34
3.3. SWITCH.....	37
3.4. COMBINATIE UITVAL EN SWITCH VOLTUIG BACHELOR HOGER BEROEPSONDERWIJS.....	40
3.5. DIPLOMARENDEMENT LERARENOPLEIDINGEN	43
3.6. STUDIESUCCES VAN DE ACADEMISCHE PABO	46
4. DE STUDENTTEVREDENHEID OVER LERARENOPLEIDINGEN.....	51
4.1. INLEIDING.....	51
4.2. ALGEMEEN OORDEEL MINDER POSITIEF DAN VERGELIJKBARE OPLEIDINGEN.....	51
4.3. TEVREDEN OVER BEROEPSVOORBEREIDING EN OORDEEL DOCENTEN	53
4.4. ONTEVREDEN OVER INFORMATIEVOORZIENING EN STUDIELAST.....	54
5. WAT KUNNEN WE ZEGGEN OVER DE LERARENPOPULATIE (AARD EN AANTAL) NU EN IN DE TOEKOMST?	56
5.1. INLEIDING	56
5.2. AANTALLEN UITGEREIKTE DIPLOMA'S NAAR SUBSECTOR	56
5.3. AANSLUITING ONDERWIJS - ARBEIDSMARKT	58
6. BELANGRIJKE BEVINDINGEN PER SUBSECTOR.....	61
6.1. DE OPLEIDINGEN LERAAR BASISONDERWIJS (PABO)	61
6.2. DE TWEDEGRAADS LERARENOPLEIDINGEN.....	63
6.3. DE EERSTEGRAADS LERARENOPLEIDINGEN IN HOGER BEROEPS- EN WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS	64
6.4. OVERIGE OPLEIDINGEN.....	66
BIJLAGE 1 OVERZICHT GERAADPLEEGDE LITERATUUR.....	69

BIJLAGE 2 OVERZICHT SECTORINDELING	72
BIJLAGE 3 DATABESTANDEN, BEGRIPPEN EN DEFINITIES.....	76
BIJLAGE 4 OVERZICHT FIGUREN EN TABELLEN.....	80
BIJLAGE 5 AFKORTINGEN	94
COLOFON	95

Samenvatting

Verantwoording en werkwijze

Het doel van dit rapport

'De sector lerarenopleidingen in beeld' is het eerste deel van een reeks sectorbeelden. Dit eerste deel vormt een belangrijke basis voor vervolgonderzoek naar deze sector. Het bevat naast een afbakening van de sector een inventarisatie van beschikbare gegevens over de lerarenopleidingen. Deze zijn hier bijeengebracht, uitgesplitst naar inhoudelijk verwante opleidingen en vervolgens beschreven.

De inhoud van dit rapport

In deze rapportage beschrijven we aspecten van studiesucces en diplomarendement, studenttevredenheid en aansluiting van de opleidingen op de arbeidsmarkt. Deze gegevens zijn vrijwel alleen beschikbaar van bekostigde opleidingen. Het niet-bekostigde onderwijs komt in dit rapport vrijwel niet aan bod.

Het vervolgtraject

Op dit moment is het nog niet mogelijk om een compleet beeld te geven van de sector lerarenopleidingen. In de komende jaren vinden de accreditaties van de lerarenopleidingen door de NVAO plaats. Tegelijkertijd voert de inspectie een aantal aanvullende deelonderzoeken naar de lerarenopleidingen uit. De verwachting is dat we in 2016/2017 beschikken over de uitkomsten van zowel de accreditaties als van de deelonderzoeken. Deze worden dan verwerkt in een geactualiseerd sectorbeeld, het tweede deel. Tevens is het dan mogelijk om de resultaten van dit rapport in de context van de uitkomsten van de accreditaties en deelonderzoeken te plaatsen.

Karakterisering van de sector lerarenopleidingen

Omschrijving van de sector

Onder lerarenopleidingen verstaan we in de eerste plaats de opleidingen die opleiden tot een onderwijsbevoegdheid: pabo's, tweedegraads lerarenopleidingen, eerstegraads lerarenopleidingen in hbo en wo en lerarenopleidingen voor kunstvakken en lichamelijke opvoeding. Daarnaast hebben we programma's bekeken die opleiden tot onderwijsondersteuner op associate degree niveau en masters in het hbo zoals de opleiding Special Educational Needs (SEN).

Grote sector met veel opleidingen en studenten

De sector lerarenopleidingen heeft een groot aanbod aan opleidingen. Op 1 oktober 2013 kende de sector 915 opleidingen, waarvan 59 niet-bekostigd. Dit is bijna een vijfde van alle opleidingen in het hoger onderwijs. Ook het aantal studenten dat met een hoofdschrijving staat ingeschreven aan een lerarenopleiding is groot. Op 1 oktober 2013 stonden er ongeveer 63.000 studenten ingeschreven. Dat is ruim 9 procent van het totaal aantal hoofdschrijvingen in het hoger onderwijs. Daarnaast zijn sinds enkele jaren nieuwe routes naar het leraarschap: de Educatieve minor, zijinstromers in het beroep, Eerst de Klas en Onderwijsstraineeship. Ongeveer 750 studenten volgden in 2013 een dergelijke route.

Gemeten naar het aantal hoofdschrijvingen en jaarlijkse instroom, vormen de pabo's en de tweedegraads lerarenopleidingen de grootste subsectoren. Samen verzorgen zij het onderwijs voor driekwart van de studenten aan de lerarenopleidingen. Het merendeel van de studenten in de sector lerarenopleidingen studeert in voltijd. Uitzonderingen hierop zijn de eerstegraads hbo-opleidingen en de master Special

Educational Needs (SEN), het grootste deel van de studenten volgt deze opleidingen in deeltijd. Bij de tweedegraads opleidingen is de verhouding voltijd- deeltijdstudenten ongeveer twee derde versus een derde deel.

Investerings in de kwaliteit

De afgelopen jaren is een groot aantal beleidsmaatregelen doorgevoerd gericht op versterking van de kwaliteit van de lerarenopleidingen. Om de vakkennis van studenten te verhogen zijn door de lerarenopleidingen in het hbo landelijke kennisbases vastgesteld. De kennisbasis expliciteert over welke (vak)kennis een afgestudeerde moet beschikken en ligt daarmee ten grondslag aan het opleidingscurriculum. Studenten van pabo's moeten in hun eerste studiejaar met goed gevolg een landelijke toets rekenen en taalvaardigheid afleggen om door te mogen studeren. Ook zijn met ingang van 2013/2014 voor een aantal vakken op de pabo en de tweedegraads opleidingen landelijke eindtoetsen ingevoerd. De kwaliteit van het praktijkleren wordt bevorderd doordat de NVAO sinds 2009 trajecten 'Opleiden in de School' beoordeelt.

Studentenaantallen

Dalende instroom

De absolute instroom in de sector lerarenopleidingen fluctueert de afgelopen jaren, terwijl de instroom in het hoger onderwijs als geheel toeneemt. Relatief gezien neemt de instroom bij de lerarenopleidingen af. In 2004 was het aandeel instromende studenten in de lerarenopleidingen ruim 15 procent; dit is in 2013 afgenomen tot 9 procent. Hierbij zijn wel verschillen te zien tussen de subsectoren. De daling in studentenaantallen vindt voornamelijk plaats bij de deeltijdopleidingen van de pabo's, de tweedegraads lerarenopleidingen, de opleidingen kunst en lichamelijke opvoeding (LO), en de master SEN. Daarentegen stijgt de instroom van studenten aan de universitaire lerarenopleidingen de afgelopen jaren gestaag. Tenslotte vormt 2013 hier een uitzondering voor bijna alle subsectoren, dat jaar laat tegen de trend in een toename van de instroom zien.

Studiesucces

Onder studiesucces verstaan we de mate van uitval en switch binnen het eerste jaar van de opleiding en het diplomarendement na de nominale studieduur plus één jaar.

Diplomarendement tweedegraads lerarenopleidingen laag

Het diplomarendement bij de tweedegraads lerarenopleidingen is laag. Met circa 23 procent voor cohort 2008 is dit (veel) lager dan het rendement van vergelijkbare opleidingen (42 procent). Dit betekent dat vijf jaar na de start van de opleiding nog geen kwart van deze studenten een diploma heeft behaald. Dit is deels een resultaat van hoge uitval en switch aan het begin van deze opleidingen.

Diplomarendement pabo's neemt af van hoog naar gemiddeld

Het diplomarendement van de voltijd pabo ligt voor de cohorten 2004-2008 boven het landelijk gemiddelde, maar daalt daarna: voor het cohort 2008 ligt het rendement ongeveer op het gemiddelde van de voltijd bacheloropleidingen in het hoger beroeps onderwijs.

Diplomarendement van de universitaire lerarenopleidingen (ulo's) neemt toe

Het rendement van de ulo's daarentegen stijgt, en het stijgt ook sneller dan het rendement van vergelijkbare masteropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs, maar is nog niet op hetzelfde niveau.

Diplomarendement mbo'ers daalt

Het diplomarendement van de mbo'ers aan de pabo is de afgelopen jaren gedaald en blijft achter op dat van havisten en vwo'ers. Mbo'ers aan tweedegraads lerarenopleidingen die in voltijd studeren presteerden aanvankelijk beter dan havisten, maar zitten in het meest recente complete cohort (2008) op bijna gelijk niveau aan dat van havisten. In de deeltijd tweedegraads lerarenopleidingen presteren mbo'ers in alle onderzochte cohorten beter dan havisten.

Uitval uit de sector hoger dan in hoger onderwijs als geheel

De uitval uit de lerarenopleidingen neemt toe, evenals de uitval uit het gehele hoger onderwijs. De uitval uit de lerarenopleidingen is echter hoger dan gemiddeld in het hoger onderwijs. Met name studenten van de pabo en de tweedegraads lerarenopleidingen vallen vaker dan gemiddeld uit. Het laatste jaar stabiliseert de uitval, zowel in het hele ho als in de sector lerarenopleidingen.

Toename van switch in pabo en tweedegraads lerarenopleidingen

Bij de pabo en tweedegraads lerarenopleidingen is het aantal studenten dat van opleiding verandert (switch) in het laatst gemeten jaar hoog (2012/2013). Studenten van de pabo veranderden over het algemeen minder vaak van opleiding dan gemiddeld in het hoger beroepsonderwijs, maar in het meest recente meetjaar neemt switch van de pabo toe tot bijna het landelijk gemiddelde. De studenten van de tweedegraads lerarenopleidingen veranderden over alle recente jaren beduidend vaker van opleiding. Switch komt bijna niet voor bij de universitaire lerarenopleidingen en bij deeltijd lerarenopleidingen.

Veel switch tussen AD onderwijsondersteuner en tweedegraads lerarenopleiding.

Relatief veel studenten die aan het Associate Degree (AD) traject onderwijsondersteuner beginnen zijn afkomstig uit een tweedegraads lerarenopleiding. Bijna alle switchers die het AD-traject vervolgens ongediplomeerd verlaten doen dit om verder te studeren aan een bachelor opleiding binnen het hbo, hoofdzakelijk aan een tweedegraads lerarenopleiding. Van de gediplomeerden van het AD-traject tenslotte, vervolgt ongeveer de helft zijn onderwijs carrière aan een tweedegraads lerarenopleiding.

Studenttevredenheid

Studenten van de lerarenopleidingen meer tevreden over beroepsvoorbereiding en docenten

Studenten van de lerarenopleidingen zijn op belangrijke onderdelen bovengemiddeld tevreden: over de kwaliteit van docenten en met name de voorbereiding op het beroep. Vooral pabo-studenten zijn over dat laatste heel tevreden.

Studenten lerarenopleidingen minder tevreden over informatievoorziening en studielast

Daar staat tegenover dat studenten van de lerarenopleidingen in hun algemene oordeel gemiddeld genomen minder tevreden zijn met hun opleiding dan vergelijkbare studenten in het hoger onderwijs, zo blijkt uit de Nationale Studentenenquête (NSE). Dat geldt vooral voor studenten van de universitaire lerarenopleidingen en het AD-programma dat opleidt tot onderwijsondersteuner. Vooral de onderwerpen informatievoorziening vanuit de opleiding en studielast scores relatief laag in de NSE.

Lerarenpopulatie nu en in de toekomst

Minder pabo-diploma's, meer diploma's van masteropleidingen

Als gevolg van dalende instroom en afnemend rendement is het aantal afgegeven pabo-diploma's in de periode 2008-2012 sterk gedaald. In dezelfde periode is het aantal diploma's voor de tweedegraads opleidingen gestegen, behalve in het laatst gemeten jaar. Deze recente daling heeft het aantal behaalde diploma's teruggebracht naar het niveau van een paar jaar daarvoor. Het aantal diploma's van een hbo eerstegraads lerarenopleiding is de afgelopen vijf jaar sterk toegenomen; bij de ulo's is dit aantal bijna verdubbeld.

Relatief veel diploma's aan studenten met een neveninschrijving

Binnen de sector lerarenopleidingen zien we dat er relatief veel diploma's worden uitgereikt aan studenten die de lerarenopleiding als tweede studie hebben gevolgd (neveninschrijvingen). Voor het kalenderjaar 2012 betreft dit 22 procent van de uitgereikte diploma's aan tweedegraads lerarenopleidingen, voor de universitaire lerarenopleidingen is dit 13 procent.

Toenemende werkloosheid onder pabo-afgestudeerden

Uit onderzoek van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) onder hbo-afgestudeerden (ROA, 2014) blijkt dat afgestudeerden van de pabo de laatste paar jaar moeilijker aan een baan komen dan voorheen. Het percentage afgestudeerden dat aangeeft werkloos te zijn, is gestegen van bijna 5 procent onder afgestudeerden in 2009 naar ruim 10 procent onder afgestudeerden in 2011. Ook afgestudeerden van lerarenopleidingen voor kunstvakken en lichamelijke opvoeding komen moeilijker aan werk, zij accepteren bovendien vaker een baan buiten hun eigen vakgebied.

Afgestudeerden van lerarenopleidingen doorgaans werkzaam in passend werkveld
Het merendeel van de afgestudeerden met een betaalde baan is docent in het werkveld waarvoor hij is opgeleid.

Belangrijke bevindingen per subsector

Pabo's

In 2013 studeerden ruim 24.000 studenten aan een pabo, waarvan 3500 in deeltijd. Een deel van deze studenten volgt een 'academische pabo': in 2011/2012 startten ruim 500 studenten. De afgelopen vijf jaar is het aandeel van mannen in de instroom bij de pabo's licht gestegen. Ook het aandeel vwo'ers stijgt. Het diplomarendement van de pabo's is afgenomen: voorheen lag het ruim boven het hbo-gemiddelde, maar nu is het vergelijkbaar met dat van andere hbo-opleidingen. Van de studenten van de pabo die van opleiding veranderen gaat twee derde naar een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen en blijft een derde binnen de sector. Het aantal jaarlijks afgegeven pabo-diploma's is sterk gedaald en de kans van afgestudeerden op het vinden van een betaalde baan is afgenomen.

Tweedegraads lerarenopleidingen

Met 22.000 hoofdinschrijvingen is deze subsector de tweede in omvang na de pabo, daarnaast volgen nog eens 7.000 studenten de opleiding als tweede studie. Het aantal studenten dat binnen deze subsector kiest voor een exact vak is in de afgelopen jaren toegenomen van 15 naar 18 procent, een positieve ontwikkeling in het licht van de tekorten aan leraren in de exacte vakken. Het studiesucces van de voltijds tweedegraads opleidingen blijft ver achter bij het landelijk gemiddelde. Daarbij valt op dat er grote verschillen bestaan tussen individuele opleidingen.

Binnen deze subsector stappen veel studenten over naar een andere opleiding. Evenals bij de pabo's blijkt een groot deel van de switchers te kiezen voor een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen: binnen deze sector is dat ruim de helft. Ruim een derde blijft binnen de tweedegraads lerarenopleidingen en de rest blijft binnen de sector, bijna 10 procent gaat verder aan een pabo.

De eerstegraads lerarenopleidingen in het hbo en wo

Het aantal afgestudeerden van een eerstegraads lerarenopleiding in hoger beroeps- en wetenschappelijk onderwijs is de afgelopen vijf jaar sterk toegenomen; bij de universitaire lerarenopleidingen is dit aantal bijna verdubbeld. Ook het domein exact, waar zich op de arbeidsmarkt tekorten voordoen, loopt mee in deze trend en laat zowel bij de eerstegraads als de universitaire lerarenopleidingen een toename van het aantal afgegeven diploma's zien. Daarbij blijven het in absolute zin kleine aantallen: er zijn in 2012 in totaal 417 studenten afgestudeerd aan een eerstegraads opleiding hbo en 942 aan een universitaire lerarenopleiding. De studenttevredenheid aan de universitaire lerarenopleidingen is opvallend laag.

Overige opleidingen

Studenten aan de lerarenopleidingen kunst en lichamelijke opvoeding worden voorafgaand aan de opleiding geselecteerd. De tevredenheid van deze studenten over hun opleiding is hoog, de uitval is laag.

De master Special Educational Needs (SEN) is een veel gevolgde opleiding bedoeld voor leraren die zich willen specialiseren. In de periode 2009 – 2012 is het aantal studenten dat jaarlijks kiest voor een master SEN sterk gedaald, van bijna 3.300 naar bijna 1.800. In 2013 is de instroom weer gestegen naar ruim 2.100.

Sinds enkele jaren bestaat er een associate degree programma (AD) dat opleidt tot onderwijsondersteuner. In 2012 volgden 200 studenten deze opleiding. Het is belangrijk te bedenken dat het AD-programma niet opleidt tot een onderwijsbevoegdheid; afgestudeerden mogen alleen werken onder de verantwoordelijkheid van een bevoegde docent.

1. Inleiding

1.1. Verantwoording en werkwijze

Doel

Deze inventarisatie vormt de basis voor het sectorbeeld lerarenopleidingen. In 2014 en 2015 voeren wij nog andere deelonderzoeken uit naar aspecten van kwaliteit van de sector lerarenopleidingen. We vragen beginnende leraren en schoolleiders naar hun perceptie van de voorbereiding op het beroep door de opleiding. Ook vormen de lerarenopleidingen een aparte groep in het bredere onderzoek van de inspectie naar examencommissies in het hoger onderwijs. Samen met de resultaten van de volgende accreditatieronde van de lerarenopleidingen beogen deze deelonderzoeken uiteindelijk een integraal inzicht te geven in de kwaliteit van de sector.

Er is op deelgebieden veel bekend over de sector lerarenopleidingen, maar de informatie is versnipperd. Wij hebben de beschikbare cijfers geordend naar lerarenopleidingen die opleiden tot een onderwijsbevoegdheid. Zo kunnen we een actuele typering geven van de sector lerarenopleidingen en is het mogelijk om relevante clusters van opleidingen met elkaar te vergelijken. Dat maakt het bovendien mogelijk om zinvolle vergelijkingen te maken tussen de sector en het gehele stelsel, tussen subsectoren en tussen (clusters) van opleidingen in subsectoren. Dit is relevant voor het voorliggend sectorbeeld, maar ook voor toekomstige onderzoeken naar deze sector. Deze inventarisatie vormt een eerste belangrijke stap, de komende tijd wordt dit beeld geactualiseerd en aangevuld.

Onderzoeksvragen

De leidende onderzoeksvraag luidt: Wat kunnen we op grond van bureauonderzoek zeggen over de sector lerarenopleidingen ten aanzien van de aspecten studiesucces, studenttevredenheid en de aansluiting op de arbeidsmarkt?

Deze hoofdvraag is uitgewerkt in een drietal deelvragen, te weten:

1. Wat kunnen we zeggen over de ontwikkeling van uitval, switch en diplomarendement van de lerarenopleidingen op basis van bestaande gegevens?
2. Wat kunnen we zeggen over (de ontwikkeling van) studenttevredenheid over verschillende deelaspecten van de lerarenopleidingen op basis van bestaande gegevens?
3. Wat kunnen we zeggen over ontwikkeling van aantallen gediplomeerden van de lerarenopleidingen en de aansluiting met de arbeidsmarkt op basis van bestaande gegevens?

Achtergrond en onderzoekkader

Kwaliteit is een breed begrip dat vanuit verschillende invalshoeken kan worden beschreven. Aspecten van kwaliteit zijn bijvoorbeeld het niveau van de uitstromende student, het onderwijsproces, de balans tussen vakkennis en pedagogisch-didactische vaardigheden in het curriculum en het niveau van de docenten van de lerarenopleidingen. Ook gegevens over studiesucces (uitval, switch en diplomarendement), extern rendement (aantal diploma's en aansluiting op de arbeidsmarkt) en studenttevredenheid zijn indicatoren voor kwaliteit.

Het voorliggende sectorbeeld bevat voornamelijk een beschrijving van studiesucces en diplomarendement van de sector als geheel en van subsectoren daarbinnen. Daarnaast komt beperkt de studenttevredenheid over enkele onderdelen van de lerarenopleidingen en de aansluiting met de arbeidsmarkt aan de orde. Deze gege-

vens zijn vrijwel alleen beschikbaar over de bekostigde instellingen. Hierdoor komen de lerarenopleidingen aan niet-bekostigde instellingen beperkt aan de orde.

De inventarisatie geeft nog geen compleet beeld van de sector. Voor een integraal sectorbeeld is een analyse van het hele systeem nodig op basis van nader onderzoek. Informatie over het eindniveau van de afgestudeerden en het onderwijsproces komt beschikbaar via accreditatie van individuele opleidingen. De lerarenopleidingen zijn of worden in 2013-2016 geaccrediteerd. In 2016/2017 maakt de Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) vervolgens een systeembrede analyse van de sector. Het beeld dat daaruit voortkomt en het eerder genoemde inspectieonderzoek, wordt meegenomen in een geactualiseerd sectorbeeld, dat in de loop van 2017 verwacht kan worden. Inspectie en NVAO werken daarbij nauw samen.

De inspectie wil recht doen aan het belang van de lerarenopleidingen voor het onderwijs, maar vindt het belangrijk om de onderzoekdruk bij opleidingen niet onnodig te verhogen. De voorliggende inventarisatie is gebaseerd op bureauonderzoek en levert geen toezichtlast op bij de opleidingen. Voor de inspectie zelf vormt deze inventarisatie een bruikbare basis voor komende onderzoeken naar deze sector, die in de komende jaren verder wordt uitgebouwd.

Dit sectorbeeld is een eerste van een reeks onderzoeken over deze sector. Naast dit sectorbeeld en de voorgenomen update in 2017 voert de inspectie in 2014 en 2015 onderzoeken uit naar aspecten van kwaliteit van de sector lerarenopleidingen vanuit andere invalshoeken. Zo worden in 2014 beginnende leraren en schoolleiders in het primair onderwijs gevraagd naar hun ervaringen met de pabo en hun perceptie van de voorbereiding op het beroep door de opleiding. In 2015 volgt een rapportage over een vergelijkbaar onderzoek van de inspectie naar afgestudeerden van tweedegraads opleidingen. Daarnaast lopen de lerarenopleidingen als aparte groep mee in het bredere onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs. Al deze deelonderzoeken samen beogen uiteindelijk een integraal beeld en inzicht te geven in de kwaliteit van de sector lerarenopleidingen.

Omschrijving van de onderzochte groep

Onder lerarenopleidingen verstaan we in de eerste plaats de opleidingen die opleiden tot een onderwijsbevoegdheid. Uitzondering hierop zijn de programma's die opleiden tot onderwijsondersteuner op associate degree niveau en masters in het hbo zoals de opleiding Special Educational Needs (SEN). De opleidingen in de sector lerarenopleidingen worden aangeboden aan bekostigde en niet-bekostigde instellingen.

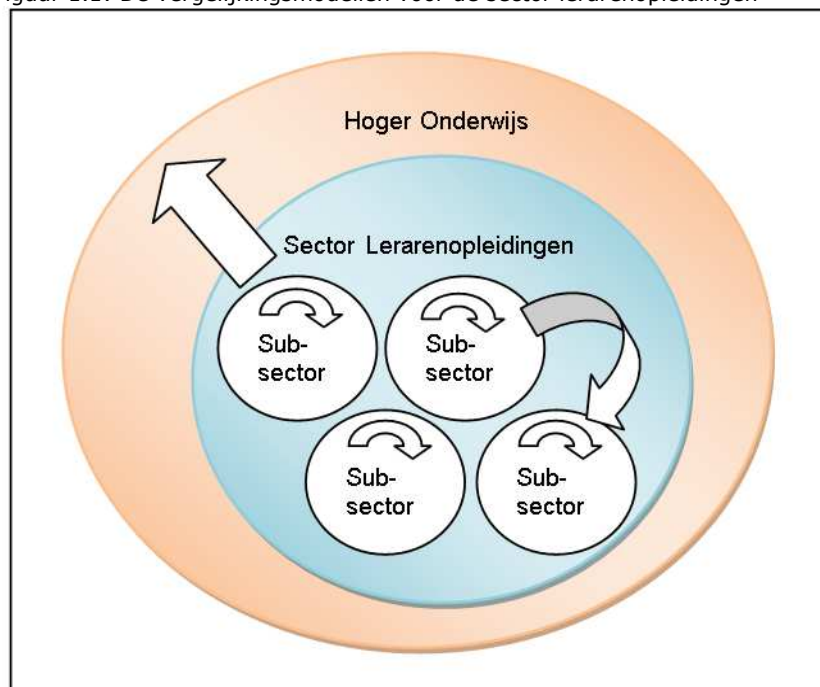
Aangezien er voor het niet-bekostigd onderwijs bijna geen gegevens beschikbaar zijn over het aantal ingeschreven studenten, en dus geen gegevens over studiesucces en aantal afgestudeerden kunnen we hier geen uitspraken over doen. Dit sectorbeeld focust zich derhalve op de bekostigde lerarenopleidingen en over bekostigde studenten.

Bij de beantwoording van de deelvragen besteden we hoofdzakelijk aandacht aan die aspecten die opvallende verschillen laten zien tussen:

1. bekostigde opleidingen van de sector lerarenopleidingen en overige bekostigde hbo- respectievelijk wo-opleidingen buiten de sector lerarenopleidingen;
2. sectoren van de sector lerarenopleidingen;
3. clusters van bekostigde opleidingen binnen een subsector van de sector lerarenopleidingen.

Schematisch ziet dit er als volgt uit:

Figuur 1.1: De vergelijkingsmodellen voor de sector lerarenopleidingen

In paragraaf 1.2 verantwoordden we de indeling van opleidingen voor de sector lerarenopleidingen en de onderliggende subsectoren.

Gegevens

Het sectorbeeld lerarenopleidingen is gebaseerd op analyses van bestaande gegevensbronnen en literatuuronderzoek.¹ Gegevens over het niet-bekostigd onderwijs zijn beperkt beschikbaar, waardoor dit sectorbeeld zich vooral richt op de bekostigde opleidingen. De inspectie vindt dit een omissie. Het zou gezien het belang van deze opleidingen voor het onderwijs goed zijn als ook over deze groep landelijk vergelijkbare cijfers beschikbaar komen.

Literatuuronderzoek en analyse

Om de deelvragen te formuleren en een verbinding te leggen met de actualiteit, hebben we aan de start van het sectorbeeld een beknopt literatuuronderzoek uitgevoerd naar de recente ontwikkelingen binnen de lerarenopleidingen en beleidsmaatregelen gericht op lerarenopleidingen. Zie bijlage 1 voor het overzicht van geraadpleegde literatuur. Op basis van die literatuur hebben we specifieke analysevragen en aandachtspunten geformuleerd. Deze analysevragen zijn geïnventariseerd en gerubriceerd naar een aantal hoofdvragen en zijn vervolgens samen met de sectorindeling voorgelegd aan externe partijen. Op basis van de uitkomsten van deze besprekingen zijn de analysevragen vastgesteld en de analyses op beschikbare databronnen uitgevoerd. Hiermee hebben we de analyses gericht kunnen uitvoeren.

Vervolgens is in een iteratief proces van analyses, schrijven, confrontatie met uitkomsten, literatuuronderzoek en aanvullende analyses het sectorbeeld lerarenopleidingen samengesteld. Tussentijds zijn de voorlopige bevindingen op verschillende momenten voorgelegd aan interne en externe stakeholders.

¹ Onderzoek dat na 1 mei 2014 is gepubliceerd is niet meegenomen in dit sectorbeeld.

Definities

In het sectorbeeld lerarenopleidingen maken we voor de gepresenteerde kengetallen gebruik van de inspectiedefinities. Dit zijn de definities zoals ze ook in het Onderwijsverslag gebruikt worden. Daardoor zijn we als inspectie consistent in de kengetallen die we presenteren. De definities staan beschreven in bijlage 3.

Andere partijen in het hoger onderwijs presenteren kengetallen onder dezelfde naam, maar deze wijken op onderdelen af van de kengetallen zoals hier worden gepresenteerd. Dat komt omdat de definities van de verschillende partijen verschillende doelen dienen. De definities verschillen op een aantal relevante punten.

Ten eerste verschillen ze in het bepalen van de cohorten. Wij kijken naar de studenten die voor het eerst aan een bepaalde opleidings-instellingscombinatie (brin-isat) staan ingeschreven. In o.a. de Prestatieafspraken van de RCHO wordt gerekend met eerstejaars in het stelsel. Deze laatste groep kent geen eerdere inschrijvingen in het hoger onderwijs.

Ten tweede verschilt de berekening van het diplomarendement. Wij rekenen voor het diplomarendement met de groep studenten die vanaf de start aan de brin-isat combinatie staat ingeschreven. In de Prestatieafspraken rekent men met de groep herinschrijvers, dit zijn studenten die na het eerste jaar verder studeren. Switch en uitval gedurende het eerste studiejaar worden daarin niet meegerekend.

Ten derde zijn de Prestatieafspraken gebaseerd op het niveau van de instelling terwijl wij ons baseren op het niveau van de opleidingen. Switch en diplomarendement verschillen daardoor van elkaar.

Tenslotte zijn de Prestatieafspraken uitsluitend gericht op bachelor voltijd studenten, wij maken onderscheid naar voltijd en deeltijd/duaal en naar associate degree, bachelor- en masteropleidingen en presenteren op dat niveau ook kengetallen.

1.2. Sectorindeling lerarenopleidingen

We streven naar een zo compleet mogelijk overzicht van opleidingen die opleiden tot een bevoegdheid voor docent in het basis-, voortgezet- en middelbaar beroepsonderwijs. Dit zijn zowel opleidingen binnen het hoger beroeps- als binnen het wetenschappelijk onderwijs. Voor deze indeling hebben we de croho-onderdelen en de ISCED-indeling, zoals gebruikt door het CBS, als uitgangspunt genomen. Op bepaalde punten zijn we daar beredeneerd van afgeweken om tot een, voor dit sectorbeeld, bruikbare en inhoudelijk passende indeling te komen.

De geselecteerde lerarenopleidingen zijn ingedeeld in zeven subsectoren, namelijk:

1. De opleidingen leraar basisonderwijs (pabo);
2. De tweedegraads lerarenopleidingen (2e graads);
3. De ongegradeerde hbo bachelor lerarenopleidingen kunst en lerarenopleidingen voor lichamelijke opvoeding² (kunst/LO);
4. De eerstegraads hbo master lerarenopleidingen (1e graads);
5. De eerstegraads universitaire lerarenopleidingen, zowel de één als tweejarige opleidingen (ulo);

² De term ongegradeerd is voor deze opleidingen gebruikelijk. Studenten ontvangen bij afstuderen een eerstegraads bevoegdheid voor de betreffende vakken. Afgestudeerden zijn bevoegd voor het primair onderwijs, de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en buitenschoolse onderwijsactiviteiten

6. De hbo masteropleidingen Special Educational Needs³ (SEN);
7. Het programma associate degree onderwijsondersteuner (onderwijsondersteuner).

Hoewel de laatste twee groepen formeel buiten het belangrijkste indelingscriterium vallen, namelijk leidend tot een onderwijsbevoegdheid, hebben we toch gemeend ze te moeten opnemen in de indeling. Het aandeel ingeschreven studenten in de SEN is in sommige jaren substantieel. Het gaat daarbij om 10 procent van de studenten binnen de sector lerarenopleidingen. Daarnaast is de opleiding gericht op het verwerven van extra onderwijsvaardigheden die direct toegepast kunnen worden in de klas. De groep onderwijsondersteuners is tijdens het indelingsproces aan de sectorindeling toegevoegd, omdat we willen onderzoeken of dit mogelijk een nieuwe route is naar een vervolgopleiding binnen de sector lerarenopleidingen.

Schematisch ziet de sectorindeling er als volgt uit:

Tabel 1.2a: Subsectoren lerarenopleidingen naar soort hoger onderwijs en opleidingsfase

	associate degree	bachelor	master
HBO	<ul style="list-style-type: none"> • onderwijsondersteuner 	<ul style="list-style-type: none"> • pabo • 2egraads • kunst/LO 	<ul style="list-style-type: none"> • 1egraads • SEN
WO			<ul style="list-style-type: none"> • ulo

Bovenstaand schema laat zien dat het niet in alle gevallen mogelijk is om zinvolle vergelijkingen tussen de verschillende subsectoren te maken. De opleidingen verschillen naar onderwijssoort (hbo/wo) en fase (associate degree, bachelor en master). Ook worden opleidingen in de ene subsector opvallend veel meer in deeltijd gevolgd dan opleidingen in andere subsectoren.

Om verdiepende analyses te doen is voor de meeste subsectoren een verdere onderverdeling gemaakt naar clusters van opleidingen van verwante vakgebieden zoals talen of exacte vakken. In het vervolg noemen we deze clusters domeinen. Niet ieder domein komt in elke sector voor (zie tabel 1.2b).

³ In deze subsector hebben we naast SEN ook de masteropleiding kunsteducatie toegevoegd. Echter, dit is slechts een zeer klein aandeel van de totale subsector. We refereren daarom voor de leesbaarheid van het rapport aan de subsector SEN. De master Innoveren en Leren is hier op inhoudelijke gronden niet opgenomen omdat de focus in deze opleiding niet zozeer is gericht op de onderwijspraktijk in de klas, maar op de implementatie van vernieuwingen in de schoolorganisatie.

Tabel 1.2b: Indeling subsectoren naar domeinen

	2^egraads	kunst/LO	1^egraads	ulo	SEN	onderwijs- ondersteuner
A talen	X		X	X		X
B maatschappij	X		X	X		X
C exact	X		X	X		
D groen	X					X
E beroepsgericht	X			X		X
F kunstvakken		X				
G lichamelijke opvoeding		X				
H SEN					X	
I kunsteducatie					X	

In totaal zijn er 9 domeinen van verwante vakgebieden. De indeling voor deze domeinen per subsector is in overleg met inspectie voortgezet onderwijs samengesteld.

Alternatieve routes

Binnen de sector lerarenopleidingen zijn (nieuwe) leerroutes ontwikkeld die het voor (aspirant) studenten aantrekkelijk moeten maken om te kiezen voor het beroep van leraar. Voorbeelden hiervan zijn de academische pabo, de educatieve minoren in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs, de projecten Opleiden in de school, Eerst de klas en verder nog Onderwijsstrainees, lerarenbeurzen en mogelijkheden voor zij-instroom. Waar het op basis van beschikbare gegevens en onderzoek mogelijk is, zullen we hier apart aandacht aan besteden.

1.3. Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken gaan we uitgebreid in op onze bevindingen op basis van bewerkingen van verschillende databestanden, zoals BRON-HO, croho, NSE en HBO-monitor. Dit doen we door uitsplitsingen te maken naar subsectoren, domeinen en specifieke groepen studenten. Daarnaast geven we ook een bredere schets van de ontwikkelingen en nuancering van de cijfers, waarbij we kort aandacht besteden aan de (beleids)context van de lerarenopleidingen.

In dit rapport komt achtereenvolgens aan bod:

- De karakterisering van de sector lerarenopleidingen;
- Het studiesucces van de lerarenopleidingen;
- De studenttevredenheid over lerarenopleidingen;
- De aansluiting op de arbeidsmarkt;
- De belangrijkste bevindingen per subsector.

2. Karakteristiek van de sector lerarenopleidingen (aard en omvang)

2.1. Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de beleidscontext van de lerarenopleidingen in Nederland en geeft een karakterisering van de sector als geheel. Dit geeft een beeld van de aard en omvang van de sector lerarenopleidingen en is bedoeld om de antwoorden op de deelvragen te plaatsen in een groter geheel.

2.2. Context

In deze paragraaf gaan we kort in op de voornaamste ontwikkelingen binnen de sector. In de afgelopen jaren is een aantal beleidsmaatregelen genomen, gericht op verhoging van het niveau en het opleiden van voldoende docenten voor de toekomst.

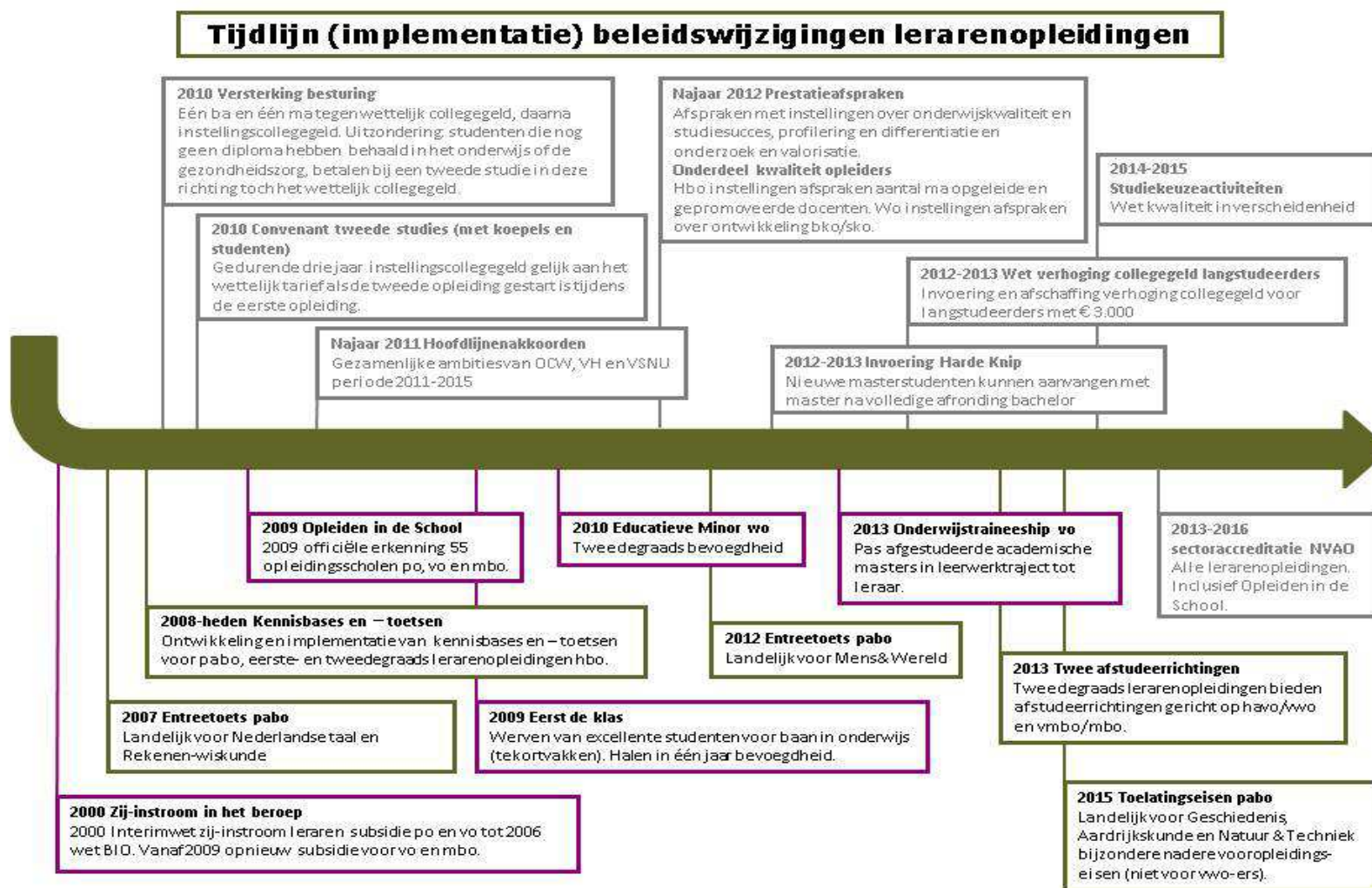
Om de vakkennis van studenten te verhogen zijn door de lerarenopleidingen in het hbo landelijke kennisbases vastgesteld en geïmplementeerd. Een kennisbasis expliciteert over welke (vak)kennis een afgestudeerde moet beschikken en ligt daarmee ten grondslag aan het opleidingscurriculum, de eindtermen en de examens. Met ingang van 2013/2014 is ook een aantal landelijke eindtoetsen ingevoerd: voor Nederlandse taal en rekenen op de pabo en voor acht vakken van de tweedegraads opleidingen. Over de resultaten daarvan is op dit moment nog geen informatie beschikbaar. In 2014/2015 worden voor nog eens zeven vakken landelijke kennistoetsen ingevoerd. Voor de pabo zijn daarnaast acht jaar geleden landelijke entreetoetsen ingevoerd om het ingangsniveau van studenten voor taal en rekenen te garanderen. Pabo-studenten die er in het eerste studiejaar niet in slagen het gestelde ingangsniveau te bereiken worden niet toegelaten tot het tweede jaar (bindend negatief studieadvies). In het studiejaar 2012/2013 legden ongeveer 7.850 pabo-studenten de ingangstoets voor rekenen en bijna 7.600 studenten de ingangstoets voor taal één of meerdere keren af. De reken- en taaltoets blijkt vooral voor studenten met een mbo-achtergrond een probleem. In 2013 haalt bijna de helft van de studenten met een mbo-achtergrond de rekentoets niet; de taaltoets is in dit jaar voor ruim een derde deel van de mbo'ers een struikelblok (Cito, 2013a en b). Dit knelt temeer omdat de pabo's een bovengemiddeld aantal instromende studenten met een mbo-achtergrond hebben. Daarnaast moeten pabo-studenten die met ingang van 1 september 2015 willen instromen, voldoen aan nadere vooropleidingseisen op het gebied van aardrijkskunde, geschiedenis en natuur en techniek.

Ook ten aanzien van de praktijkcomponent van de opleidingen zijn stappen gezet. Scholen en lerarenopleidingen werken samen om aankomende docenten op te leiden binnen de school, dat gebeurt sinds 2009 onder meer binnen samenwerkingsverbanden die aan kwaliteitseisen voldoen en na een positieve beoordeling door de NVAO worden gesubsidieerd door de overheid. In 2012/2013 werden bijna 10.000 studenten opgeleid via het door de overheid erkende traject 'Opleiden in de School'. De laatste jaren zijn nieuwe routes en trajecten ontwikkeld om meer studenten te interesseren voor het leraarschap. Voorbeelden hiervan zijn de academische pabo, de educatieve minoren in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk on-

derwijs, de trajecten Eerst de Klas en Onderwijstraineeship en mogelijkheden voor zij-instromers in het beroep.

Om een indruk te geven van de ontwikkelingen hebben we de *belangrijkste* beleidsmaatregelen in een tijdlijn weergegeven, zie figuur 2.2a. Daar waar mogelijk en als de cijfers daartoe aanleiding geven bekijken we de beschikbare data in het licht van deze maatregelen.

Figuur 2.2a: Tijdlijn (implementatie van de) belangrijkste beleidswijzigingen, ingevoerd in het ho en de sector lerarenopleidingen

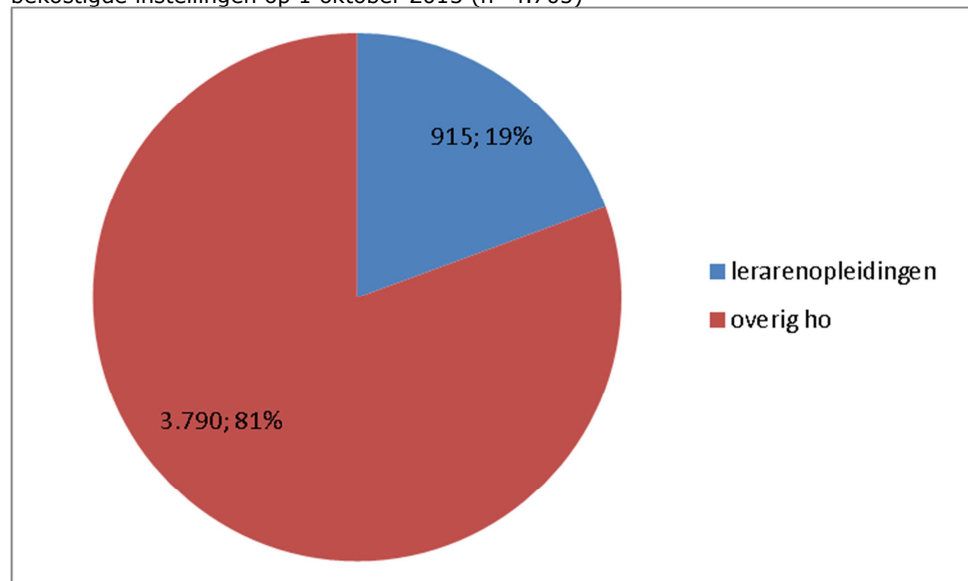
Bron: Monitor Beleidsmaatregelen 2013 (ResearchNed), Lerarenagenda 2013-2020 (OCW, 2013a), Eindrapport monitor krachtig meesterschap (Ivho, 2013)

2.3. Kwantitatieve beschrijving van de sector als geheel

Opleidingenaanbod

De sector lerarenopleidingen is een grote sector in het totaal ho. Bijna 20 procent van het opleidingenaanbod aan bekostigde en niet-bekostigde instellingen in het ho valt in de sector lerarenopleidingen.

Figuur 2.3a: Aantal bekostigde en niet bekostigde opleidingen aan bekostigde en niet-bekostigde instellingen op 1 oktober 2013 (n=4.705)

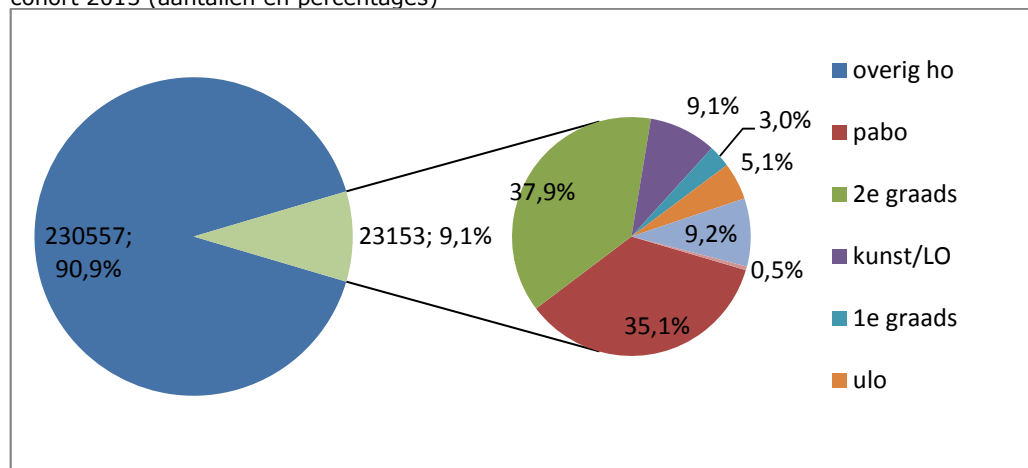
Bron: croho, bewerkingen IvhO

Inschrijvingen

Het aantal ingeschreven studenten (hoofdin schrijvingen) aan bekostigde instellingen binnen de sector lerarenopleidingen is afgenomen van 70.824 in 2004 naar 62.929 studenten in 2013. In totaal is dat een afname van 7.895 studenten. In dezelfde periode is het aantal ingeschreven studenten in het hoger onderwijs toegenomen. Was in 2004 nog 13 procent van alle studenten in het ho ingeschreven aan een lerarenopleiding, in 2013 is dat afgenomen tot 9,1 procent. Het afgelopen jaar vormt een uitzondering: voor de sector lerarenopleidingen is in 2013 ten opzichte van 2012 tegen de trend in een lichte stijging van het aantal ingeschreven studenten te zien. Deze toename geldt overigens voor het gehele hoger onderwijs.

Gemeten naar het aantal hoofdin schrijvingen en de jaarlijkse instroom, vormen de pabo's en de tweedegraads lerarenopleidingen de grootste subsectoren. Samen verzorgen zij het onderwijs voor driekwart van de studenten aan de lerarenopleidingen. Het merendeel van de studenten studeert in voltijd. Uitzonderingen hierop zijn studenten aan de eerstegraads hbo-opleidingen en aan de master SEN, het grootste deel van de studenten volgt deze opleidingen in deeltijd.

Figuur 2.3b: Instroom in sector lerarenopleidingen en subsectoren, voltijd, deeltijd en duaal, cohort 2013 (aantallen en percentages)

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Aantal studenten aan niet-bekostigde instellingen

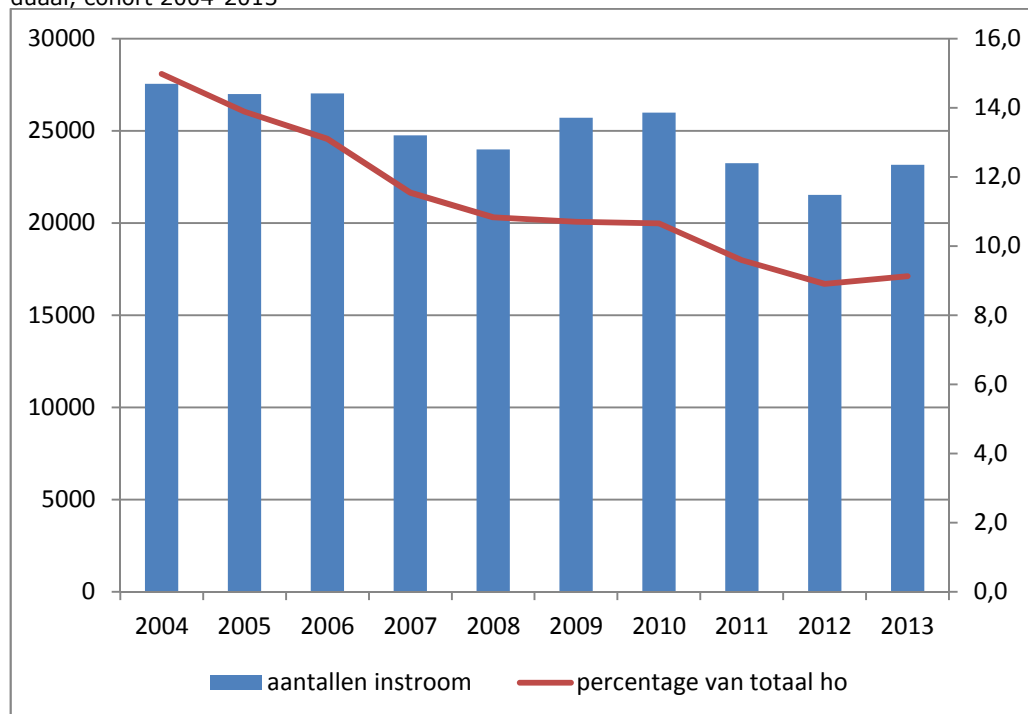
Het aantal studenten dat in 2012 een (deel van een) hbo-opleiding binnen het niet-bekostigde domein onderwijs volgt bedroeg 475 studenten (NRTO, 2012).⁴ Deze gegevens hebben betrekking op de instellingen die aangesloten zijn bij de NRTO. Dit zijn niet noodzakelijkerwijs alle instellingen met een aanbod in de sector lerarenopleidingen. In het vervolg beperken we ons daarom tot inschrijvingen aan bekostigde instellingen.

Instroom in de sector lerarenopleidingen

Het aantal studenten dat per jaar instroomt in de sector lerarenopleidingen fluctueert over de laatste 10 jaar. Als we deze instroom echter afzetten tegen instroom in het totale ho, zien we dat de relatieve instroom al jaren afneemt. In de afgelopen tien jaar (2004-2013) is het aandeel studenten dat instroomt in de lerarenopleidingen ten opzichte van het totaal hoger onderwijs afgenomen van 15 procent naar 9,1 procent. De sector lerarenopleidingen heeft de afgelopen jaren blijkbaar niet kunnen meeprofiteren van de groeiende instroom in het hoger onderwijs en lijkt in aantrekkelijkheid af te nemen.

⁴ Betreft stand van zaken begin 2012. De NRTO hanteert de term domein voor groep verwante opleidingen.

Figuur 2.3c: Absolute en relatieve instroom in de sector lerarenopleidingen, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2004-2013

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

2.4. Opleidingsaanbod van de subsectoren

Aantal opleidingen in de subsectoren en domeinen

Van de sector lerarenopleidingen hebben de subsectoren tweedegraads en de ulb het grootste opleidingsaanbod, samen meer dan driekwart.

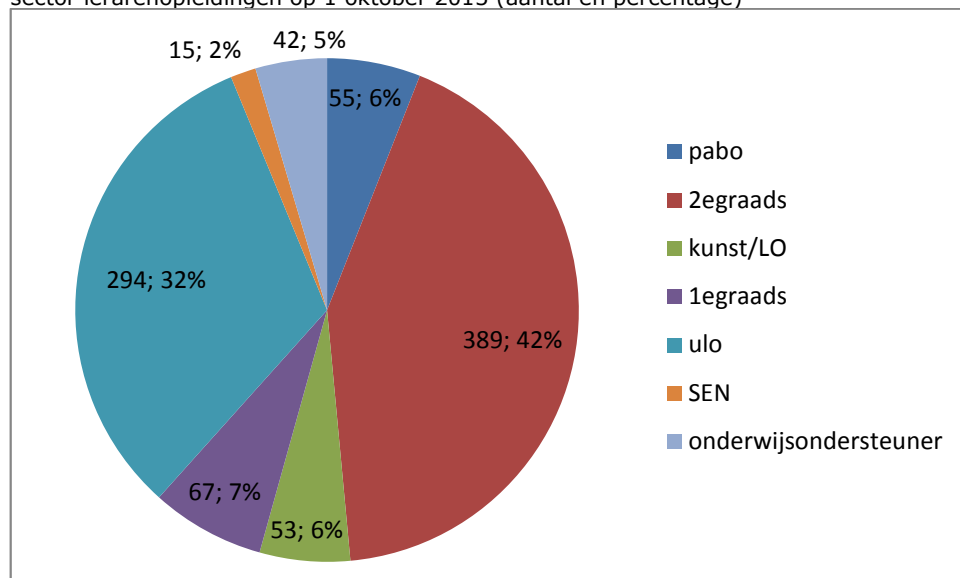
Opleidingsaanbod naar voltijd en deeltijd/duaal

De aantallen opleidingen zijn in bijna iedere subsector redelijk evenwichtig verdeeld over voltijd en deeltijd. De kunstopleidingen en opleidingen lichamelijke opvoeding komen voornamelijk in een voltijdse vorm voor. Daarentegen komen de eerste-graads lerarenopleidingen overwegend in deeltijd voor, evenals de opleidingen in de subsectoren SEN en Onderwijsondersteuner.

Opleidingsaanbod naar domein

Het valt op dat binnen de subsector Onderwijsondersteuner de meeste opleidingen vallen onder het domein beroepsgericht. Voor de andere subsectoren is het aantal lerarenopleidingen binnen het domein exact iets minder dan het aantal opleidingen in de disciplines talen en maatschappij. De aantallen opleidingen binnen het domein groen zijn gering.

Figuur 2.4a: Opleidingen aan bekostigde en niet-bekostigde instellingen per subsector van de sector lerarenopleidingen op 1 oktober 2013 (aantal en percentage)

Bron: croho, bewerkingen IvhO

Opleidingsaanbod aan niet-bekostigde instellingen

De lerarenopleidingen aan niet-bekostigde instellingen concentreren zich binnen de subsectoren pabo, de tweedegraads lerarenopleidingen en de kunst/LO opleidingen. Dit zijn over het algemeen opleidingen die in deeltijd worden aangeboden.

In tabel 2.4a is het aantal opleidingen en instellingen voor zowel het bekostigd als het niet-bekostigd onderwijs opgenomen. Waar van toepassing zijn de subsectoren onderverdeeld naar domeinen. Deze tabel betreft de stand van zaken op 1 oktober 2013.

Tabel 2.4a: aantal opleidingen naar subsector en domeinen van verwante opleidingen per 1-10-2013

Subsector en domein	N totaal opleiding naar subsector	N totaal opleiding naar clusters	N bekostigde instellingen	N niet- bekostigde instellingen	N bekostigde opleidingen naar oplei- dingsvorm		N niet- bekostigde opleidingen naar oplei- dingsvorm	
					Vt	Dt	Vt	Dt
pabo (hbo ba)	55		25	2	25	27		3
tweedegraads (hbo ba)	389		12	6	151	183	16	39
Talen		95	9	2	35	46	4	10
Maatschappij		124	11	5	47	57	5	15
Exact		82	9	1	32	38	4	8
Groen		2	1		1	1		
Beroepsgericht		86	10	1	36	41	3	6
kunst / LO (hbo ba)	53		16	1	36	16	1	
Kunsvakken		43	12	1	30	12	1	
Lichamelijke opvoeding		10	6		6	4		
eerstegraads (hbo ma)	67		7		12	55		
Talen		26	5		4	22		
Maatschappij		23	7		5	18		
Exact		18	5		3	15		
ulo (wo ma)	294		10		149	145		
Talen		110	7		57	53		
Maatschappij		116	8		57	59		
Exact		66	10		34	32		
Beroepsgericht		2	1		1	1		
SEN (hbo ma)	15		8		3	12		
Special Needs		9	3		3	6		
Kunsteducatie		6	6			6		
onderwijsondersteuner	42		9		8	34		
Talen		2	1		1	1		
Maatschappij		5	3		2	3		
Groen		4	1		2	2		
Beroepsgericht		31	9		3	28		

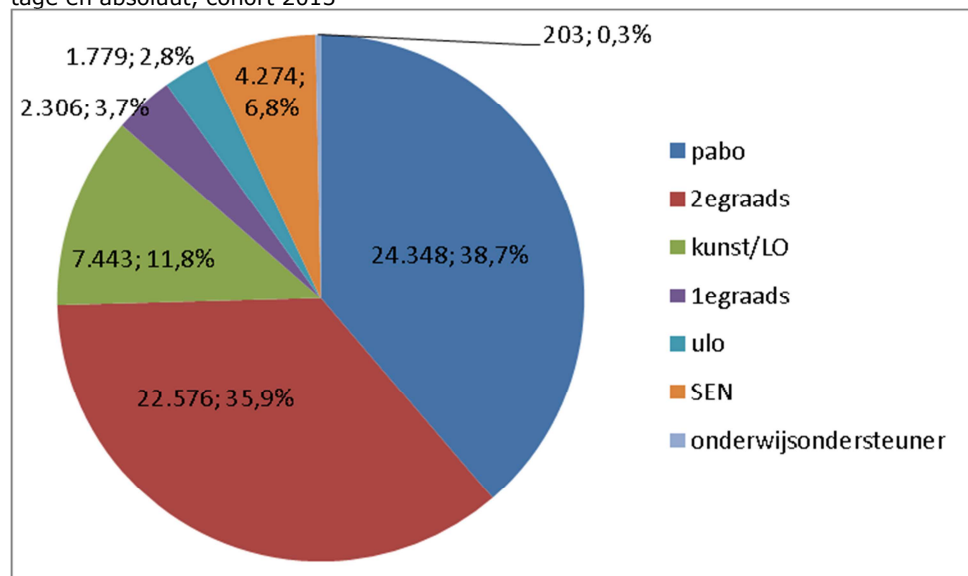
Bron: croho, bewerkingen IvHO

2.5. Inschrijvingen in de subsectoren

Inschrijvingen subsectoren lerarenopleidingen

Ongeveer driekwart van de studenten aan een lerarenopleiding staan aan een pabo of een tweedegraads lerarenopleiding ingeschreven. De kunst/LO opleidingen en de SEN nemen vervolgens nog een groot deel van de inschrijvingen voor hun rekening (samen bijna 20 procent). De overige subsectoren herbergen slechts een krappe 6 procent van de studenten in de sector (zie figuur 2.5a).

Figuur 2.5a: Inschrijvingen van studenten aan bekostigde instellingen naar subsector, percentage en absoluut, cohort 2013

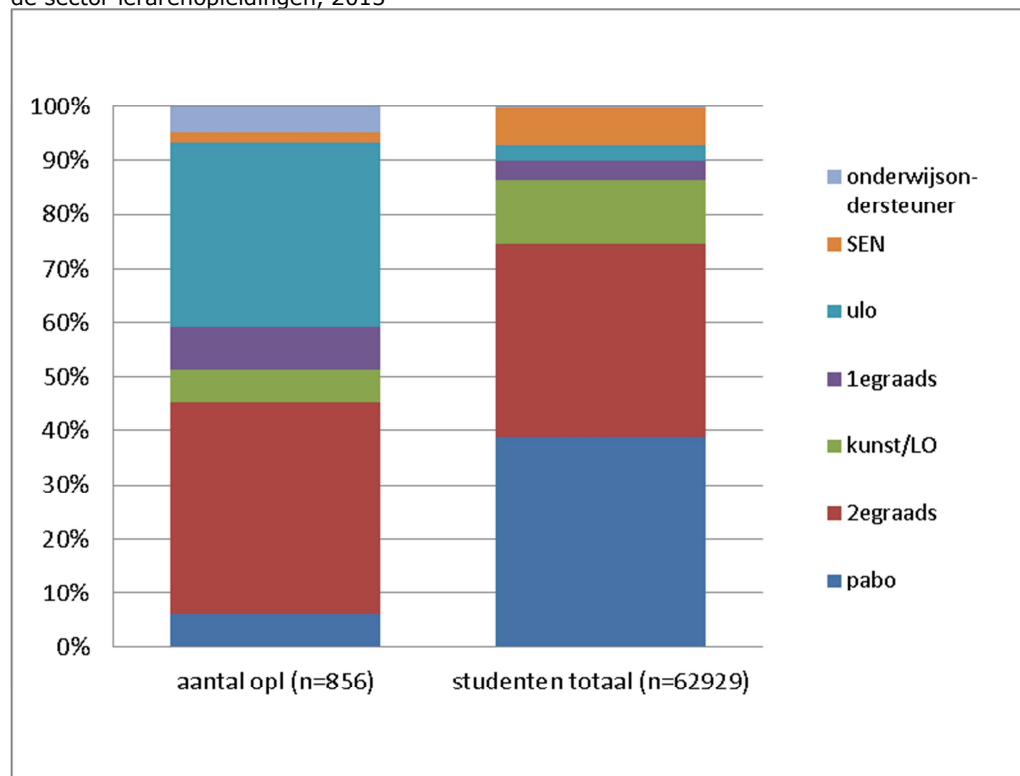
Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Aantal ingeschreven studenten ten opzichte van aantal opleidingen.⁵

Wanneer we het aantal opleidingen aan bekostigde instellingen per subsector afzetten tegen het aantal ingeschreven studenten per subsector wordt duidelijk dat een groot opleidingsaanbod niet overeen hoeft te komen met een groot aantal inschrijvingen. Daar waar de subsector pabo relatief weinig bekostigde opleidingen kent, staat het grootste aandeel studenten er ingeschreven. Bijna het tegenovergestelde geldt voor de ulo's, waar een relatief klein aantal studenten studeert aan een grote hoeveelheid opleidingen (zie figuur 2.5b).

⁵ Betreft uitsluitend bekostigde instellingen en studenten.

Figuur 2.5b: Aandeel opleidingen en inschrijvingen (vt, dt, du) aan bekostigde instellingen van de sector lerarenopleidingen, 2013

Bron: croho en BRON-HO, bewerkingen IvHO, aantal opleidingen exclusief opleidingen aan niet-bekostigde instellingen.

Inschrijvingen naar domeinen

Als we kijken naar de verdeling van het aantal inschrijvingen naar domeinen binnen de subsectoren, zien we dat bepaalde domeinen meer studenten trekken dan andere. In de tweedegraads lerarenopleidingen is bijvoorbeeld te zien dat er relatief veel studenten in de domeinen talen en maatschappij studeren en minder in het domein beroepsgericht. Daarnaast is de verhouding studenten aan voltijd en deeltijdopleidingen in de domeinen van de subsectoren anders. Het domein maatschappij kent veel voltijdstudenten en het domein beroepsgericht kent er weinig, daar staan relatief veel deeltijdstudenten ingeschreven.

Inschrijvingen naar voltijd en deeltijd

Opvallend voor de subsector eerstegraads lerarenopleidingen is dat er in 2013 geen studenten staan ingeschreven aan de voltijdopleidingen, terwijl deze wel worden aangeboden (12). Het betreft opleidingen aan één instelling en zijn voor zover wij via croho kunnen achterhalen niet in afbouw. De subsector onderwijsondersteuner is wat betreft studentenaantallen de kleinste subsector en biedt overwegend deeltijdopleidingen aan. Het grootste aandeel studenten staat ook aan de deeltijdopleidingen ingeschreven.

2.6. Instroom in de subsectoren

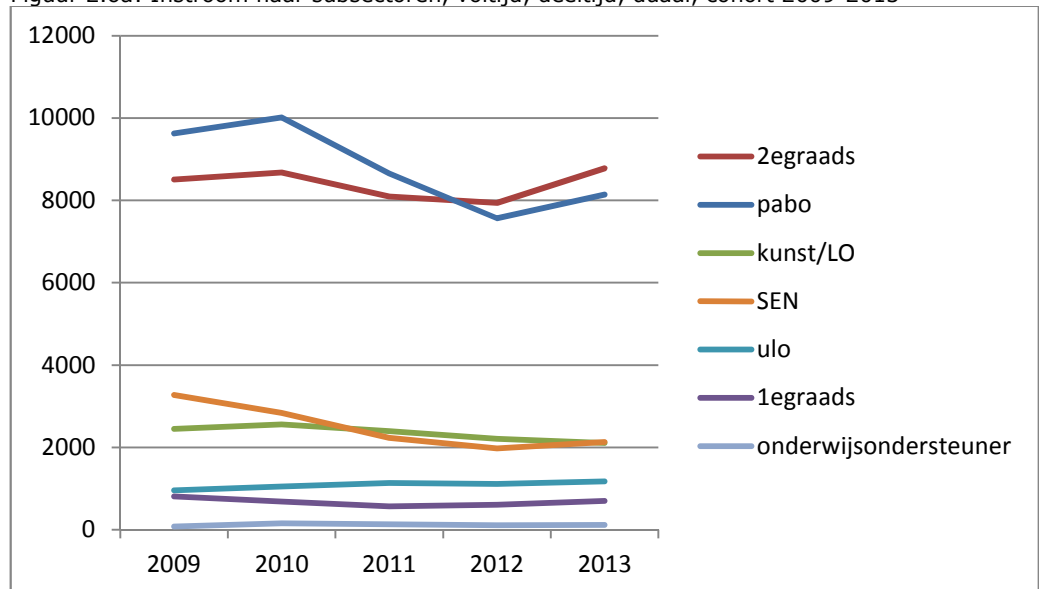
Trends in instroom

Verschillende subsectoren laten een daling zien van het aantal studenten dat instroomt (zie figuur 2.6a). In het bijzonder bij de subsectoren pabo en tweedegraads

lerarenopleidingen daalt het aantal studenten dat tussen 2010 en 2012 instroomt behoorlijk. In 2013 neemt de instroom echter bij bijna alle subsectoren van de lerarenopleidingen toe. Hierbij zien we dat de subsector tweedegraads in 2013 de pabo in instroom is voorbijgestreefd en zelfs boven de eigen instroom in 2010 uitkomt. Eerdere analyses naar instroom en succes van de opleiding tot leerkracht veronderstelt een mogelijk verband tussen enerzijds de daling van de instroom in de pabo en anderzijds de zwaardere ingangseisen, het imago dat de pabo moeilijk(er) is geworden en het dalende aantal basisscholen (OCW, 2013c).

De ulo's laten een bescheiden maar gestage toename zien van de instroom van 959 in 2009 tot 1172 in 2013. In diezelfde periode stijgt het aantal *ingeschreven* studenten in deze subsector echter nog veel sterker. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat deze studenten langer over hun studie doen. Nader onderzoek is nodig om hier uitsluitsel over te geven.

Figuur 2.6a: Instroom naar subsectoren, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2009-2013

Bron: croho en BRON-HO, bewerkingen IvhO

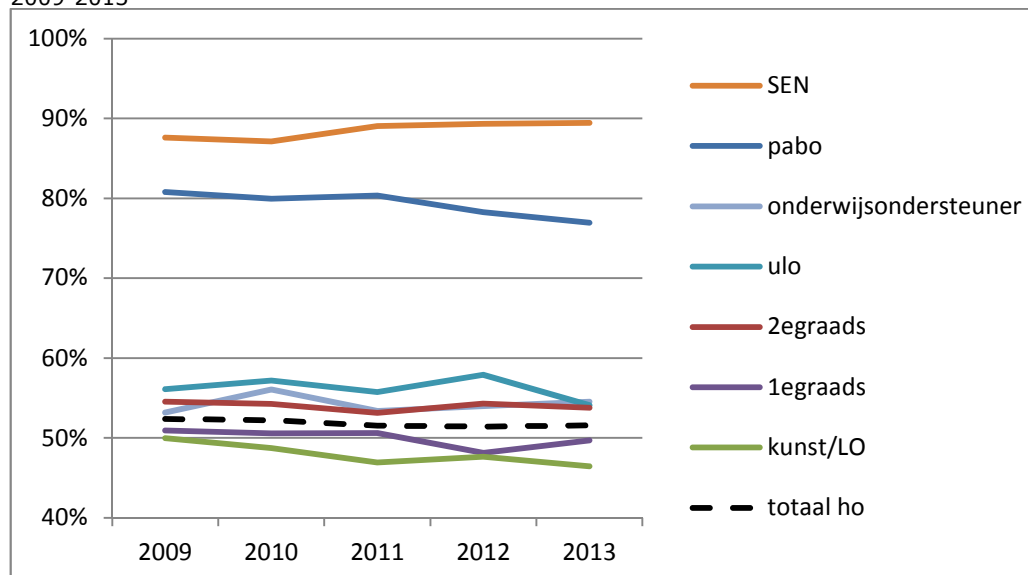
Instroom naar populatiekenmerken

Een doel van de overheid is dat het lerarencorps een afspiegeling vormt van de samenleving. Daarom kijken we naar instroom van vrouwen en niet westerse allochtonen. Daarnaast kijken we naar de instroom naar vooropleiding.

Instroom van vrouwelijke studenten

In het hoger onderwijs starten al jaren op een rij iets meer vrouwen aan een opleiding; hun aandeel schommelt de laatste jaren rond de 51 à 52 procent. In de sector lerarenopleidingen studeren bovengemiddeld veel vrouwen. Twee derde van de instroom is vrouw. Het aandeel instromende mannen is tussen 2009 en 2013 over de laatste vijf jaar licht toegenomen met bijna vier procent. Het aandeel vrouwelijke instroom verschilt tussen de subsectoren (zie figuur 2.6b).

Figuur 2.6b: Percentage instromende vrouwen naar subsector, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2009-2013

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Binnen twee subsectoren is sprake van een flinke oververtegenwoordiging van instromende vrouwen. Dit zijn de subsector SEN waar bijna 9 van de 10 studenten die instromen vrouw is en de subsector pabo, met een vrouwelijke instroom van iets meer dan 75 procent in 2013⁶. Het aandeel mannen dat begint aan een opleiding voor leraar basisonderwijs is echter toegenomen. In 2009 was de mannelijke instroom slechts 19 procent. In absolute aantallen starten in 2013 1.877 mannen aan een pabo, dat zijn er 234 meer dan in 2012. Wellicht komt dit door de maatregelen die door het merendeel van de pabo's zijn getroffen om de instroom en het studieresultaat van mannen te bevorderen, zoals geconstateerd in de Monitor Krachtig Meesterschap (IvhO, 2013) en Arbeidsmarktanalyse primair onderwijs 2013 (CAOP, 2013).

Er zijn een paar instellingen waar het aandeel mannen aan de lerarenopleiding basisonderwijs in het bijzonder is toegenomen. Deze instellingen geven verschillende verklaringen hiervoor (Volkskrant, 20 mei 2014), zoals het nadrukkelijk in beeld brengen van jongens bij de voorlichting, het inrichten van jongensklassen, en het aanpassen van de structuur van de stage (niet starten met een stage bij de kleuters). Het vergt nader onderzoek om te zien welke maatregelen daadwerkelijk effect hebben op het studiekeuzegedrag van mannen.

Binnen de subsectoren kunst/LO en voor de eerstegraadslerarenopleidingen valt juist op dat er relatief veel mannen instromen. Voor de overige subsectoren ligt de verdeling in instroom van vrouwen en mannen meer in lijn van het landelijke beeld.

Instroom van niet-westerse allochtonen

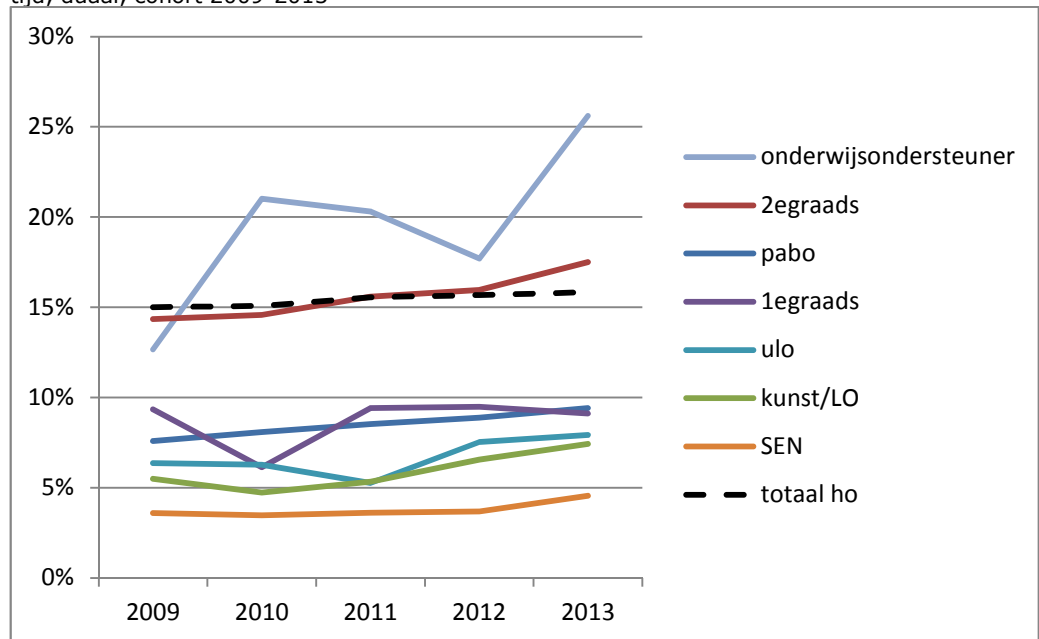
Als we kijken naar de etnische herkomst van instromende studenten zien we dat in vergelijking met het landelijk beeld in de meeste subsectoren het aandeel niet-westerse allochtonen laag is. Een uitzondering vormen de subsectoren tweedegraads lerarenopleidingen en de opleidingen onderwijsondersteuner. Bij de opleidingen on-

⁶ Het aandeel vrouwen in het primair onderwijs in Nederland ligt iets boven het OECD-gemiddelde en is vergelijkbaar met dat van de meeste Europese landen (OECD, 2013.)

derwijsondersteuner is ruim een kwart van het aantal instromende studenten van niet-westerse afkomst.

Bij de subsector SEN is het aandeel niet-westerse allochtonen verwaarloosbaar. Er is tussen 2009-2013 sprake van een toename van het aandeel niet-westerse allochtonen, maar dit is nog niet voldoende om te kunnen zeggen dat de populatie instromende studenten een afspiegeling is van het landelijk beeld.

Figuur 2.6c: Percentage instroom van niet-westerse allochtonen naar subsector, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2009-2013

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Directe instroom naar vooropleiding

Met *directe* instroom bedoelen we studenten die direct afkomstig zijn van het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Als geheel wijkt de directe instroom naar vooropleiding voor de sector lerarenopleidingen niet erg af van die in het totale hoger onderwijs. We kijken hierbij alleen naar de directe instroom van studenten in de voltijd pabo, voltijd tweedegraads, voltijd kunst/LO-opleidingen en de deeltijd associate degree programma's, aangezien dit de opleidingsvormen zijn waarbij directe instroom mogelijk is.

In het gehele bachelor voltijd hbo onderwijs stroomde in 2013 30 procent vanuit het mbo, ruim 51 procent van de havo en ruim 6 procent van het vwo in. Over de afgelopen jaren is deze verdeling redelijk stabiel. De studenten waarvan de vooropleiding onbekend is, ligt in 2013 rond de 12 procent.

Relatief veel mbo-instroom in pabo

Bij de subsector pabo neemt het aandeel studenten dat instroomt met een vwo – vooropleiding toe tot bijna 11 procent in 2013, dit is ook – in mindere mate – in absolute aantallen het geval. Ongeveer de helft van de instromende studenten heeft in 2013 havo als vooropleiding. Na een periode van daling laat de mbo-instroom in het meest recente instroomjaar een kleine toename ten opzichte van het voorgaande jaar zien. Ten opzichte van het hoger beroepsonderwijs in zijn geheel is de mbo-instroom hoog.

Meer dan de helft havo-instroom in tweedegraads lerarenopleidingen

Voor de tweedegraads lerarenopleidingen is het aandeel havisten het grootst van de drie subsectoren. Het aandeel mbo'ers in de tweedegraads lerarenopleidingen is de laatste vijf jaar redelijk stabiel, maar laat in het laatste jaar een kleine toename zien. Het aandeel studenten met een mbo-vooropleiding schommelt rond de 27 procent en het aandeel studenten met een vwo-vooropleiding ligt de afgelopen jaren onder de 5 procent. In vergelijking met de pabo zien we dat bij de tweedegraads lerarenopleidingen het aandeel mbo'ers en vwo'ers geringer is.

Mbo-instroom in opleidingen kunst/LO neemt toe

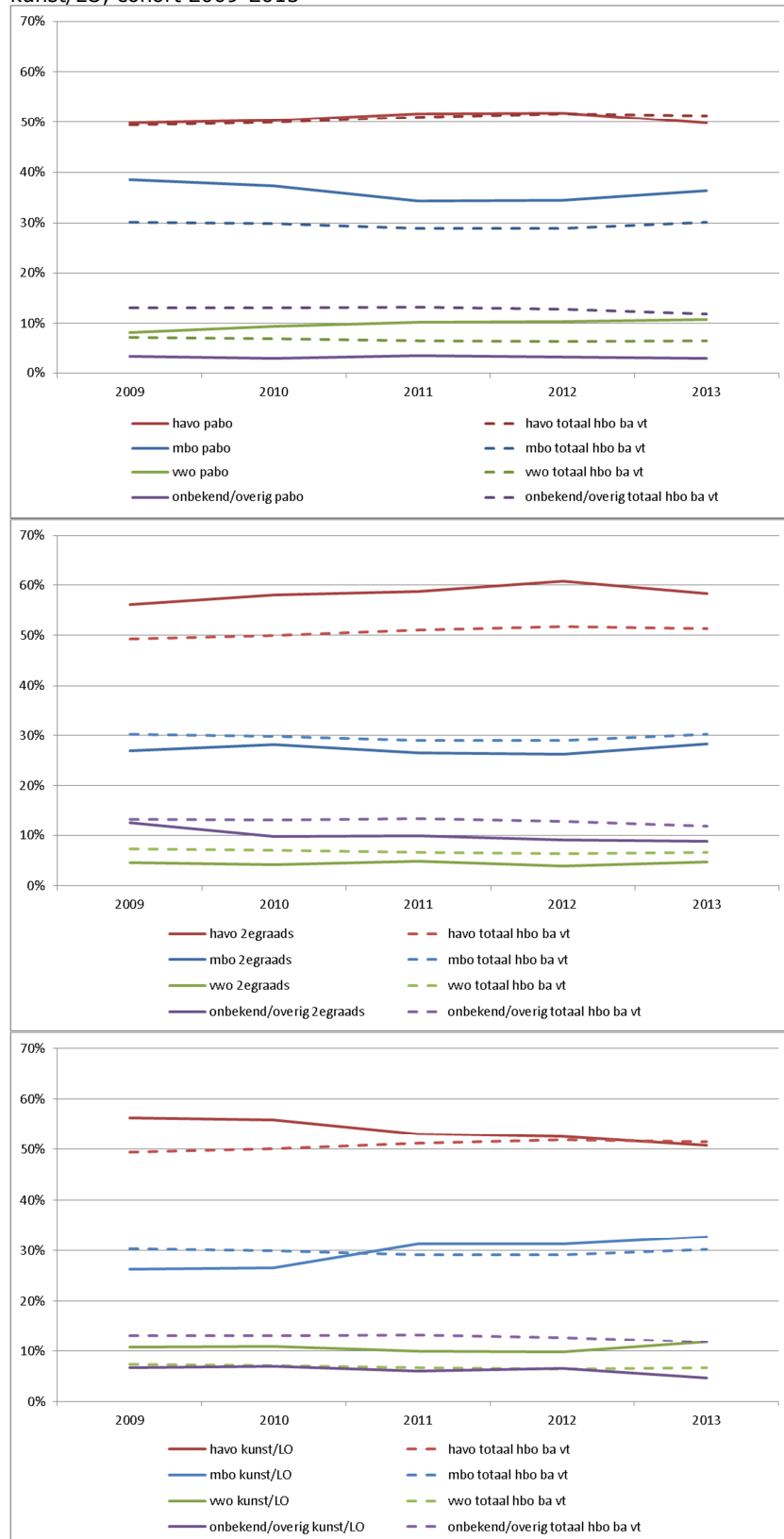
Bij de instroom in de kunst en LO opleidingen neemt het aandeel studenten met een mbo vooropleiding toe tot bijna 33 procent. Tegelijkertijd laat de instroom van havisten een afname zien en schommelt de instroom van vwo'ers rond de 10 procent met een toename tot bijna 12 procent in 2013.

Hoge mbo-instroom in opleidingen onderwijsondersteuner

Bijna 70 procent van de instroom in deeltijd ad-programma's tot onderwijsondersteuner is afkomstig van het mbo⁷. De instroom vanuit de havo schommelt de laatste jaren rond de vijf procent. De vwo-instroom is met 1 procent gering.

⁷ Voor de instroom van de programma's onderwijsondersteuner is het alleen zinvol om te kijken naar de deeltijdvorm. Voor de voltijd opleidingen onderwijsondersteuner bedraagt de directe instroom in 2013 slechts 6 studenten met een hoofdschrijving.

Figuur 2.6d, 2.6e, 2.6f: Percentage voltijd mbo, havo en vwo instroom, pabo, tweedegraads en kunst/LO, cohort 2009-2013

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

2.7. Nieuwe routes naar het leraarschap

Inleiding

De inspectie beschikt slechts in beperkte mate over cijfers over deelname aan de nieuwe routes naar het leraarschap. In deze paragraaf beogen we desondanks een overzicht te bieden van de alternatieve routes die leiden naar het leraarschap. Dit doen we op basis van verschillende externe bronnen. Deze routes nemen over het algemeen toe aan populariteit gemeten naar deelname. Bovendien is dit een niet te negeren ontwikkeling die nu al en nog meer in de toekomst tot een grote groep bevoegden leidt.

Zij-instroom

Zij-instroom maakt het om bezitter van een geschiktheidsverklaring tijdelijk (in het algemeen maximaal twee jaren) als leraar te benoemen en hen een traject te laten volgen dat leidt tot een onderwijsbevoegdheid. Zoals aangegeven tijdens de bespreking van het jaarverslag en slotwet 2013 hebben in dat jaar 300 personen een geschiktheidsverklaring gekregen (Kamerstukken II 33 930 VIII, nr 6, Vergaderjaar 2013-2014).

Educatieve minor

De educatieve minor leidt op tot een beperkte tweedegraads bevoegdheid voor de onderbouw vmbo-tl, havo en vwo. Een educatieve minor is een programma van een half jaar die in combinatie met een bachelor in een schoolvak wordt doorlopen. In 2010 volgden 335 studenten een educatieve minor. In 2012 is dit toegenomen tot 452 studenten (VSNU, 2013).

Twee trainee programma's

Eerst de Klas is een trainee programma voor excellente academici in bedrijfsleven en onderwijs. Een tweede trainee traject heeft als doel academische leraren voor tekortvakken in het voortgezet onderwijs te krijgen. Ze worden tot een eerstegraads lesbevoegdheid opgeleid. Dit traject bestaat sinds 2013.

Uit cijfers van OCW blijkt dat het Eerst de Klas traject in aantallen studenten toeneemt. Van 2012 naar 2013 is het aantal studenten in dit traject verdubbeld. In 2014 start de tweede lichting van het tweede trainee traject. In 2013 zijn er 21 studenten gestart, het aantal voor 2014 is nog niet bekend.

Tabel 2.7a: Aantallen studenten Onderwijstrainee en Eerst de Klas, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Onderwijs-trainees					21
Eerst de klas	19	16	31	27	66

Bron: Opgave OCW

De lerarenbeurs

Ten slotte is er nog een route voor zittend onderwijspersoneel. De beurs biedt de mogelijkheid om naast het geven van onderwijs een aanvullende studie te volgen. De SEN is hier een goed voorbeeld van. Maar ook voor alternatieve hbo-masters zoals de opleiding tot coach of leren en innoveren kan een beurs worden aangevraagd. In 2013 zijn er 5.400 toegekend (Kamerstukken II 33 930 VIII, nr 6, Vergaderjaar 2013-2014).

3. Het studiesucces van lerarenopleidingen

3.1. Inleiding

De eerste onderzoeksvraag luidt: 'Wat kunnen we zeggen over de ontwikkeling van uitval, switch en diplomarendement van de lerarenopleidingen op basis van bestaande gegevens?' Dit zijn drie indicatoren met betrekking tot het studiesucces van de sector.

Het studiesucces van de sector en haar subsectoren worden afgezet tegen de gemiddelde prestatie van soortgelijke opleidingen naar opleidingsfase (ad, bachelor of master) en vorm (voltijd en deeltijd). Ter illustratie, de uitval uit de subsector voltijd pabo wordt vergeleken met de gemiddelde uitval van het totaal van de voltijd bachelor opleidingen in het hoger beroepsonderwijs.

Voor de goede orde. De hoofdstukken over studiesucces gaan alleen over bekostigde instellingen. Van de niet bekostigde instellingen zijn geen gegevens beschikbaar.

3.2. Uitval

Wat is uitval?

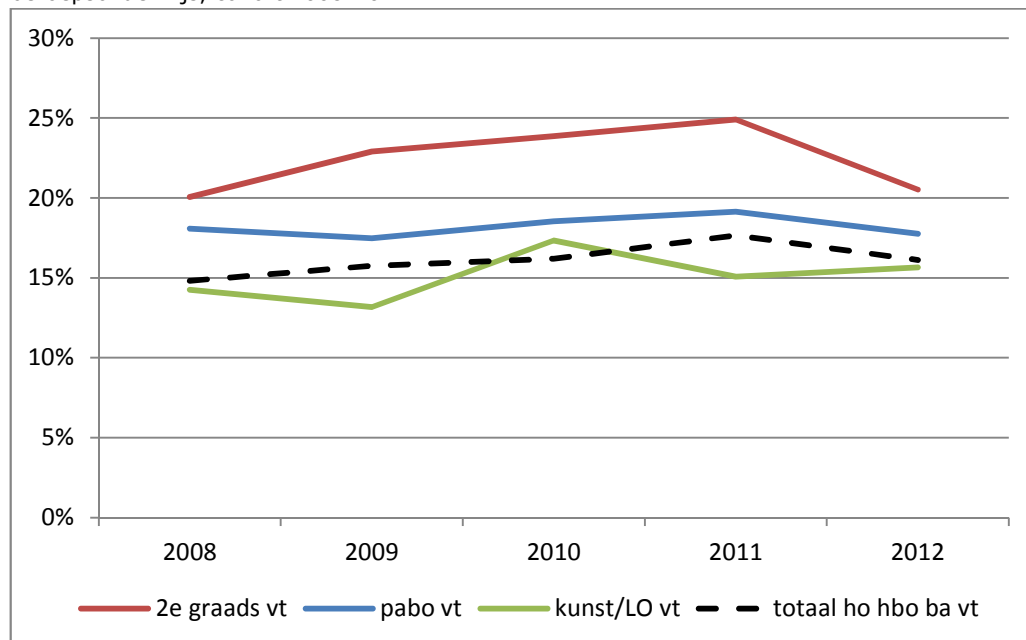
Uitval meten we na één jaar vanaf aanvang van de initiële opleiding en betreft uitval uit het stelsel van hoger onderwijs (zie ook bijlage 3 voor de gebruikte definities). Als een student in het volgende studiejaar niet meer staat ingeschreven bij een opleiding in het hoger onderwijs en geen diploma heeft behaald dan rekenen we dit tot uitval.

Uitval verschilt over het gehele ho genomen tussen voltijd en deeltijd opleidingen, tussen hbo en wo en tussen opleidingsfases. We kijken om die reden steeds afzonderlijk naar deze uitsplitsingen binnen de sector lerarenopleidingen.

Uitval uit voltijd bachelor hoger beroepsonderwijs

Uitval uit het hbo onderwijs neemt al jaren op een rij toe, van 15 procent in 2008 tot bijna 18 procent in 2011. Pas in het laatste collegejaar (2012) waarover we dit gegeven hebben zien we een afname van de uitval tot ruim 16 procent. De sector lerarenopleidingen volgt min of meer hetzelfde patroon. Uitval uit de tweedegraads lerarenopleidingen is vergeleken met het landelijk gemiddelde echter bijzonder hoog (zie figuur 3.2a), maar laat ook hier een scherpe afname zien in het laatste jaar. In mindere mate dan de tweedegraads lerarenopleidingen, kent ook de pabo een hogere uitval dan het landelijk gemiddelde. De uitval uit de kunst/LO lerarenopleidingen ligt met uitzondering van het instroomjaar 2010 juist onder het landelijk gemiddelde. De selectie voor deze opleidingen speelt hier mogelijk een rol. Studenten zijn na een toelatingsprocedure wellicht meer gemotiveerd om hun studie af te ronden.

Figuur 3.2a: Percentage uitval uit de voltijd bachelor lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs, cohort 2008-2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Uitval uit deeltijd bachelor hoger beroepsonderwijs

De deeltijd bachelor opleidingen in het hbo laten gemiddeld een grotere uitval zien dan de vergelijkbare voltijd opleidingen. Dit zien we ook terug in de subsector pabo. De uitval uit de deeltijdopleidingen is hier zelfs nog hoger dan het landelijk gemiddelde, in 2012 was dit 35 procent vergeleken met 24 procent gemiddeld. Uitval uit deeltijd tweedegraads lerarenopleidingen is gelijk aan het deeltijd landelijk gemiddelde, namelijk rond de 23 procent in 2012. Opvallend is dat de uitval uit de deeltijd en voltijd opleidingen van de tweedegraads lerarenopleidingen min of meer gelijk zijn aan elkaar.

Uitval uit voltijd bachelor hbo: verschillen tussen mannen en vrouwen en naar vooropleiding

Uitval kan verschillen tussen groepen van studenten. We hebben gekeken naar verschillen tussen mannen en vrouwen en verschillen tussen vooropleidingsoorten. Dit hebben we alleen gedaan voor het voltijdsonderwijs.

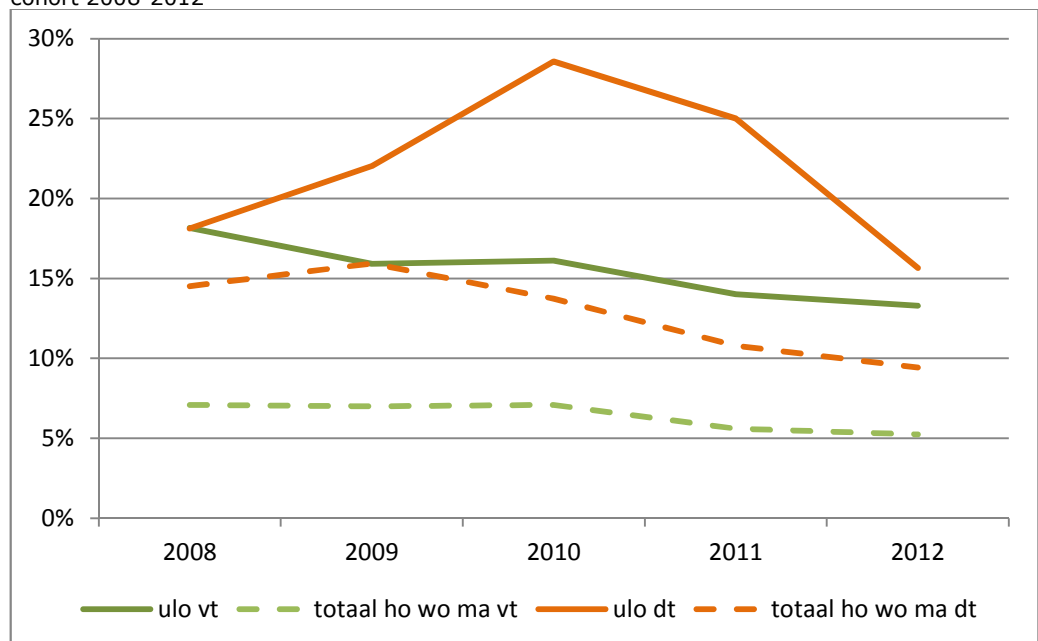
Zowel bij de pabo als de tweedegraads lerarenopleidingen valt een groter deel van de mannen dan van de vrouwen uit. Tussen 2008 en 2012 schommelt dit voor de mannen rond de 25 procent en voor de vrouwen rond de 16 procent. Kijken we naar de vooropleiding van studenten die direct uit het voortgezet onderwijs of het mbo instromen, dan zien we dat in bovengenoemde periode bij de pabo en tweedegraads lerarenopleidingen ongeveer een kwart van de mbo-instroom na 1 jaar is uitgevallen. Dat is meer dan de uitval onder havisten en vwo'ers. Onder de havisten is de uitval uit de pabo rond de 12 procent en uit de tweedegraads lerarenopleidingen rond de 18 procent. Tenslotte is de uitval onder vwo'ers het laagst. Rond respectievelijk de 5 en de 8 procent in pabo en tweedegraads lerarenopleidingen.

Uitval uit voltijd masteronderwijs

Masteronderwijs in de sector lerarenopleidingen valt uiteen in hbo eerstegraads opleidingen en de universitaire lerarenopleidingen. De eerstegraads lerarenopleidingen kennen geen voltijd inschrijvingen. Als het gaat over uitval uit het voltijd masteronderwijs kunnen we alleen de ulo's beschrijven.

Tussen 2008 en 2012 zien we een gestage afname van de uitval uit de voltijd ulo opleidingen, overeenkomstig met het landelijk gemiddelde. Ondanks dat de uitval uit de voltijd ulo's in 2012 met 13 procent hoger is, laat de trend een sterkere daling zien dan het landelijk gemiddelde. Dit is landelijk gezien voor 2012 5 procent (zie figuur 3.2b).

Figuur 3.2b: Percentage uitval uit de voltijd en deeltijd/duale universitaire lerarenopleidingen, cohort 2008-2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Uitval uit deeltijd masteronderwijs

Voor de deeltijd universitaire lerarenopleidingen ligt het uitvalpercentage ruim boven het deeltijd gemiddelde. Landelijk gezien is de uitval gedaald van ongeveer 15 procent in 2008 naar 9 procent in 2012. Voor de deeltijd ulo's is dit respectievelijk 18 en 16 procent. Echter, in de tussenliggende jaren is de uitval uit de deeltijd ulo's opvallend veel groter geweest met een piek van bijna 29 procent in 2010.

Als we kijken naar het landelijk gemiddelde van de deeltijd master opleidingen in het hoger beroepsonderwijs, dan zien we een in het laatste jaar een daling van 17 naar bijna 15 procent (van 2011 naar 2012), na vier jaar redelijk stabiel te zijn geweest. De uitval uit de SEN ligt bijna alle jaren onder dit landelijk gemiddelde. De uitval uit de deeltijd eerstegraads master lerarenopleidingen fluctueert de laatste vijf jaar rondom het landelijk gemiddelde.

Uitval uit de deeltijd onderwijsondersteuner

Voor de AD-programma's onderwijsondersteuner geldt dat de voltijdvorm te verwaarlozen is als het gaat om de instroom van studenten. We beperken ons tot een beschrijving van de deeltijdvorm. Voor het landelijk gemiddelde geldt dat de uitval rond een kwart van de instroom is. Associate degree programma's bestaan nog niet lang. Studentenaantallen nemen toe, maar zijn nog gering, ook in de deeltijd oplei-

dingen. De uitval uit deze relatief kleine deeltijdopleidingen ligt de laatste twee jaar rond het gemiddelde van de AD-programma's. Voor die tijd zijn de aantallen te klein voor zinnige vergelijkingen.

3.3. Switch

Wat is switch?

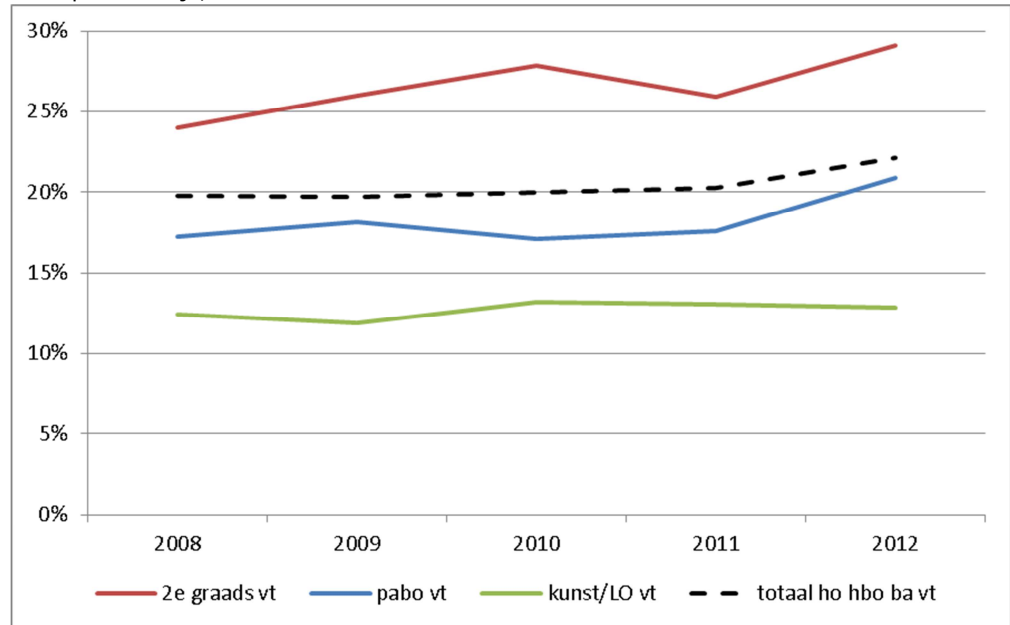
Met switch brengen we in beeld hoeveel studenten na het eerste jaar van opleiding veranderen (zie ook bijlage 3). We kijken daarbij naar studenten die na een jaar bij een andere dan de initiële opleiding staan ingeschreven, geen diploma hebben behaald en het hoger onderwijs niet hebben verlaten. Ongediplomeerde op- en afstroom binnen het hoger onderwijs valt ook onder switch. Switch hoeft niet negatief te zijn. Het kan een gevolg zijn van de selecterende en verwijzende functie van het eerste jaar.

Switch uit voltijd bachelor hoger beroepsonderwijs

Switch in het voltijd bachelor hoger beroepsonderwijs stijgt geleidelijk in de periode 2008 tot en met 2011. Het laatste jaar (2012) is deze stijging sterker, switch neemt met bijna 2 procent toe tot ruim 22 procent. Dat betekent dat meer dan 1 op de 5 studenten in het bachelor voltijd hoger beroepsonderwijs na 1 jaar van opleiding is veranderd. De sector lerarenopleidingen volgt over het algemeen deze ontwikkeling, maar de subsectoren liggen daarbij boven of onder het landelijk gemiddelde. Switch bij de tweedegraads lerarenopleidingen ligt duidelijk hoger dan het landelijk gemiddelde. Na een daling in 2011 is dit in het laatste jaar (2012) met 3 procent toegenomen van 26 naar 29 procent (zie figuur 3.3a). Bij de pabo is in bovengenoemde periode het percentage studenten dat switcht met 17 procent over het algemeen juist lager dan het landelijk gemiddelde. In het laatste jaar neemt dit echter met ruim 3 procent toe en komt daarmee net onder het landelijk gemiddelde uit.⁸ Studenten van de kunst/LO voltijd bachelor lerarenopleidingen veranderen minder vaak van opleiding dan gemiddeld. Dit komt mogelijk doordat deze studenten gezien de selectie aan het begin van deze opleidingen bewuster voor deze opleiding kiezen.

⁸ Bij de berekening van switch bij de pabo van het cohort 2012 is rekening gehouden met de start van een nieuwe instelling als afsplitsing van een bestaande instelling. Studenten die binnen dezelfde opleiding verder gaan aan deze nieuwe instelling zijn niet als switchers aangemerkt.

Figuur 3.3a: Percentage switch voltijd bachelor lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs, cohort 2008-2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Switch uit deeltijd bachelor en deeltijd master hoger beroepsonderwijs

Bij het deeltijd bachelor onderwijs komt switch in vergelijking tot de voltijd veel minder voor. In de periode 2008 tot en met 2012 ligt switch gemiddeld rond de 7 procent. Ook bij de deeltijd pabo en kunst/LO opleidingen is switch aanmerkelijk lager in vergelijking met hun voltijdvorm. Daarnaast kennen beide subsectoren minder switch dan het landelijk deeltijd gemiddelde. Switch in de deeltijd pabo daalt van 5 procent in 2008 naar 3 procent in 2011, maar neemt in 2012 weer toe tot 5 procent. Bij de deeltijd kunst/LO opleidingen komt switch zelfs bijna niet voor. De laatste drie jaar ligt dit rond de 2 procent. Ook bij de deeltijd eerstegraads lerarenopleidingen en SEN komt switch bijna niet voor. In de afgelopen jaren lag switch uit deze subsectoren onder de 1 procent, het landelijk deeltijd master gemiddelde lag in dezelfde periode iets hoger op 1 procent. Het is mogelijk dat deeltijd studenten die tot de conclusie komen dat ze een onjuiste studiekeuze hebben gemaakt eerder stoppen met studeren dan dat ze switchen. De hogere uitval bij de deeltijd pabo en tweedegraads lerarenopleidingen lijkt dat te ondersteunen.

Verschillen in switch uit voltijd bachelor hbo tussen mannen en vrouwen en vooropleiding

Evenals bij uitval hebben we studenten die van opleiding switchen uitgesplitst naar mannen en vrouwen en naar vooropleidingsoorten. Ook voor switch hebben we dit alleen gedaan voor het bachelor voltijdsonderwijs. We zien dat in het gehele voltijd bachelor hoger beroepsonderwijs in 2012 ruim een kwart van de mannen en een vijfde van de vrouwen na een jaar van opleiding verandert. Mannen vallen daarmee niet alleen meer uit dan vrouwen, ook verandert een groter deel van de mannen van studie. Bij de pabo zien we eenzelfde verdeling naar geslacht als het landelijk gemiddelde. In de tweedegraads lerarenopleidingen zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in de mate van switch minder groot. Ruim 30 procent van de mannen en bijna 28 procent van de vrouwen verandert na een jaar van opleiding.

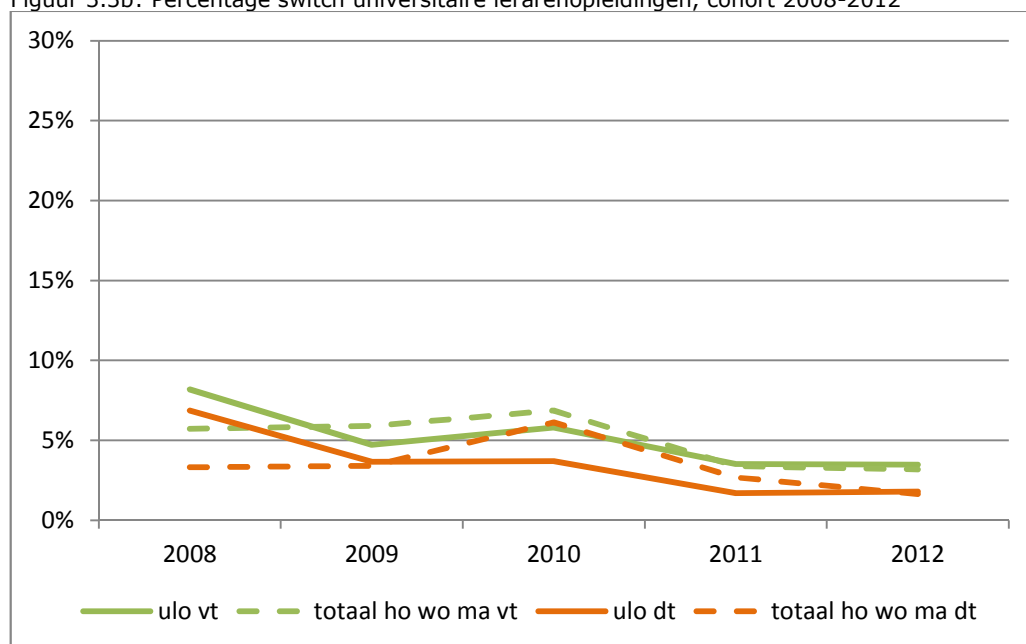
Als we kijken naar verschillen in switch tussen vooropleidingsoorten zien we in het hoger onderwijs een ander patroon dan voor uitval. In 2012 switchen vooral

havisten van opleiding (28 procent), gevolgd door de mbo'ers (20 procent) en vwo'ers (17 procent). Deze verdeling naar vooropleiding zien we niet terug bij de pabo. In 2012 maakt vooropleiding voor het percentage dat switcht relatief weinig uit, rond de 21, 22 en 24 procent van respectievelijk de mbo'ers, de havisten en de vwo'ers verandert van opleiding. Het relatief hoge aandeel vwo'ers dat na een jaar een andere opleiding gaat volgen valt in het bijzonder op. Dit kan ook een pabo opleiding aan een andere instelling zijn. Bij de tweedegraadsopleidingen zien we dat ruim een derde van de havisten switcht en ruim een kwart van de mbo'ers. De switch van vwo'ers is van ongeveer gelijk niveau in deze subsector als in de pabo, namelijk rond de 26 procent in 2012.

Switch bij voltijd master onderwijs in het wetenschappelijk onderwijs

Studenten in het voltijd master onderwijs veranderen relatief weinig van opleiding en dit neemt ook nog eens af over de periode 2008 - 2012. In 2012 verandert iets meer dan 3 procent van de studenten van opleiding. De voltijd universitaire lerarenopleidingen wijken weinig af van dit landelijk gemiddelde, zowel in omvang als in ontwikkeling over de tijd (zie figuur 3.3b). Ook bij de deeltijd universitaire lerarenopleidingen komt switch bijna niet voor.

Figuur 3.3b: Percentage switch universitaire lerarenopleidingen, cohort 2008-2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Switch deeltijd opleidingen onderwijsondersteuner

Studenten van de deeltijd programma's onderwijsondersteuner switchen verhoudingsgewijs meer dan tweemaal zo vaak dan studenten van een gemiddelde AD-programma. De ontwikkeling van het switchgedrag bij studenten van de opleidingen onderwijsondersteuner laat bovendien een stijging zien. In de laatste vier jaren is het percentage dat na een jaar van studie verandert bijna verdubbeld van 9 procent in 2009 tot 16 procent in 2012.

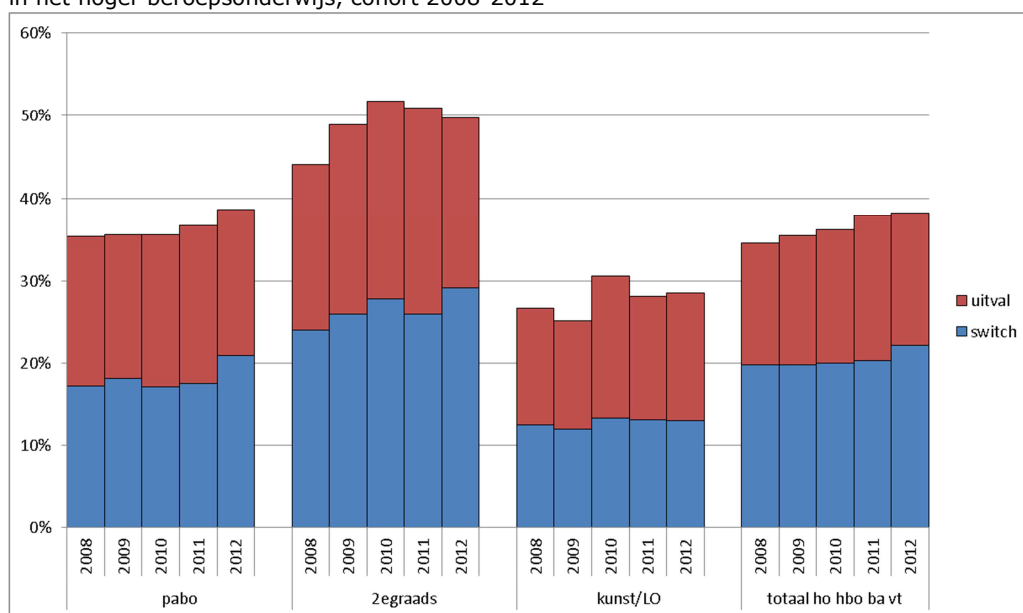
De inspectie heeft nadere analyses uitgevoerd naar het switchgedrag van de studenten onderwijsondersteuner. Hier uit blijkt dat bijna alle switchers van de AD onderwijsondersteuner verder studeren aan een bacheloropleiding binnen het hbo. Het overgrote deel doet dat aan een tweedegraads lerarenopleiding.

3.4. Combinatie uitval en switch voltijd bachelor hoger beroepsonderwijs

Totale uitval uit de initiële opleiding

Door switch en uitval te combineren krijgen we een beeld van het totale aandeel studenten dat na een jaar de initiële opleiding ongediplomeerd verlaat, ongeacht achterliggende motieven. Bij de voltijd tweedegraads lerarenopleidingen laat deze combinatie desondanks een zorgelijk beeld zien. We zien dat in 2010, 2011 en 2012 de helft of meer studenten die aan een voltijd tweedegraads lerarenopleiding begint na 1 jaar de opleiding beëindigt (zie figuur 3.4a). Dit was voor de inspectie aanleiding een nadere analyse uit te voeren op switch en uitval uit afzonderlijke opleidingen binnen deze subsector en op het vervolgtraject van de switchende studenten uit deze subsector. Daarbij is vooral gekeken of studenten die van opleiding veranderen kiezen voor een andere opleiding binnen de sector lerarenopleidingen of dat ze hun onderwijscarrière elders voortzetten.

Figuur 3.4a: Combinatie percentage switch en uitval bij de voltijd bachelor lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs, cohort 2008-2012

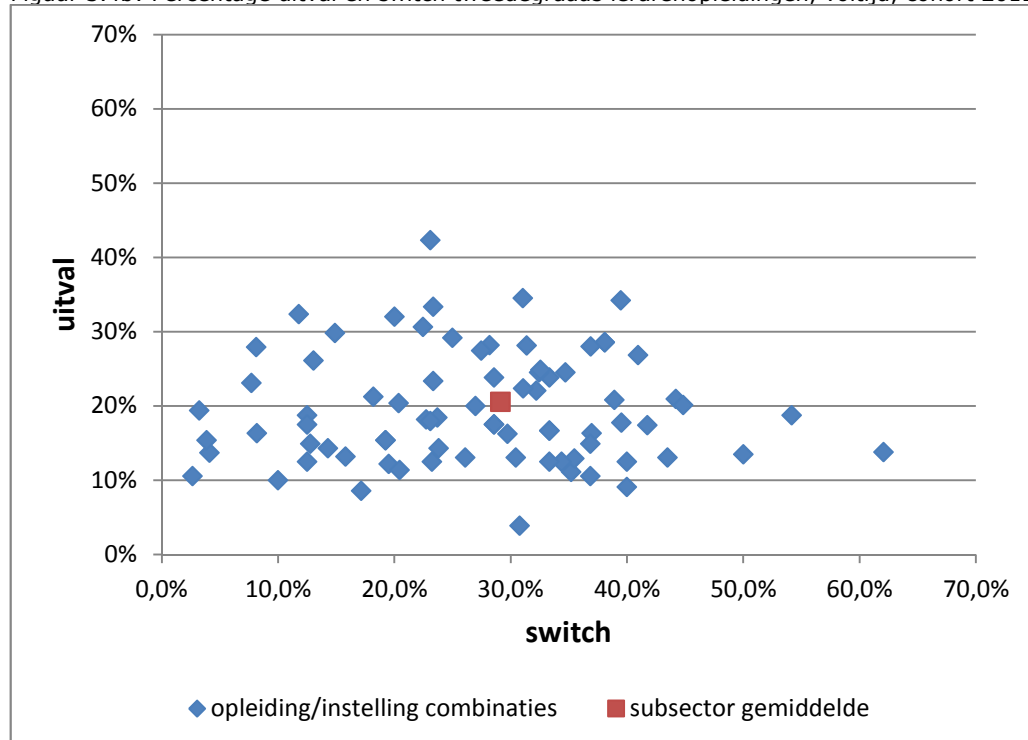

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Switch en uitval van afzonderlijke tweedegraads lerarenopleidingen

De subsector tweedegraads lerarenopleidingen als geheel laat een zorgelijk beeld zien als het gaat om het totale aandeel studenten dat na een jaar uit de opleiding verdwijnt. Ten opzichte van de andere subsectoren binnen de gehele sector lerarenopleidingen scoort ze aanzienlijk hoger in de combinatie switch en uitval. Een voor de hand liggende vraag is hoe dit komt. Dergelijk verklarend onderzoek reikt te ver voor dit sectorbeeld. In onze analyses zijn we nagegaan hoe het aandeel in uitval en switch voor alle afzonderlijke opleidingen van deze subsector er uit ziet, en welke verschillen opleidingen vertonen. Vervolgens hebben we geëxploreerd of verschillen tussen opleidingen binnen de subsector tweedegraads samenhangen met het domein van de opleiding. Hiervoor hebben we verder geen toetsende of verklarende analyses uitgevoerd.

Figuur 3.4b: Percentage uitval en switch tweedegraads lerarenopleidingen, voltijd, cohort 2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

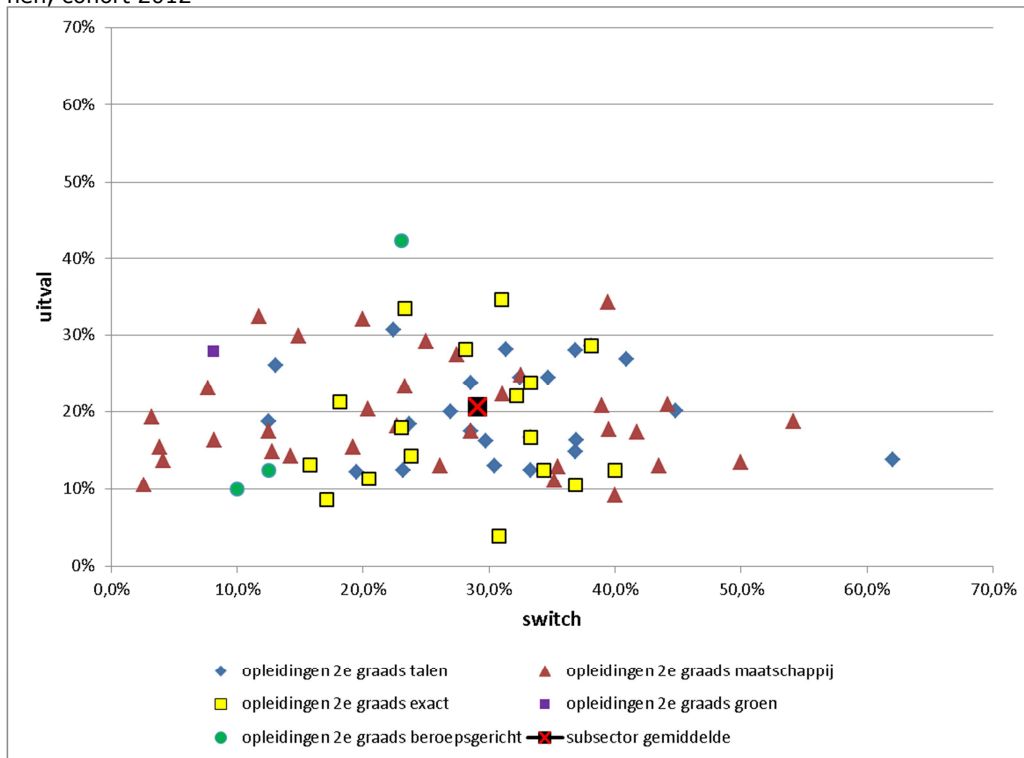
Uit onze verdere exploratie blijkt dat er meer spreiding tussen opleidingen bestaat in het percentage switch dan in het percentage uitval (zie figuur 3.4b). Switch varieert in 2012 tussen voltijds tweedegraads lerarenopleidingen tussen de 3 en de 62 procent. De variatie in uitval is tussen de 4 en de 42 procent.

Als we de opleidingen clusteren naar domeinen zien we vooral grote verschillen tussen opleidingen bij de domeinen talen en maatschappij en minder bij exact (zie figuur 3.4c). Waarom de verschillen tussen lerarenopleidingen talen groter zijn dan tussen de lerarenopleidingen exact vergt nader onderzoek.

Studievervolg na switch van tweedegraads lerarenopleidingen

Uit onze analyses blijkt dat ruim de helft van de studenten in de tweedegraads lerarenopleidingen die na een jaar van opleiding verandert kiest voor een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen (53 procent). Ruim een derde blijft binnen de tweedegraads lerarenopleidingen (35 procent) en de rest blijft binnen de sector, maar niet in een tweedegraadsopleiding (12 procent), bijna 10 procent gaat verder aan een pabo.

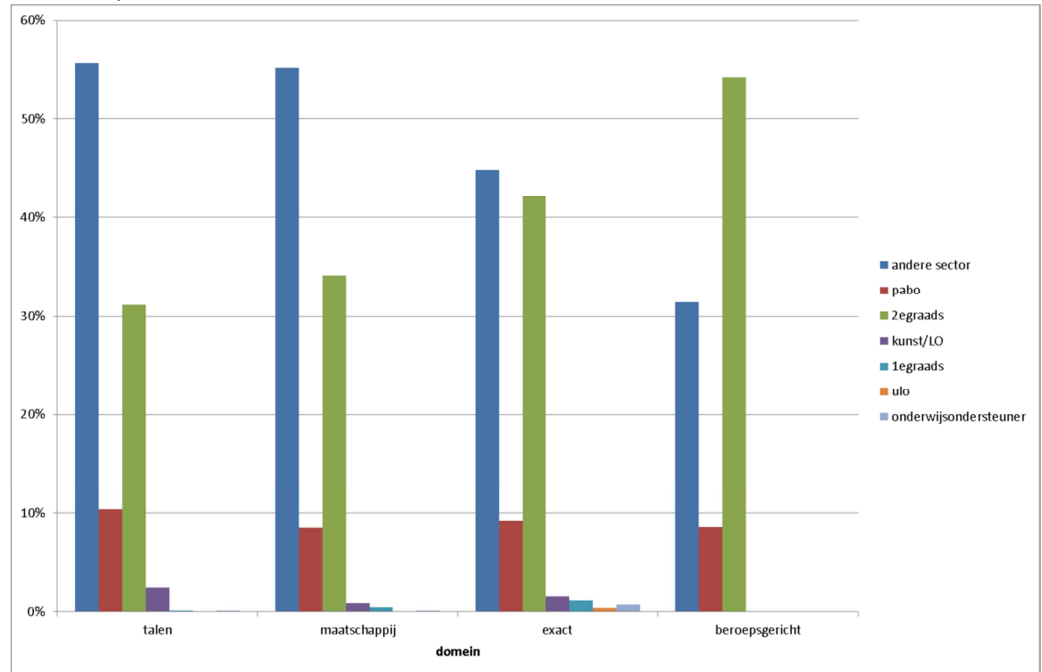
Figuur 3.4c: Percentage uitval en switch tweedegraads lerarenopleidingen, voltijd, naar domeinen, cohort 2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Verder gespecificeerd naar domein zien we dat vooral bij exact (55 procent) en beroepsgericht (69 procent) studenten na switch binnen de sector lerarenopleidingen blijven (zie figuur 3.4d). Vooral studenten uit beroepsgerichte opleidingen blijven na switch binnen de eigen subsector (54 procent) en kiezen dus opnieuw voor een tweedegraads lerarenopleiding. Van de studenten in tweedegraads taal opleidingen gaat van alle domeinen het grootste deel na switch naar een pabo (ruim 10 procent).

Figuur 3.4d: Eerste bestemming na switch uit de tweedegraads lerarenopleidingen naar domeinen, cohort 2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

3.5. Diplomarendement lerarenopleidingen

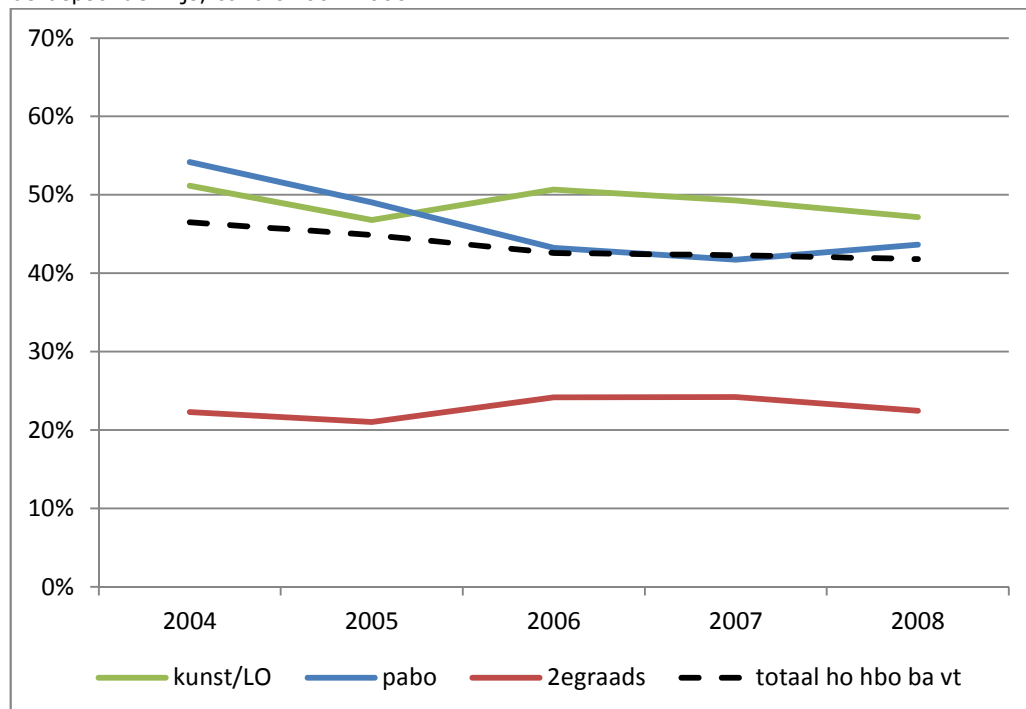
Wat is diplomarendement?

Diplomarendement wordt in dit sectorbeeld gemeten als het percentage studenten dat na de nominale studieduur plus één jaar de initiële opleiding met een diploma heeft afgerond van het totaal aantal studenten dat deze opleiding is begonnen (zie ook bijlage 3). Voor het bachelor voltijd hoger beroepsonderwijs worden de diploma's na vijf jaar geteld, voor het bachelor voltijd wetenschappelijk onderwijs is dit na vier jaar. Voor het bepalen van het diplomarendement van de masteropleidingen (hbo en wo) hanteert de inspectie een periode van drie jaar na de start.

Diplomarendement van de voltijd bachelor lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs

Het gemiddelde diplomarendement van alle voltijd bachelor hoger beroepsopleidingen is de laatste vijf jaar gedaald van 47 procent voor het cohort dat in 2004 de opleiding startte naar ongeveer 42 procent voor het cohort dat in 2008 met de opleiding aanving. In 2013 heeft 42 procent van de laatste groep studenten een diploma behaald. Het diplomarendement van de voltijd pabo ligt over deze gehele periode boven dit landelijk gemiddelde, maar vertoont een sterkere daling dan landelijk. Voor de instroom in 2004 tot en met die in 2007 daalt het diplomarendement van de voltijd pabo van 54 – ruim boven het landelijk gemiddelde - naar krap 42 procent, ongeveer op het niveau van het landelijk gemiddelde. Het diplomarendement van de instroom in 2008 neemt weer enigszins toe (zie figuur 3.5a).

Figuur 3.5a: Percentage diplomarendement voltijd bachelor lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs, cohort 2004-2008

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Het diplomarendement van de tweedegraads lerarenopleidingen ligt voor de instroom in de periode 2004 tot en met 2008 beduidend lager dan het landelijk gemiddelde. Van de instroom uit 2008 haalt amper 23 procent binnen vijf jaar het diploma. Dat is iets meer dan de instroom uit 2004. De hoge uitval en switch werken door in een laag diplomarendement. Het diplomarendement van de voltijd kunst/LO lerarenopleidingen ligt in de afgelopen vijf jaar boven het gemiddelde.

Verschillen in diplomarendement tussen mannen en vrouwen en vooropleiding van voltijd hbo bachelor opleidingen

Het rendement van de mannen op de pabo is laag. Een op de vier mannen die aan de pabo begint, haalt binnen vijf jaar een diploma. Van de vrouwen haalt bijna de helft in dezelfde periode het diploma. Mannen doen het op de pabo duidelijk slechter dan vrouwen, maar ook vergeleken met hun mannelijke collega's op het totaal aan hbo voltijd bachelor opleidingen doen ze het beduidend slechter (34 procent landelijk om 24 procent pabo voor het instroomcohort 2008). Ook voor de tweedegraads lerarenopleiding en opleidingen kunst en lichamelijke opvoeding geldt dat vrouwen een hoger diplomarendement hebben dan mannen.

Landelijk gezien hebben de vwo'ers het hoogste diplomarendement, gevolgd door studenten met een mbo vooropleiding. Havisten scoren wat betreft het diplomarendement in het voltijd hbo onderwijs het laagste. In de pabo zijn het de studenten met een mbo vooropleiding die het laagste diplomarendement kennen, in de tweedegraads lerarenopleidingen hebben de havisten het laagste diplomarendement. Rond de 44 en 19 procent van de mbo instroom van 2008 in respectievelijk de pabo en tweedegraadslerarenopleidingen behaalt vijf jaar later in 2013 een diploma. Voor de havisten zijn deze percentages gelijk aan 46 en 18 procent en voor de vwo'ers 59 en 44 procent.

Diplomarendement van de deeltijd pabo en deeltijd tweedegraads lerarenopleidingen

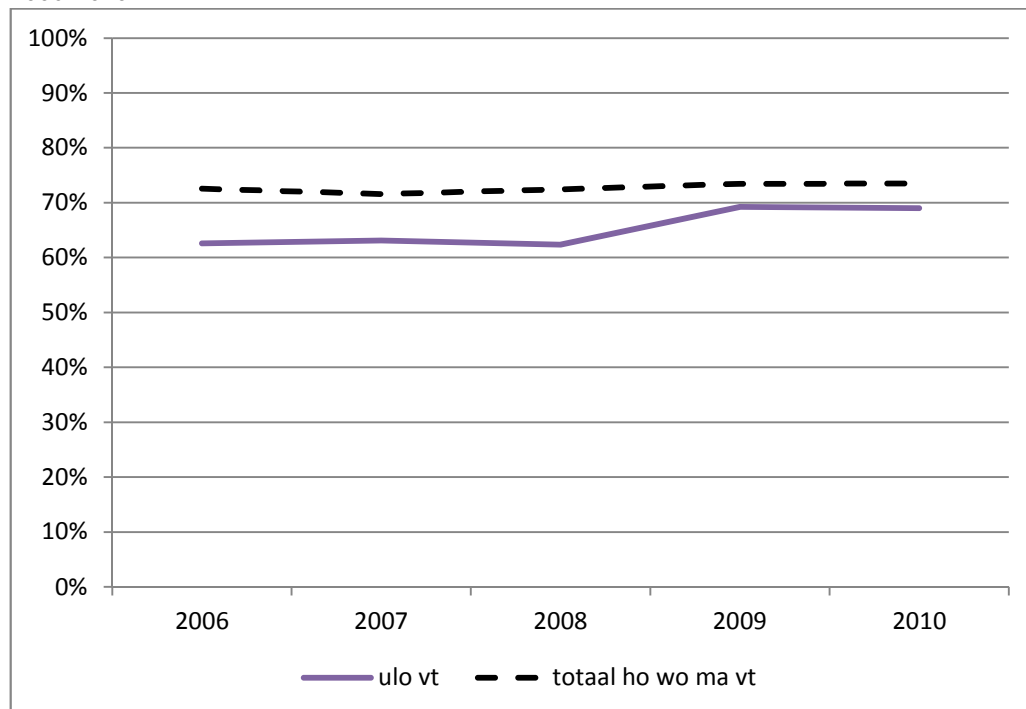
Het diplomarendement van de deeltijd pabo vertoont een dalende trend en ligt de laatste vier instroomjaren dicht in de buurt van de voltijd pabo en landelijk deeltijd hbo bachelor gemiddelde. Ook hier is in het laatste instroomjaar sprake van een geringe stijging. De deeltijd tweedegraads lerarenopleidingen presteren opmerkelijk genoeg beter dan de voltijd tweedegraads lerarenopleidingen op het aspect diplomarendement. De ontwikkeling van het diplomarendement stijgt voor het laatste instroomjaar met 6 procent tot ruim 40 procent terwijl de voltijd tweedegraads een rendement van slechts 23 procent laat zien. Hierbij valt verder op dat mbo'ers in de deeltijd tweedegraads lerarenopleidingen even goed als of zelfs beter presteren dan havisten en vwo'ers. Van de mbo'ers die in 2008 een opleiding aan een tweedegraads lerarenopleidingen begonnen, haalde 43 procent binnen vijf jaar het diploma. Voor de havisten en lag dit net onder de 40 procent en van de vwo'ers haalde rond de 45 procent binnen vijf jaar een diploma.

Diplomarendement van de universitaire lerarenopleidingen

Het diplomarendement van de voltijd masteropleidingen in het wetenschappelijk onderwijs in het gehele stelsel laat de laatste vijf instroomjaren een stijging zien en ligt voor instroomjaar 2010 op 74 procent. In dezelfde periode stijgt ook het diplomarendement van de voltijd universitaire lerarenopleidingen met ruim 6 procent tot 69 procent. Het diplomarendement ligt daarmee onder het landelijk gemiddelde (zie figuur 3.5b). Het grootste deel van de stijging in het diplomarendement van de ulo's vindt plaats na 2008. Het diplomarendement van vrouwen op de ulo's is hoger dan dat van mannen. Bij vrouwen is dit de laatste jaren ook nog eens toegenomen, bij de mannen gelijk gebleven.

Het diplomarendement van de deeltijd universitaire lerarenopleidingen daalt van 65 procent voor de instromers van 2006 naar 57 procent voor 2010. Opvallend is dat voor het instroomjaar 2010 het diplomarendement onder het gemiddelde ligt, terwijl het in de jaren ervoor er boven lag.

Figuur 3.5b: Percentage diplomarendement voltijd universitaire lerarenopleidingen, cohort 2006-2010

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Diplomarendement deeltijd masteropleidingen in het hoger beroepsonderwijs

Het diplomarendement van de deeltijd eerstegraads lerarenopleidingen in het hoger beroepsonderwijs neemt met uitzondering van het laatste instroomjaar toe. Desondanks blijft het diplomarendement nog ver achter op het landelijk gemiddelde. Bij de deeltijd SEN stijgt het rendement in de laatste vijf instroomjaren met ruim 13 procent tot 73 procent. Deze masters presteren beter dan het landelijk gemiddeld.

Diplomarendement deeltijd onderwijsondersteuner

Het diplomarendement voor de deeltijd programma's tot onderwijsondersteuner is voor 2009 en 2010 bekend. Het betreft geringe aantallen afgestudeerden. Van de instroom in 2010 heeft bijna 40 procent na drie jaar een diploma behaald. Dit is minder dan het landelijk gemiddelde van AD-programma's. Hier schommelde het diplomarendement de laatste jaren rond de 50 procent. Een AD diploma onderwijsondersteuner leidt niet tot een onderwijsbevoegdheid. Mogelijk is het AD traject een opstap tot een vervolgloopbaan in de sector lerarenopleidingen en haalt uiteindelijk een deel van deze studenten via deze route alsnog een bevoegdheid. Om die reden zijn we nagegaan hoeveel van de gediplomeerde AD uitstroom na twee jaar een vervolgstudie kiest binnen deze sector. Het blijkt dat van de studenten die in 2010 zijn gestart met een AD-traject onderwijsondersteuner en dit na twee jaar succesvol heeft afgesloten, de helft zijn of haar studie vervolgt aan een tweedegraads lerarenopleiding, dat zijn 22 van de 46 gediplomeerden.

3.6. Studiesucces van de academische pabo

De overheid streeft ernaar om beter gekwalificeerde docenten voor de klas in het basisonderwijs te krijgen. Een van de maatregelen die beoogt daaraan een bijdrage te leveren is de academische pabo. Ongeveer twee derde van de pabo's heeft naast de reguliere pabo-opleiding een academische leerroute in samenwerking met een

universiteit in het leven geroepen. Deze routes zijn toegankelijk voor studenten met vwo als vooropleiding en worden eventueel aangevuld met een strengere selectieprocedure dan reguliere pabo's.

De academische pabo kent verschillende leerroutes

Er zijn twee vormen van deze leerroutes, namelijk de consecutieve pabo's die alleen een diploma bachelor leraar basisonderwijs opleveren en direct toegang tot een wo-master onderwijskunde of pedagogiek. De tweede route is de zogenoemde 'academische pabo bi-diplomering' die studenten twee bachelordiploma's opleveren, namelijk een diploma bachelor leraar basisonderwijs en een bachelor wetenschappelijk onderwijs, meestal het bachelordiploma onderwijskunde of pedagogiek.

Omdat de studenten van de academische leerroutes en studenten die de reguliere pabo volgen op een en dezelfde opleiding worden ingeschreven is het niet mogelijk om op basis van bestaande bronnen analyses te maken van de groep studenten die een academische leerroute volgt. Wel is het mogelijk om een onderscheid te maken tussen studenten die een opleiding volgen aan een pabo met een academische route ten opzichte van de groep die studeert aan een pabo zonder academische leerroute. De eerste academische leerroute is gestart in 2008, daarna zijn ook bij andere pabo's in samenwerking met universiteiten dergelijke routes aangeboden. Het is nu nog te vroeg om iets te kunnen zeggen over het diplomarendement van deze pabo's omdat de meeste cohorten nog niet de volledige nominale studieduur hebben doorlopen. Het is wel mogelijk om iets te zeggen over instroom, uitval en switch van de pabo's met een academische leerroute ten opzichte van pabo's zonder de academische route.

Uit het onderzoek van Regioplan (2012) komt naar voren dat studenten van de academische pabo over het algemeen eerst de master willen halen voordat zij de arbeidsmarkt betreden.

Instroom academische pabo

Het onderzoek van Regioplan laat verder zien dat in het collegejaar 2011/2012 7.915 studenten zijn begonnen aan een reguliere pabo en 511 studenten aan een academische leerroute. Ruim 6 procent van de groep studenten die aan een lerarenopleiding basisonderwijs begon dat jaar dus een academische route. De instroom aan de academische leerroute heeft de jaren daarvoor een flinke toename laten zien. In 2008 starten 61 studenten met de academische route, in 2009 waren dat er 250, 410 in 2010, om uit komen op 511 in 2011 (Regioplan, 2012).⁹

Uit dit zelfde onderzoek blijkt dat de achtergrondkenmerken van studenten (geslacht en etniciteit) min of meer vergelijkbaar zijn tussen academische routes en niet-academische routes. Uit de analyses van de inspectie blijkt dat het aandeel studenten van niet westerse afkomst in 2012 binnen de pabo's met een academisch aanbod iets hoger ligt dan bij de pabo's die dit niet hebben (zie tabel 3.6b). Dit kan te maken hebben met de regionale verschillen in het voedingsgebied.

Regioplan toont aan dat in tegenstelling tot de verwachting er niet meer mannen naar de academische pabo's gaan. Dit blijkt ook uit onze analyses. De geconstateerde toename van het aantal mannen in de pabo lijkt daarmee een landelijke ontwikkeling te zijn die niet samenhangt met de invoering van de academische pabo.

⁹ In het actieplan Lerarenagenda Nederlandse Universiteiten (VSNU 2013) staat een aantal studenten voor de academische pabo genoemd van 389 in 2012. Dit betreft mogelijk uitsluitend de studenten die de leerroute bi-diplomering volgen.

Op pabo's met een academisch aanbod neemt het aandeel vwo'ers toe. Dit ligt voor de hand omdat dit voor de academische pabo's een ingangseis is. De toename van vwo-instroom kan volgens Regioplan, volledig toegekend worden aan de academische pabo's.

Tabel 3.6a: Kenmerken studentenpopulatie, uitval en switch reguliere pabo en pabo's met academische leerroute, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2012

	Instroom studenten	VWO (%)	Vrouw (%)	NWA (%)	Uitval (%)	Switch (%)
Geen AP	2.073	8,6	78	7,0	18,9	17,1
AP Consecutief	1.584	13,3	79	10,6	19,7	15,9
AP Bi-diplomering	3.342	17,0	78	9,5	22,1	20,1
Totaal	6.999	13,7	78	9,0	20,6	18,3

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

In de aanvullende analyses die gemaakt zijn voor switch en uitval voor pabo's met en zonder academische leerroute is de pabo die in 2012 is gesplitst buiten de berekeningen gelaten omdat het deel van de studenten die doorgaan aan de nieuwe pabo in de bewerkingen op het BRON-HO-bestand automatisch tot switch gerekend worden¹⁰.

Uitval en switch zijn hoger bij de pabo's die ook een traject met bi-diplomering aanbieden (zie tabel 3.6a). Ook als we een uitsplitsing naar voltijd en deeltijd maken zien we hetzelfde beeld.

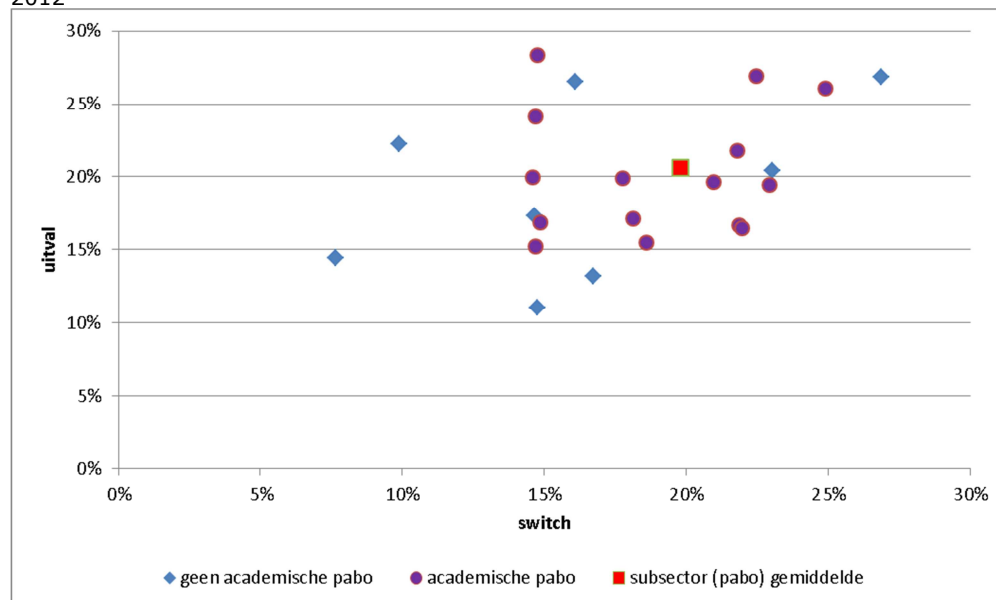
Switch en uitval bij academische pabo's

De inspectie heeft geanalyseerd of er verschillen bestaan in uitval en switch tussen de pabo's die een academische leerroute aanbieden en de pabo's zonder academische leerroute.

De pabo's zonder academische route laten minder switch zien dan pabo's met een academische leerroute. Eenzelfde beeld zien we in mindere mate terug voor uitval, daar is de spreiding tussen de afzonderlijke academische pabo's iets groter (zie figuur 3.6a).

¹⁰ Zie ook voetnoot 8.

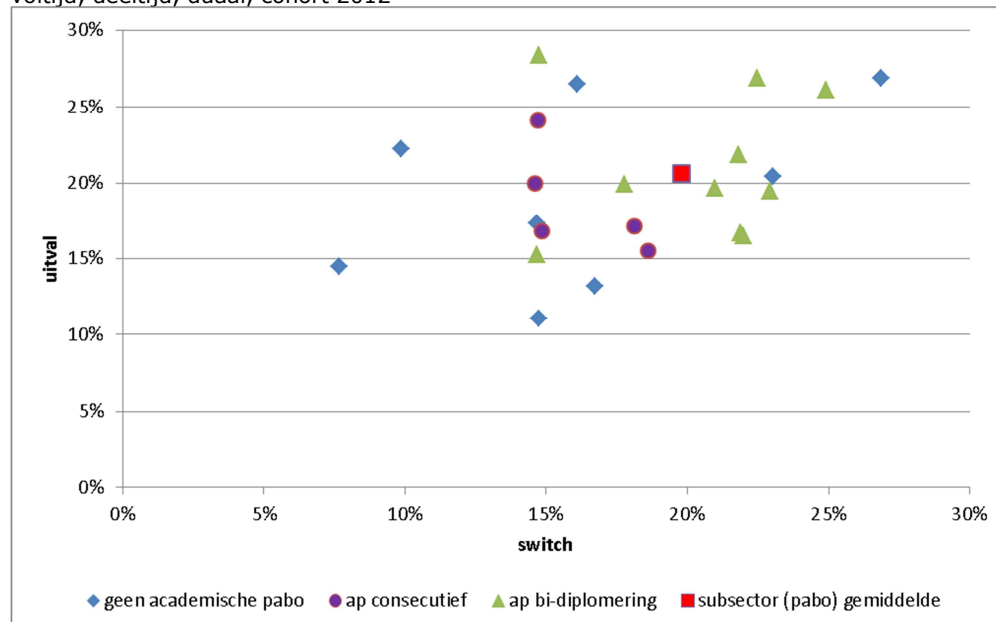
Figuur 3.6a: Percentage uitval en switch academische pabo, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Nadere analyses tonen aan dat met name bij de pabo's die een leerroute aanbieden die leidt tot bi-diplomerings, switch hoger is. Ook de uitval ligt gemiddeld hoger dan voor alle pabo's (zie figuur 3.6b).

Figuur 3.6b: Percentage uitval en switch academische pabo (consecutief en bi-diplomerings), voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Van de studenten van de pabo die van opleiding veranderen gaat twee derde naar een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen en blijft een derde binnen de sector. Bij de pabo's zonder academische leerroute gaan studenten relatief vaker naar een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen. Van de groep studenten die swit-

chen aan een pabo met een academische leerroute, gaan de meeste studenten naar een andere pabo of een tweedegraads lerarenopleiding (zie tabel 3.6a).

Tabel 3.6b: Aantal en percentage switch naar pabo met en zonder academische leerroute (AP) naar subsector, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2012

	Geen AP		AP Consecu- tief		AP Bi- diplomering		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Switch totaal	355		251		670		1276	
Switch buiten sector	243	68,5	167	66,5	427	63,7	837	65,6
Switch binnen sector	112	31,5	84	33,5	243	36,3	439	34,4
Switch binnen sector naar :								
- pabo	81	22,8	70	27,9	179	26,7	330	25,9
- 2 ^e graads	23	6,5	12	4,8	54	8,1	89	7,0
- kunst/LO	8	2,3	2	0,8	8	1,2	18	1,4
- SEN	0		0		1	0,1	1	0,1
- Ad onderwijs- ondersteuner	0		0		1	0,1	1	0,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

Van de studenten van de pabo die van opleiding veranderen gaat ruim 92 procent verder met een opleiding in het hoger beroepsonderwijs. Bijna 8 procent stroomt door naar een opleiding binnen het wetenschappelijk onderwijs. Voor de pabo's met een route naar bi-diplomering is de 'opstroom' ruim tweemaal zo hoog, namelijk bijna 10 procent (zie tabel 3.6c).

Tabel 3.6c: Aantal en percentage switch uit pabo met en zonder academische leerroute (AP) naar soort ho, voltijd, deeltijd, duaal, cohort 2012

	Geen AP		AP Consecutief		AP Bi- diplomering		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Switch totaal	355		251		670		1276	
Switch naar hbo	341	96,1	239	95,2	803	90,1	1383	92,4
Switch naar wo	14	3,9	12	4,8	88	9,9	114	7,6

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

4. De studenttevredenheid over lerarenopleidingen

4.1. Inleiding

De tweede onderzoeksvraag luidt: 'Wat kunnen we zeggen over (de ontwikkeling van) studenttevredenheid over verschillende deelaspecten van de lerarenopleidingen op basis van bestaande gegevens?' Het antwoord op deze vraag baseren we op de gegevens uit de Nationale Studenten Enquête (NSE) van 2013, 2012, 2011 en 2010. Met de studenttevredenheid trachten we een beeld te schetsen van de kwaliteit van de inhoud van de lerarenopleidingen. Studenten geven in de NSE aan hoe tevreden ze zijn met verschillende opleidingsonderdelen. Graag zouden we voor dit beeld ook gebruik maken van recente 'hardere' gegevens zoals de accreditatieoordelen van de NVAO. Deze zijn momenteel echter nog niet voor handen, in 2014 worden de pabo's en de tweedegraads lerarenopleidingen namelijk opnieuw geaccrediteerd. De vigerende rapporten zijn gedateerd. De nieuwe oordelen zijn pas in 2015 en 2016 beschikbaar¹¹.

In de NSE wordt studenten gevraagd naar een algemeen oordeel over hun opleiding en vervolgens gaat de bevraging dieper op inhoudelijke opleidingszaken in, zoals tevredenheid over docenten, maar ook tevredenheid over 'overige faciliteiten en de studieomgeving'. We hebben voor dit sectorbeeld eerst gekeken naar de algemene tevredenheid, de tevredenheid over de docenten en de tevredenheid over de beroepsvoorbereiding. Vervolgens hebben we nog andere aspecten van tevredenheid onder de loep genomen. Bijna alle vragen uit de NSE hebben de categorieën zeer ontevreden – ontevreden – neutraal – tevreden – zeer tevreden als antwoordmogelijkheid.

4.2. Algemeen oordeel minder positief dan vergelijkbare opleidingen

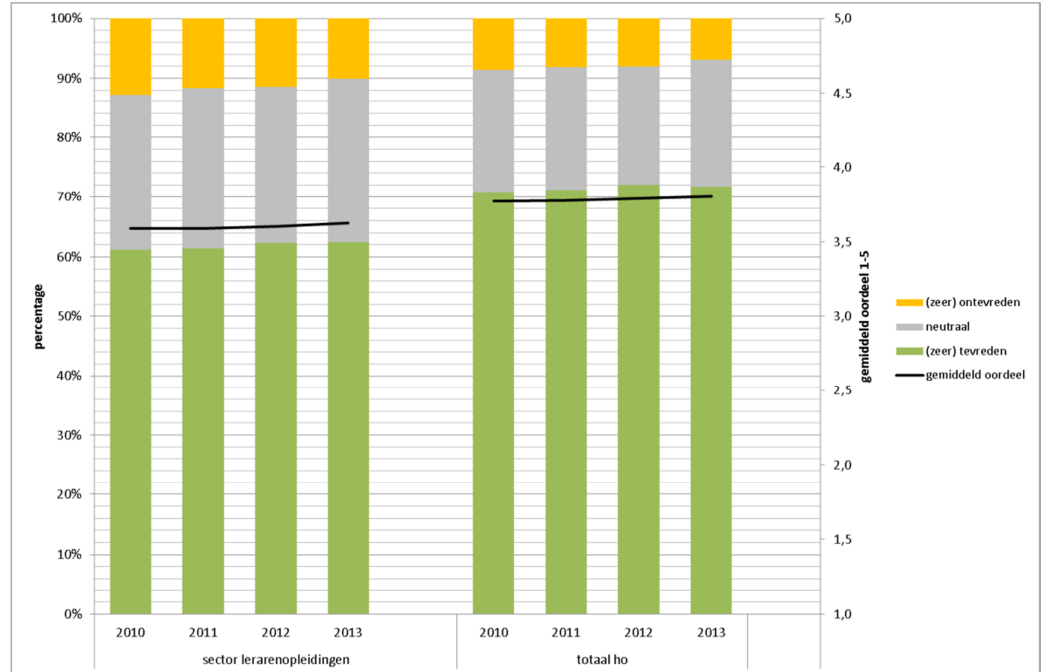
Studenten van de lerarenopleidingen zijn gemiddeld genomen minder tevreden met hun opleiding dan studenten in het gehele hoger onderwijs. Hoewel het percentage studenten van de lerarenopleidingen dat aangeeft (zeer) ontevreden te zijn met de opleiding afneemt van bijna 13 procent in 2010 tot ruim 10 procent in 2013, is deze groep nog steeds opvallend veel groter dan in het totale hoger onderwijs. Daar is het bijna 7 procent.¹² De groep studenten van de lerarenopleidingen die aangeeft (zeer) tevreden te zijn, blijft procentueel achter op dezelfde groep in het totaal hoger onderwijs (zie figuur 4.2a).

Als we de scores 1-5 (zeer ontevreden tot zeer tevreden) op het algemeen oordeel middelen zien we dat de mate van tevredenheid nauwelijks verandert. Dat geldt zowel voor de sector lerarenopleidingen als voor het totale ho. Het algemeen oordeel van studenten in de sector lerarenopleidingen ligt de afgelopen jaren rond de 3,6 (tussen neutraal en tevreden), voor het geheel aan opleidingen in het hoger onderwijs ligt dit op de 3,8 (tegen tevreden aan).

11 De NVAO is voornemens van de accreditaties van de lerarenopleidingen sectoranalyses uit te voeren. De NVAO en de inspectie zullen gezamenlijk in 2017 een update van het sectorbeeld lerarenopleidingen uitbrengen waarin naast de geactualiseerde indicatoren ook de uitkomsten van de sectoranalyses een plaats krijgen.

12 Voor de presentatie hebben we de categorieën zeer ontevreden en ontevreden samen genomen, dat geldt ook voor de categorieën tevreden en zeer tevreden.

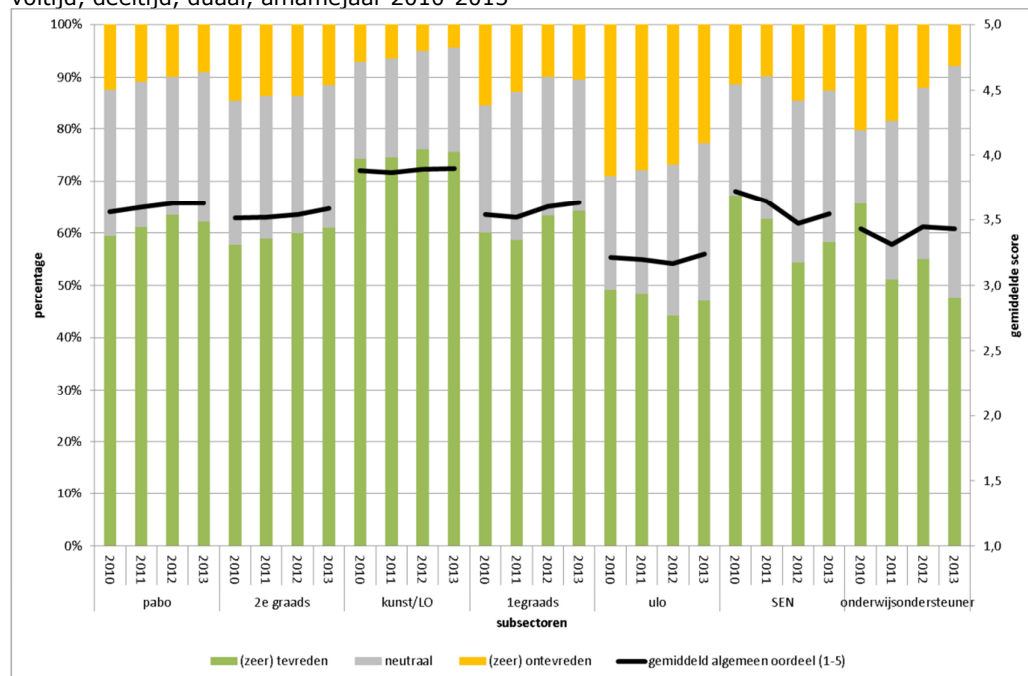
Figuur 4.2a: Percentage en gemiddelde tevredenheid (algemeen oordeel). Sector lerarenopleidingen en totaal ho, voltijd, deeltijd, duaal, afnamejaar 2010-2013

Bron: NSE, bewerkingen Ivho

Algemene tevredenheid over de opleiding verschilt tussen de subsectoren. Studenten van de opleidingen kunst/LO zijn het meest tevreden. De studenten van de AD's onderwijsondersteuner en de ulo zijn het minst tevreden. Bij de opleidingen onderwijsondersteuner gaat het om een kleine groep respondenten, daarbij is in de recente jaren de groep studenten die hier neutraal antwoordt relatief groot. Studenten van de pabo en de tweedegraads lerarenopleidingen zijn overwegend (zeer) tevreden. Daarbij zien we ook dat de groep studenten van de tweedegraads lerarenopleidingen die (zeer) ontevreden is afneemt van 14,5 in 2010 tot 11,5 procent in 2013. Eenzelfde tendens zien we bij de pabo-studenten, namelijk van 12,4 in 2010 tot 9,0 procent in 2013. Dit ligt nog steeds iets hoger dan landelijk (7,9 procent in 2013 voor vergelijkbare hbo bachelor opleidingen), maar beide sectoren vertonen een positieve ontwikkeling. Het gemiddelde algemeen oordeel voor de tweedegraads lerarenopleidingen neemt voorzichtig toe en ligt voor het laatste jaar bijna op het niveau van dat van de pabo. Het algemeen oordeel voor de ulo's neemt in het laatste jaar enigszins toe tot 3,2 maar blijft (fors) achter op die van de pabo, de tweedegraads- en kunst/LO-opleidingen.

Figuur 4.2b: Percentage en gemiddelde tevredenheid (algemeen oordeel) naar subsectoren, voltijd, deeltijd, duaal, afnamejaar 2010-2013

Bron: NSE, bewerkingen IvHO

4.3. Tevreden over beroepsvoorbereiding en oordeel docenten

De inspectie heeft in eerste instantie drie onderdelen van de NSE-vragenlijst in de analyses over tevredenheid bekeken. Dit betroffen de 'ultieme vraag', en de thema-scores over beroepsvoorbereiding en kwaliteit van docenten. Sinds 2011 is de ultieme vraag opgenomen in de NSE-vragenlijst. Die vraag luidt: 'Zou je deze opleiding aanraden aan anderen?' Studenten van de lerarenopleidingen adviseren dit minder vaak dan het totaal van studenten in het hoger onderwijs, behalve studenten van de pabo en van de kunst/LO opleidingen. Studenten van de lerarenopleidingen zijn opvallend veel positiever over de beroepsvoorbereiding. Mogelijk heeft dit te maken met het gegeven dat de beroepsvoorbereiding in de vorm van stages een wezenlijk onderdeel uitmaakt van de lerarenopleidingen. Alleen studenten van de eerste-graads lerarenopleidingen en van de op leidingen tot AD onderwijsondersteuner scoren hier gemiddeld lager dan vergelijkbare opleidingen. Ook zijn studenten positiever in hun oordeel over de docent. Het verschil met het totaal hoger onderwijs is hier echter minder groot.

Tabel 4.3a: Gemiddelde score op 'ultieme vraag', beroepsvoorbereiding en kwaliteit docenten (1-5) naar subsector, afnamejaar 2010-2013

		zou studie aan een ander aanraden	gemiddelde vrglkbare ho opleidingen	beroeps- voorberei- ding	gemiddeld vrglkbare ho opleidingen	kwaliteit docenten	gemiddelde vrglkbare ho opleidingen
pabo	2010			4,12	3,64	3,62	3,51
	2011	3,96	3,89	4,05	3,60	3,58	3,52
	2012	3,97	3,91	4,08	3,62	3,61	3,54
	2013	3,94	3,93	4,00	3,60	3,54	3,50
2egraads	2010			3,67	3,64	3,65	3,51
	2011	3,68	3,88	3,64	3,60	3,66	3,52
	2012	3,69	3,91	3,64	3,62	3,69	3,54
	2013	3,74	3,93	3,60	3,60	3,67	3,50
kunst/LO	2010			4,02	3,64	3,85	3,51
	2011	4,25	3,89	3,94	3,60	3,83	3,52
	2012	4,27	3,91	4,01	3,62	3,85	3,54
	2013	4,26	3,93	3,98	3,60	3,82	3,50
1egraads	2010			3,22	3,75	3,64	3,81
	2011	3,70	3,91	3,28	3,71	3,62	3,80
	2012	3,72	3,79	3,36	3,62	3,72	3,71
	2013	3,79	3,81	3,34	3,57	3,70	3,69
ulo	2010			3,74	3,14	3,61	3,76
	2011	3,40	4,06	3,68	3,19	3,56	3,76
	2012	3,28	4,07	3,76	3,26	3,61	3,79
	2013	3,46	4,09	3,78	3,27	3,63	3,75
SEN	2010			3,90	3,75	3,87	3,81
	2011	3,83	3,90	3,80	3,71	3,81	3,80
	2012	3,71	3,79	3,70	3,62	3,66	3,71
	2013	3,76	3,81	3,65	3,57	3,63	3,69
Ow-onderst.	2010			3,41	3,53	3,48	3,58
	2011	3,46	3,84	3,41	3,51	3,64	3,63
	2012	3,67	3,95	3,49	3,52	3,60	3,63
	2013	3,45	3,85	3,25	3,37	3,62	3,48

Bron: NSE, bewerkingen IvHO

4.4. Ontevreden over informatievoorziening en studielast

Studenten van de lerarenopleidingen zijn in hun algemene oordeel minder tevreden. Dit blijkt echter niet uit de themascores kwaliteit docenten en voorbereiding op het beroep. De inspectie heeft daarom nadere analyses uitgevoerd op de NSE-data om te kijken op welke onderdelen studenten van de lerarenopleidingen minder tevreden zijn. De ontevredenheid blijkt vooral uit de themascores op informatievoorziening vanuit de opleiding en studielast. Studenten van de pabo zijn over het algemeen ongeveer even tevreden als het gemiddeld hoger beroepsonderwijs, behalve als het gaat om studielast. Dan zijn ze minder tevreden. Op het thema informatievoorziening vanuit de opleiding scoren vooral de kunst/LO en de universitaire lerarenopleidingen laag. Op studielast opnieuw de kunst/LO opleidingen en ook de eerstegraads master en de universitaire lerarenopleidingen.

Tabel 4.4a: Gemiddelde score op informatievoorziening en studielast (1-5) naar subsector, 2013

	De informatie vanuit je opleiding	gemiddeld vrglkbare ho opleidingen	De studielast	gemiddeld vrglkbare ho opleidingen
pabo	3,12	3,11	3,13	3,16
2egraads	3,08	3,11	3,20	3,16
kunst/LO	3,04	3,11	2,97	3,16
1egraads	3,57	3,37	2,92	3,14
Ulo	2,84	3,26	2,88	3,27
SEN	3,20	3,37	3,15	3,14
onderwijsondersteuner	3,12	3,21	3,02	3,13

Bron: NSE, bewerkingen Ivho

5. Wat kunnen we zeggen over de lerarenpopulatie (aard en aantal) nu en in de toekomst?

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk komt de derde onderzoeksvraag aan de orde: Wat kunnen we zeggen over de ontwikkeling van aantallen gediplomeerden van lerarenopleidingen en hun aansluiting met de arbeidsmarkt?

Het gaat er in deze paragraaf om een beeld te krijgen van de instroom op de arbeidsmarkt. Hoeveel bevoegde docenten komen er jaarlijks beschikbaar en vinden zij de juiste match op de arbeidsmarkt? We doen dit door het aantal diploma's op een bepaalde datum te tellen en door gegevens uit de hbo-monitor over aansluiting met de arbeidsmarkt van recent afgestudeerden voor de verschillende subsectoren te beschrijven. We zijn hiervoor beperkt in onze mogelijkheden. Wat het sectorbeeld slechts in beperkte mate kan bieden is inzicht in de directe relatie tussen het aantal afgestudeerden van de lerarenopleidingen en arbeidsmarktontwikkelingen. Inzicht bieden in de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt is een zeer complexe aangelegenheid. Daarbij spelen veel aspecten een rol, zoals bijvoorbeeld demografische ontwikkelingen, vergrijzing, conjuncturele ontwikkelingen, regionale verschillen en de instroom en gediplomeerde uitstroom van de lerarenopleidingen.

5.2. Aantallen uitgereikte diploma's naar subsector

Wat is het aantal uitgereikte diploma's?

Het aantal gediplomeerden is niet hetzelfde als het diplomarendement van een instroomcohort zoals in hoofdstuk 3 beschreven. Voor aantallen gediplomeerden wordt gekeken naar het aantal behaalde diploma's in het meest recente uitstroomjaar (zie ook bijlage 3). In een collegejaar kunnen studenten die in verschillende jaren hun opleiding zijn begonnen een diploma ontvangen. Dat betekent bijvoorbeeld dat het aantal afgegeven diploma's in 2012 betrekking heeft op studenten die in 2008 of eerder met de pabo zijn gestart, maar ook in 2009 of nog later. Een ander belangrijk verschil met *diplomarendement* is dat ook gediplomeerden met een neveninschrijving worden meegeteld in het aantal uitgereikte diploma's in een bepaald jaar. Het gaat immers om de hoeveelheid bevoegden die de arbeidsmarkt op stromen en dan maakt het niet uit of dit via een hoofd- of neveninschrijving is gebeurd.

Aantallen diploma's, hoofd- en neveninschrijvingen

De trend in het aantal uitgereikte diploma's verschilt tussen de subsectoren. In de pabo's neemt het aantal diploma's tussen 2008 en 2012 af, evenals in de opleidingen kunst en lichamelijke opvoeding. Daarentegen neemt het aantal uitgereikte diploma's van de tweedegraads lerarenopleidingen toe. Dit geldt ook voor de eerste-graads opleidingen, de ulo's en de opleidingen tot onderwijsondersteuner. Aantallen diploma's van de SEN fluctueren in de periode 2008 en 2012. Voor bijna alle subsectoren geldt dat in het laatste jaar een forse afname in het aantal uitgereikte diploma's plaatsvindt (zie tabel 5.2a). Dit is in het gehele hoger onderwijs het geval en heeft mogelijk te maken met de dreigende langstudeerdersboete van het jaar daarvoor (zie Onderwijsverslag 2012/2013 en VSNU).

Als we in meer detail naar de pabo kijken zien we een afname van het totaal aantal diploma's van 5.931 in 2008 tot 4.548 diploma's in 2012. Zowel diploma's behaald met een neveninschrijving als met een hoofdschrijving nemen af. Het aantal di-

ploma's voor de tweedegraads neemt tot en met 2011 toe van 2.952 in 2008 tot 3.828 in 2011, maar laat voor 2012 een forse daling zien naar 3.171. Vanaf 2008 zien we een forse toename van het aantal masterdiploma's (eerstegraads hbo en ulo) aan lerarenopleidingen tot en met 2011. In 2011 zijn er in totaal 564 diploma's (waarvan 22 neveninschrijvingen) uitgereikt aan een eerstegraads lerarenopleiding hbo en 1.064 (waarvan 155 neveninschrijvingen) aan een universitaire lerarenopleiding. Zoals in bijna alle subsectoren en het gehele ho daalt dit aantal in het jaar 2012. De aanvankelijke toename lijkt tegemoet te komen aan het streven van de overheid om meer masteropgeleide leraren beschikbaar te laten zijn voor het onderwijs. De doelstelling in het sectorakkoord vo (VO-raad, 2014) spreekt van 50 procent masteropgeleide docenten vooral in de tekortvakken en de bovenbouw van het vwo.¹³ Het is op basis van de hierboven genoemde aantallen diploma's niet mogelijk om aan te geven of dit streven gehaald wordt. Tenslotte kunnen docenten ook in andere vakgebieden een masterdiploma behalen of met hun masterdiploma een andere beroepsloopbaan verkiezen.

Tabel 5.2a: Aantal uitgereikte diploma's naar subsectoren, totaal, hoofdinschrijvingen, neveninschrijvingen, 2008-2012

Totaal diploma's							
jaar	pabo	2e graads	kunst/LO	1e graads	ulo	SEN	ow onderst.
2008	5.931	2.952	1.379	278	602	2.703	0
2009	5.346	3.138	1.543	281	740	2.617	21
2010	5.074	3.376	1.564	398	856	3.074	45
2011	4.997	3.828	1.427	564	1.064	2.642	64
2012	4.548	3.171	1.273	417	942	1.730	74
Hoofdinschrijvingen							
jaar	pabo	2e graads	kunst/LO	1e graads	ulo	SEN	ow onderst.
2008	5.581	2.402	1.302	255	482	2.634	0
2009	5.045	2.581	1.433	265	578	2.587	13
2010	4.778	2.648	1.468	381	713	2.998	26
2011	4.718	3.078	1.361	542	909	2.604	49
2012	4.290	2.481	1.202	390	815	1.716	43
Neveninschrijvingen							
jaar	pabo	2e graads	kunst/LO	1e graads	ulo	SEN	ow onderst.
2008	350	550	77	23	120	69	0
2009	301	557	110	16	162	30	8
2010	296	728	96	17	143	76	19
2011	279	750	66	22	155	38	15
2012	258	690	71	27	127	14	31

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

13 In 2020 moet 50 procent van alle leraren in vwo, havo, vmbo en praktijkonderwijs een afgeronde hbo- of wo-masteropleiding hebben, dat aantal ligt nu op 37 procent. In de bovenbouw van het vwo wordt gestreefd naar een verhoging van 60 procent in 2014 naar 80-85 procent wo-masteropgeleide leraren; leraren kunstonderwijs en lichamelijke opvoeding worden hierbij buiten beschouwing gelaten. Op basis van een representatieve nulmeting (2014) beoordelen OCW en VO-raad de betrouwbaarheid van deze streefwaarden; op basis daarvan kunnen beide partijen in onderling overleg besluiten tot een eventuele bijstelling van de genoemde percentages (bron: sectorakkoord VO 2014-2017).

Verhouding hoofd- en neveninschrijvingen

Met name bij de tweedegraads lerarenopleidingen en de universitaire lerarenopleidingen zien we dat er relatief veel diploma's worden uitgereikt aan studenten die met een neveninschrijving ingeschreven staan. Voor het collegejaar 2012 betreft dit 22 procent van alle uitgereikte diploma's aan tweedegraads lerarenopleidingen, voor de universitaire lerarenopleidingen is dit 13 procent, voor het overig hoger onderwijs ligt dit op ongeveer 10 procent.

Diploma's voor tekortvakken

De verwachting is dat er op de korte termijn een tekort ontstaat van leraren met een specifieke bevoegdheid. Het gaat dan met name om leraren die bevoegd zijn exacte vakken te doceren in het voortgezet- en middelbaarberoepsonderwijs. In tabel 5.2b zien we het totaal aantal afgegeven diploma's in de laatste vijf jaren binnen het exacte domein. Met uitzondering van het meest recente jaar (2012) zien we een toename van het aantal uitgereikte diploma's aan de lerarenopleidingen exacte vakken bij de tweedegraads, eerstegraads en ulo's.

Tabel 5.2b: Ontwikkeling aantal afgegeven diploma's lerarenopleidingen exacte vakken, 2008-2012

	2^e graads	1^e graads	ulo
2008	367	76	131
2009	381	89	157
2010	444	138	207
2011	524	155	234
2012	467	117	191

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

De relatieve ontwikkeling van het aandeel afgegeven diploma's exact ten opzichte van het totaal van de betreffende subsectoren toont aan dat het aandeel diploma's voor exacte vakken bij de tweedegraads de afgelopen jaren toeneemt. In 2012 is bijna één op de vijf afgegeven diploma's een diploma van lerarenopleidingen binnen het domein exact. Voor de eerstegraads en in minder sterke mate de ulo's is het aandeel van exact over de gehele periode hoger dan voor de tweedegraads lerarenopleidingen. Voor de eerstegraads ligt dit in 2012 met 30 procent weer op het niveau van 5 jaar daarvoor. Bij de ulo's neemt het aandeel exacte diploma's sinds 2010 behoorlijk af. In 2012 betreft het ongeveer een kwart van de afgegeven diploma's.

Tabel 5.2c: Aandeel afgegeven diploma's domein exact naar subsector, 2008-2012

	2e graads	1e graads	ulo
2008	15,3	29,8	27,2
2009	14,8	33,6	27,2
2010	16,8	36,2	29,0
2011	17,0	28,6	25,7
2012	18,8	30,0	23,4

Bron: BRON-HO, bewerkingen Ivho

5.3. Aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt

Het ROA voert jaarlijks de HBO monitor uit. Daarin worden afgestudeerden van het hbo bevraagd over verschillende aspecten van hun opleiding en hun verdere beroepsloopbaan. De inspectie beschikt over deze gegevens van een aantal jaren op een rij en heeft deze uitgesplitst naar de sector lerarenopleidingen en naar de verschillende subsectoren. We beschikken niet over de gegevens van de wo-monitor

waardoor we geen uitspraken kunnen doen over de tevredenheid van studenten aan de ulo's.

We hebben een beperkt aantal items uit de hbo-monitor geanalyseerd en ons zo veel mogelijk gericht op de feitelijkheden en minder op de mening van afgestudeerden. Dat betekent dat we bijvoorbeeld wel de zelfrapportage over werkloosheid hebben opgenomen, maar niet de mening over het aansluiten van het curriculum op de inhoud van het werk. Dit laatste komt uitgebreider aan bod in het onderzoek van de inspectie onder afgestudeerden en schoolleiders, dat navolgend op dit sectorbeeld wordt opgeleverd.

Werkloosheid onder afgestudeerden

Werkloosheid onder afgestudeerden van de pabo is fors toegenomen. Het werkloosheidspercentage onder afgestudeerden in 2009 was bijna 5 procent en is in 2011 toegenomen tot ruim 10 procent (zie tabel 5.3a). Tegelijkertijd hebben we eerder gezien dat zowel de instroom in de pabo als het aantal uitgereikte diploma's afnemen over ongeveer dezelfde periode. Dit betekent dat ondanks het feit dat er steeds minder bevoegden de arbeidsmarkt betreden, de banenkans voor deze kleinere groep niet toeneemt. Dit ligt in lijn met de voorspellingen van CentErdata (2013). Mogelijk is de demografische ontwikkeling hier debet aan. Werkloosheid onder afgestudeerden van een eerstegraads opleiding en van de opleiding SEN is relatief laag en dit geldt voor de gehele afstudeerperiode 2009-2011. Waarschijnlijk is dit zo laag omdat met name werkenden een dergelijke opleiding in deeltijd volgen.

Tabel 5.3a: Percentage werkenden en werklozen per subsector, afstudeerjaar 2009-2011

		werkend	werkloos
pabo	2009	95,2%	4,8%
	2010	92,7%	7,3%
	2011	89,6%	10,4%
2egraads	2009	97,4%	2,6%
	2010	96,8%	3,2%
	2011	96,8%	3,2%
kunst/LO	2009	94,2%	5,8%
	2010	94,2%	5,8%
	2011	93,0%	7,0%
1egraads	2009	100,0%	0,0%
	2010	100,0%	0,0%
	2011	99,0%	1,0%
SEN	2009	99,7%	0,3%
	2010	98,2%	1,8%
	2011	98,4%	1,6%

Bron: HBO-monitor (SIS), bewerkingen IvhO

Branche waarin werkzaam

Van de afgestudeerden van een lerarenopleiding met een betaalde baan (>12 uur) is meer dan 90 procent werkzaam binnen de onderwijsbranche. Een uitzondering hierop zijn afgestudeerden van een kunstopleiding of een opleiding voor lichamelijke opvoeding. Van de deze groep afgestudeerden was in 2009 rond de 89 procent werkzaam binnen de bijbehorende branche, dit is tot 76 procent afgenomen in 2011.

Deelbranche waarin werkzaam

Van de pabo-afgestudeerden in 2011 met een baan in het onderwijs is bijna 90 procent werkzaam in het basisonderwijs, ruim 5 procent in het speciaal onderwijs en 2 procent in het voortgezet onderwijs. De overige 3 procent is verdeeld binnen de onderwijsbranche. Het percentage afgestudeerden van de tweedegraads lerarenopleidingen dat aangeeft werkzaam te zijn binnen het voortgezet onderwijs neemt af van 85 procent in 2009 tot ruim drie kwart in 2011. Ongeveer een vijfde geeft aan werkzaam te zijn als 'teaching professional'. Ruim de helft van de kunst/LO afgestudeerden uit 2011 heeft een baan binnen het voortgezet onderwijs. Nog eens 40 procent is werkzaam als 'teaching professional'. In 2011 zijn van de eerstegraads vo master zo'n negen van de tien afgestudeerden werkzaam in het voortgezet onderwijs. Van de in 2011 afgestudeerden van de SEN werkt bijna 40 procent in het primair onderwijs, en bijna een kwart in het speciaal onderwijs.

6. Belangrijke bevindingen per subsector

6.1. De opleidingen leraar basisonderwijs (pabo)

Aandeel mannen en aandeel vwo'ers stijgt

De studentenpopulatie van de pabo wijkt op een paar punten af van het hbo gemiddelde. In 2013 was ongeveer 75 procent van de eerstejaars studenten vrouw. In de afgelopen jaren is de instroom van mannen licht gestegen. Wellicht onder invloed van maatregelen die door het merendeel van de pabo's zijn getroffen om de instroom en het studiesucces van mannen te bevorderen, zoals geconstateerd in de Monitor Krachtig Meesterschap (Ivho, 2013) en Arbeidsmarktanalyse Primair Onderwijs 2013 (CAOP, 2013).¹⁴ Daarnaast zien we dat het aandeel studenten met een vwo-achtergrond stijgt, deels als gevolg van de daling van de instroom van mbo'ers en havisten (zie figuur 2.6d). Een voor de hand liggende verklaring daarvoor is de relatief nieuwe leerroute 'academische pabo', waarvoor alleen studenten worden toegelaten met een vwo-achtergrond of een propedeuse hoger beroeps- of wetenschappelijk onderwijs.

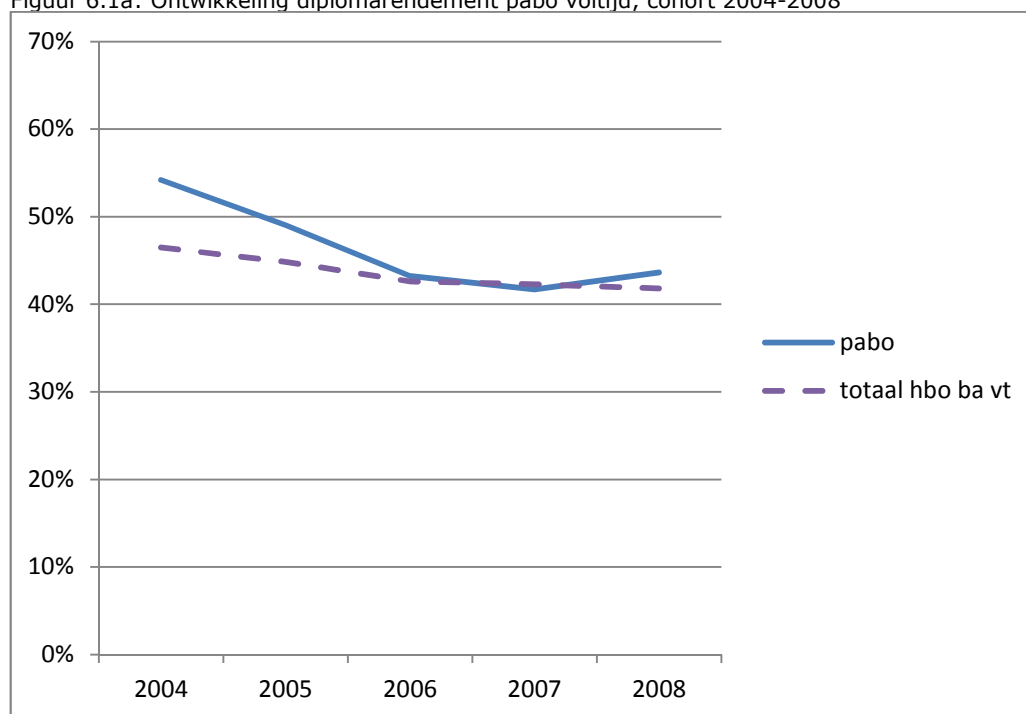
Een aantal jaren geleden leidde zorg over het ingangsniveau van studenten tot de invoering van landelijke taal- en rekentoetsen. Pabo-studenten die er in het eerste studiejaar niet in slagen het gestelde ingangsniveau te bereiken voor rekenen en Nederlandse taal worden niet toegelaten tot het tweede jaar, ook niet aan een andere pabo (bindend negatief studieadvies). De reken- en taaltoets blijkt vooral voor studenten met een mbo-achtergrond een probleem. Bijna de helft van de studenten met een mbo-achtergrond haalt in 2013 de rekentoets niet; de taaltoets is in dit jaar voor ruim een derde deel van de mbo'ers een struikelblok (Cito, 2013a en b). Dit knelt temeer omdat de pabo's een bovengemiddeld aantal instromende studenten met een mbo-achtergrond hebben.

Diplomarendement gedaald naar hbo-gemiddelde

Het studieverloop (uitval en switch) van pabo-studenten is vergelijkbaar met dat van andere hbo-studenten. Wel zien we dat pabo-studenten kritischer zijn over de studielast dan andere hbo-studenten. Opvallend is dat het diplomarendement in de laatste vijf jaar is afgenomen (zie figuur 6.1a), dit lag voorheen ruim boven het hbo-gemiddelde en is nu vergelijkbaar met dat van andere hbo-studenten. Van de pabo-studenten die in 2008 met hun opleiding zijn begonnen heeft ongeveer 42 procent na vijf jaar een pabo-diploma behaald; voor het hbo als geheel is dat 41 procent.

¹⁴ Ter vergelijking: het aandeel vrouwen in het primair onderwijs in Nederland ligt iets boven het OECD-gemiddelde en is vergelijkbaar met dat van de meeste Europese landen (OECD, 2013).

Figuur 6.1a: Ontwikkeling diplomarendement pabo voltijd, cohort 2004-2008

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Twee derde van de switchers verlaat het lerarenvak

Het is van belang om te weten waar de studenten die van opleiding veranderen voor kiezen: gaan ze naar een andere lerarenopleiding of verlaten ze het lerarenvak? Uit onze analyses blijkt dat twee derde van de pabo-studenten die van opleiding veranderen, vertrekt naar een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen. Een derde deel blijft binnen de sector.

Aantal diploma's neemt af, kans op werk eveneens

Het aantal jaarlijks afgegeven pabo-diploma's is in de periode 2008-2012 sterk gedaald. Die trend lijkt zich de komende tijd door te zetten, want ook het aantal studenten dat kiest voor een pabo is in de afgelopen jaren gedaald. Desondanks blijkt uit onderzoek van ROA (2014) dat afgestudeerden van pabo's de laatste paar jaar moeilijker aan een baan komen dan voorheen. Ramingen van CentERdata (2013) laten dit ook zien. Op korte termijn is er nauwelijks sprake van onvervulde vacatures in het primair onderwijs. Pas vanaf 2016 neemt vacaturegraad toe en zullen met name de grote steden veel vacatures laten zien.

Een nieuwe route: de academische pabo

Een aparte groep wordt gevormd door de 'academische pabo'. Deze leerroute kan in de cijfermatige analyse niet worden onderscheiden van de reguliere pabo. Daar komt bij dat de term 'academische pabo' wordt gebruikt voor verschillende varianten¹⁵. Hierdoor is het lastig goed inzicht te krijgen in deze groep opleidingen. Uit onderzoek van Regioplan blijkt dat het aantal studenten aan deze leerroute sinds de start in 2008 flink is gegroeid: in het collegejaar 2011/2012 startten ruim 500 studenten, dat is ruim 6 procent van de totale pabo-instroom. Het aandeel mannen bij academische pabo's ligt niet hoger dan bij de reguliere pabo (Regioplan, 2012). Dat

¹⁵ De meeste voorkomende variant is een bi-diplomeringstraject pabo i.c.m. wetenschappelijke bachelor Onderwijskunde of Pedagogiek, maar er zijn ook varianten waarbij pabo's samenwerken met universiteiten maar geen diploma voor een wetenschappelijke bachelor uitreiken. Bron: Regioplan, 2012.

was aanvankelijk wel de verwachting¹⁶. Daarnaast blijkt uit onze eigen analyses dat het aantal studenten dat de opleiding in het eerste jaar verlaat (uitval en switch), substantieel hoger ligt bij pabo's die ook een academische route met twee diploma's aanbieden dan bij reguliere pabo's (Regioplan, 2012)¹⁷. Wellicht heeft dit te maken met de opzet van deze route en kiezen studenten gedurende de studie voor ofwel het pabo-gedeelte ofwel de wetenschappelijke bachelor. Het is nu nog te vroeg om te kunnen bepalen hoe instroom, uitval en diplomarendement zich tot elkaar verhouden. In 2012 zijn de eerste studenten aan de academische pabo afgestudeerd.

6.2. De tweedegraads lerarenopleidingen

Tweede in omvang na de pabo

De tweedegraads opleidingen hebben met ruim 22.000 studenten (hoofdinschrijvingen 2013) na de pabo het grootste aandeel binnen de sector lerarenopleidingen. Daarnaast volgen bijna 7.000 studenten deze opleiding als tweede studie. Het aantal studenten dat kiest voor een exact vak is in de afgelopen jaren toegenomen van 15 naar 18 procent, een positieve ontwikkeling in het licht van de tekorten aan leraren in de exacte vakken¹⁸.

Studiesucces voltijd tweedegraads lerarenopleidingen blijft achter

Het studiesucces van studenten van voltijd tweedegraads lerarenopleidingen ligt veel lager dan gemiddeld in het hbo. We zien hier dat een bovengemiddeld percentage van de studenten van opleiding verandert of stopt met studeren. In 2012 switchte 29 procent van de tweedegraads studenten versus gemiddeld 22 procent in het hbo en viel 21 procent van de tweedegraads studenten uit versus gemiddeld 17 procent in het hbo. Daarmee samenhangend ligt ook het diplomarendement (veel) lager dan het rendement van gemiddelde hbo bacheloropleidingen (22,5 procent versus 41,8 procent instroomcohort 2008).¹⁹ Wellicht is het zo dat studenten in hun eerste jaar een praktijkschok ervaren of de propedeuse van de lerarenopleiding gebruikt hebben om door te stromen naar het wetenschappelijk onderwijs. Overigens presteren de deeltijd tweedegraads lerarenopleidingen beter op het aspect diplomarendement. Met 40 procent ligt dit rond het gemiddelde van de deeltijd bacheloropleidingen.

Grote verschillen tussen opleidingen

In figuur 20 (zie paragraaf 3.4) zijn switch en uitval van de tweedegraads opleidingen weergegeven ten opzichte van het gemiddelde van deze subsector (de rode punt in het midden). Opvallend is dat er grote verschillen zijn in studiesucces tussen individuele opleidingen. We zien dat met name als we kijken naar studenten die van opleiding veranderen: het percentage switchers per opleiding varieert van 3 procent tot 62 procent. Hierbij is gecorrigeerd voor zeer kleine opleidingen met een instroom kleiner dan 20. Voor uitval is deze spreiding kleiner.

Om een indruk te krijgen van de verschillen tussen opleidingen in studiesucces, hebben we de opleidingen geclusterd naar domeinen. We zien vooral grote verschillen tussen opleidingen bij de domeinen talen en maatschappij en minder bij exact (zie figuur 3.4c). Nader onderzoek moet uitwijzen wat mogelijke oorzaken zijn van

16 Scholen en pabo's waarmee de inspectie heeft gesproken, hopen dat mannen eerder kiezen voor een opleiding tot docent basisonderwijs wanneer opleiding en beroep een hogere status krijgen of hebben. (Bron: IvhO, 2013)

17 Benadering op grond van vergelijking tussen instellingen met en zonder academische pabo door de inspectie. Het gaat hier met name om academische pabo's waarbij afgestudeerden zowel een pabo-diploma als een diploma voor een wo-bachelor in bijvoorbeeld Onderwijskunde of Pedagogiek ontvangen.

18 Hoe dat ligt voor andere tekortvakken kunnen we voor dit moment niet bepalen aan de hand van onze analyses. De inspectie heeft deze analyses namelijk uitgevoerd op domeinniveau en niet op het niveau van de afzonderlijke opleidingen.

19 Een alternatieve rekenwijze voor het diplomarendement is de groep switch en uitval gedurende het eerste jaar buiten beschouwing te laten. Uiteraard komt het rendement dan hoger uit.

deze variatie en of dit samenhangt met bijvoorbeeld de samenstelling van de studentenpopulatie en/of kwaliteitskenmerken van de opleiding.

Waar kiezen studenten voor die van opleiding veranderen?

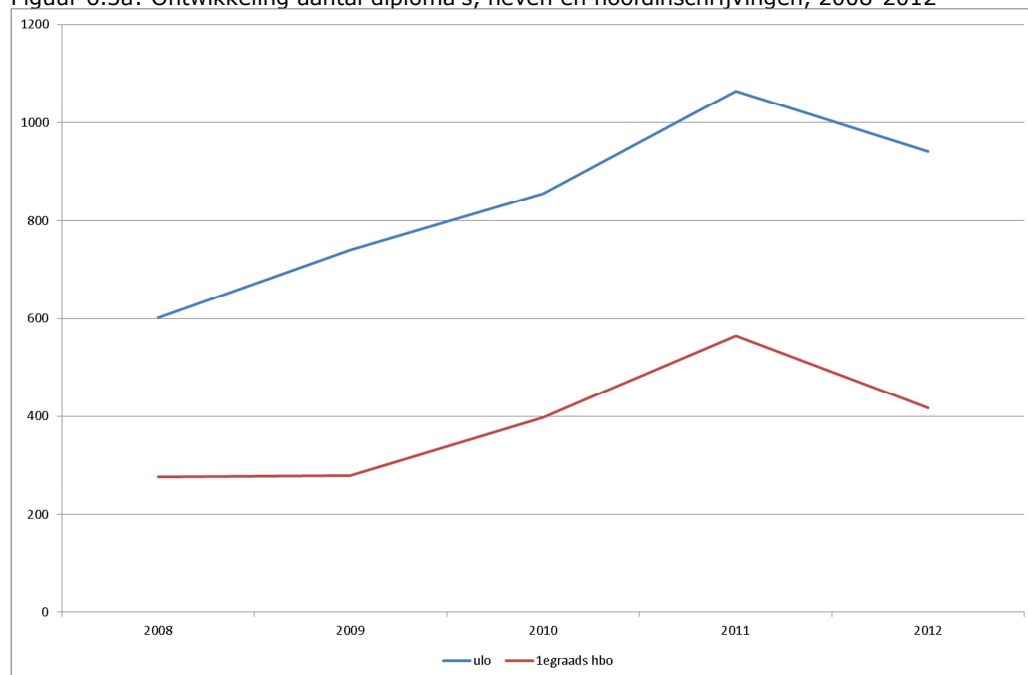
Ook voor de tweedegraads opleidingen hebben we nader bekeken waar studenten die van opleiding veranderen heen gaan. Uit onze analyses blijkt dat ruim de helft van de switchers kiest voor een opleiding buiten de sector lerarenopleidingen. Ruim een derde blijft binnen de tweedegraads lerarenopleidingen en de rest blijft binnen de sector, bijna 10 procent gaat verder aan een pabo.

6.3. De eerstegraads lerarenopleidingen in hoger beroeps- en wetenschappelijk onderwijs

Toename van eerstegraads afgestudeerden

In 2013 schreven ongeveer 1.200 studenten zich na hun universitaire vakbachelor of -master in bij een universitaire lerarenopleiding om in twee dan wel in één jaar een eerstegraads bevoegdheid te behalen. Dankzij hun eerder gevolgde opleiding zijn deze studenten vakmatig voorbereid op het vak waarin zij straks lesgeven en worden vervolgens voorbereid op een baan in het onderwijs. Een andere route naar de eerstegraads bevoegdheid loopt via het hbo en is bedoeld voor leraren die al een tweedegraads bevoegdheid hebben; bij deze eerstegraads hbo-opleidingen zijn er in 2013 zo'n 700 studenten ingestroomd. Het gaat daarbij om leraren met een tweedegraads bevoegdheid die in deeltijd hun (vak)kennis en (vakdidactische) vaardigheden willen aanvullen. Het aantal afgestudeerden van een eerstegraads lerarenopleiding in hoger beroeps- en wetenschappelijk onderwijs is de afgelopen vijf jaar sterk toegenomen; bij de universitaire lerarenopleidingen is dit aantal bijna verdubbeld. Ook het domein exact, waar zich op de arbeidsmarkt tekorten voordoen, loopt mee in deze trend en laat zowel bij de eerstegraads als de universitaire lerarenopleidingen een toename van het aantal afgegeven diploma's zien. Daarbij blijven het in absolute zin kleine aantallen: er zijn in 2012 in totaal 417 studenten afgestudeerd aan een eerstegraads opleiding hbo en 942 aan een universitaire lerarenopleiding. In deze aantallen zijn ook de studenten opgenomen die de lerarenopleiding als tweede studie volgden.

Figuur 6.3a: Ontwikkeling aantal diploma's, neven en hoofdinschrijvingen, 2008-2012

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

De overheid streeft naar meer leraren met een mastergraad voor de klas, vooral in de tekortvakken en in de bovenbouw van het vwo²⁰. Om te bepalen of dit streven succesvol is, is onder meer inzicht nodig in de masters die worden gevolgd door leraren die al aan het werk zijn. Dergelijk onderzoek valt buiten de reikwijdte van dit sectorbeeld. Wel weten we dat er in 2013 er 5.400 lerarenbeurzen zijn toegekend²¹.

De ulo blijft achter in tevredenheid

Opvallend is de lage studenttevredenheid bij de universitaire lerarenopleidingen, zoals blijkt uit NSE-onderzoek van 2013. Met name over studielast en informatievoorziening vanuit de opleiding zijn studenten over de gehele linie minder tevreden dan gemiddeld in vergelijking met wo-masteropleidingen. De studielast wordt als relatief hoog ervaren, studenten zijn ontevreden over de spreiding van de studielast over het studiejaar, de haalbaarheid van deadlines, de mogelijkheid om zonder vertraging de gewenste studieonderdelen te volgen en de mate waarin de studiepunten overeenkomen met de daadwerkelijke studielast. Bij informatievoorziening gaat het om informatie over de studievoortgang, regels en procedures, en de opzet van de opleiding.

In tegenstelling tot de andere subsectoren, zien we dat studenten van de eerste-graads lerarenopleidingen minder tevreden zijn over de voorbereiding op het beroep en de studielast dan vergelijkbare opleidingen.

²⁰ In 2020 moet 50 procent van alle leraren in vwo, havo, vmbo en praktijkonderwijs een afgeronde hbo- of wo-masteropleiding hebben, dat aantal ligt nu op 37 procent. In de bovenbouw van het vwo wordt gestreefd naar een verhoging van 60 procent in 2014 naar 80-85 procent wo-masteropgeleide leraren; leraren kunstonderwijs en lichamelijke opvoeding worden hierbij buiten beschouwing gelaten. Op basis van een representatieve nulmeting (2014) beoordelen OCW en VO-raad de betrouwbaarheid van deze streefwaarden; op basis daarvan kunnen beide partijen in onderling overleg besluiten tot een eventuele bijstelling van de genoemde percentages (Bron: sectorakkoord VO 2014-2017).

6.4. Overige opleidingen

Tevreden studenten bij lerarenopleidingen voor kunst en lichamelijke opvoeding

Een aparte groep opleidingen is die van de ongegradeerde²² lerarenopleidingen voor kunstvakken en lichamelijke opvoeding. Studenten voor deze opleidingen worden aan de poort geselecteerd. De tevredenheid van deze studenten over hun opleiding is hoog, vooral over de kwaliteit van de docenten en de sfeer binnen de opleiding (NSE, 2013). Het aandeel van de studenten dat in de loop van de studie kiest voor een andere opleiding (switch) is met 13 procent (dan ook) laag. In het hbo is dat gemiddeld 22 procent.

Master SEN populair

Naast de opleidingen die leiden tot een bevoegdheid, hebben we ook gekeken naar de master SEN en naar het programma AD onderwijsondersteuner. De master SEN is met bijna 4.300 studenten een veel gevolgde master, bedoeld voor leraren die zich verder willen specialiseren.²³ Bijna 40 procent van de in 2011 afgestudeerden van deze master werkt in het primair onderwijs, daarnaast komt bijna een kwart terecht in het speciaal onderwijs (ROA, 2014). Het aantal studenten dat jaarlijks kiest voor een master SEN is in de periode 2009-2012 sterk gedaald, van 3.274 naar 1.976 studenten. Mogelijk komt dit door de afschaffing van het wettelijke collegegeld voor een tweede studie²⁴, maar dat hebben we niet verder onderzocht. Er is in 2013 een stijging van de instroom te zien naar 2.128.

AD onderwijsondersteuner veelal tweede studie

Sinds een paar jaar bestaat het programma AD onderwijsondersteuner, dat in 2012 door bijna 200 studenten werd gevolgd. Het is belangrijk te bedenken dat het AD-programma niet opleidt tot een onderwijsbevoegdheid; afgestudeerden mogen alleen werken onder de verantwoordelijkheid van een bevoegde docent. Ongeveer twee derde van deze studenten volgt één van de beroepsgerichte vakken. Opmerkelijk is dat naast de genoemde 200 studenten nog eens 125 studenten zich hebben ingeschreven voor dit AD-traject als tweede studie. Onze analyses laten zien dat veel studenten wisselen tussen de trajecten onderwijsondersteuner en tweedegraads lerarenopleidingen. Relatief veel studenten die aan het AD-traject onderwijsondersteuner beginnen zijn afkomstig uit een tweedegraads lerarenopleiding. Bijna alle switchers die het AD-traject vervolgens ongediplomeerd verlaten doen dit om verder te studeren aan een bachelor opleiding binnen het hbo, hoofdzakelijk aan een tweedegraads lerarenopleiding. Van de gediplomeerden van het AD-traject tenslotte, vervolgt ongeveer de helft zijn onderwijs carrière aan een tweedegraads lerarenopleiding.

22 Zoals in hoofdstuk 1 vermeld, de term ongegradeerd is voor deze opleidingen gebruikelijk. Studenten ontvangen bij afstuderen een eerstegraads bevoegdheid voor de betreffende vakken. Afgestudeerden zijn bevoegd voor het primair onderwijs, de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en buitenschoolse onderwijsactiviteiten

23 Het betreft hier alleen de hoofdschrijvingen.

24 Studenten die een tweede bachelor- of masteropleiding volgen, betalen het instellingscollegegeld dat vaak (fors) hoger is dan het wettelijk vastgestelde collegegeld. Er bestaat een uitzondering voor studenten die een tweede bachelor of een tweede master in de zorg of in het onderwijs willen volgen en nog geen diploma behaald hebben in deze richtingen.

Bijlage 1 Overzicht geraadpleegde literatuur

1. OCW (2005). *Beleidsagenda Lerarenopleidingen 2005-2008*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
2. OCW (2008). *Krachtig Meesterschap. Kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
3. OCW (2012). *Nota Werken in het Onderwijs 2012*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
4. OCW (2013a). *Lerarenagenda 2013-2020: de leraar maakt het verschil*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
5. OCW (2013b). *Arbeidsmarkt van onderwijspersoneel*, aanbiedingsbrief van 20 november 2013 bij het rapport van CentERdata: *De toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel 2013-2025*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
6. OCW (2013c). *Platform Beleidsinformatie, Factsheet Instroom en succes opleiding tot leerkracht*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
7. *Inspectie van het Onderwijs* (2011). *Eerste monitor krachtig meesterschap*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
8. *Inspectie van het Onderwijs* (2013). *Eindrapport monitor krachtig meesterschap*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
9. Acquis Onderwijsraad (2009). *Tien jaar adviezen over leraren en lerarenopleidingen: overzicht en balans*. Den Haag: Acquis Onderwijsraad
10. Onderwijsraad (2013). *Kiezen voor kwalitatief sterke leraren*. Den Haag: Onderwijsraad.
11. HBO-raad (2013). *HBO-monitor 2012; de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hbo*. Den Haag: HBO-raad.
12. HBO-raad en VSNU (2013). *De lerarenagenda van de toekomst*. Den Haag: HBO-raad en VSNU.
13. VSNU (2013). *Actieplan Lerarenagenda Nederlandse Universiteiten*. Den Haag: VSNU.
14. NRT0 (2013). *Brancheverslag Hoger Onderwijs 2012*. Utrecht: NRT0.
15. ROA (2014). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht University.
16. CAOP (2013). *Arbeidsmarktanalyse Primair Onderwijs, De arbeidsmarkt voor het primair onderwijs in beeld*. Den Haag: Arbeidsmarkt Platform Primair Onderwijs.
17. Regioplan (2012). *Effectieve inzet academisch gevormde leerkrachten PO, eindrapport*. Amsterdam: Regioplan.
18. Regioplan (2013). *Onderwijs werkt! Rapportage van een enquête onder docenten en management uit het po, vo, mbo en hbo nul-meting*. Amsterdam: Regioplan.
19. ResearchNed (2010). *Studiesucces en studieuitval bij eerstejaars in de hbo-onderwijsopleidingen, Rapportage op basis van de Startmonitor 2008-2009*. Nijmegen: ResearchNed.
20. Regioplan (2013). *Loopbaanmonitor Onderwijs 2012. Onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de lerarenopleidingen in 2011*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
21. CentERdata (2013). *Toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel 2013-2025*. Tilburg: CentERdata.
22. ITS (2013). *Arbeidsmarktbarometer po, vo, en mbo 2012-2013 Jaarrapport*. Nijmegen: ITS Radboud Universiteit Nijmegen.

23. OECD (2013). *Education at a glance 2013; OECD Indicators*. OECD-Publishing.
24. CITO (2013a). *Rapportage WISCAT-pabo schooljaar 2012-2013*
25. CITO (2013b). *Rapportage Taaltoets-pabo schooljaar 2012-2013*
26. VO-raad (2014). *Sectorakkoord VO 2014-2017. Klaar voor de toekomst! Samen werken aan onderwijskwaliteit*. Utrecht: VO-raad.
27. Kamerstukken II 33 930 VIII, nr 6, Jaarverslag en slotwet Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Vergaderjaar 2013-2014.

Bijlage 2 Overzicht sectorindeling

Indeling ten behoeve van sectorbeeld lerarenopleidingen, versie 2 mei 2014

De actuele en historische lerarenopleidingen uit CROHO zijn (door de inspectie) voor de analyses onderverdeeld naar zeven subsectoren, te weten:

1. Lerarenopleidingen basisonderwijs (pabo)
2. 2^e graads lerarenopleidingen
3. Kunst / LO ook wel genoemde de ongegradeerde opleidingen hbo – Ba
4. 1^e graads lerarenopleidingen hbo – Ma
5. Universitaire lerarenopleidingen
6. Masters bedoeld voor professionalisering van leraren, deze leiden niet tot een onderwijsbevoegdheid (SEN)
7. Programma's onderwijsondersteuner Associate degree

De subsectoren 2 t/m 6 zijn verder onderverdeeld in zogenaamde domeinen:

2^e graads lerarenopleidingen

NB er zijn:

(a) de gewone 4-jarige Ba-opleidingen en

(b) de eenjarige 'kopopleidingen' die bedoeld zijn voor studenten die al een vak ba hebben gehaald en leraar willen worden.

21 Talen, waaronder:

- Nederlands;
- Fries;
- Duits;
- Engels;
- Frans;
- Spaans,
- Turks, Arabisch;

22 Maatschappij, waaronder:

- Geschiedenis en Staatsinrichting;
- Aardrijkskunde;
- Economie; Algemene Economie; Bedrijfsconomie
- Maatschappijleer, Mens en maatschappij;
- Godsdienst; Islam-godsdienst

23 Exact, waaronder:

- Wiskunde;
- Natuurkunde;
- Scheikunde;
- Biologie;
- (algemene-) Techniek

24 Groen, lerarenopleidingen binnen het agrarisch domein (landbouw).

25 Beroepsgericht/overig, met name lerarenopleidingen voor vakgebieden binnen het (v)mbo:

- Bouwkunde, Bouwtechniek, Elektrotechniek, Werktuigbouwkunde, Mechanische techniek, Installatietechniek, Bankwerken, Metselen, Motorvoertuigentechniek etc.; Technisch beroepsonderwijs
- Laboratoriumtechniek;
- Grafische techniek;
- Levensmiddelentechnologie;
- Gezondheidszorg, zoals Gezondheidszorg en Welzijn, Zorg en Welzijn, Verzorging/Huishoudkunde, Verzorging/Gezondheidskunde

- Consumptieve techniek;
- Mens en Technologie;
- Dames en Heren Kappen;
- Personeel en Arbeid.
- Pedagogiek en Omgangskunde
- Opleiding tot Leraar Nederlandse Gebarentaal (NGT) (dit is een combi met de tolkenopleiding, alleen met de specialisatie leraar krijg je tweedegraads bevoegdheid).

Kunst / LO (ongegradeerde lerarenopleidingen hbo)

31 Kunst:

- Beeldende kunst en vormgeving
- Dans
- Muziek
- Theater

32 Sportopleidingen, lerarenopleidingen lichamelijke oefening

1^e graads lerarenopleidingen hbo – Ma

(Deze opleidingen zijn bedoeld voor 2^e-graads leraren die een 1^e-graads bevoegdheid willen halen.)

41 Talen, waaronder:

- Nederlands;
- Fries
- Duits;
- Engels;
- Frans;
- Spaans,
- Turks;

42 Maatschappij, zoals:

- Geschiedenis en Staatsinrichting;
- Aardrijkskunde;
- Economie, algemene economie, bedrijfseconomie;
- Maatschappijleer;
- Godsdienst en levensbeschouwing.

43 Exact, waaronder:

- Wiskunde;
- Natuurkunde;
- Scheikunde;
- Biologie.

Universitaire lerarenopleidingen

51 Talen, zoals:

- Nederlands;
- Duits;
- Engels;
- Frans;
- Grieks, Latijn;
- Spaans,
- Russisch;
- Turks, Arabisch;
- Chinees;
- Hebreeuws
- Educatieve master Geesteswetenschappen (NB je kiest een specialisatie voor een taal of gamma-vak, maar vooral talen).

52 Maatschappij:

- Geschiedenis en Staatsinrichting;
- Aardrijkskunde;
- Economie
- Filosofie
- Maatschappijleer, Maatschappijleer: educatie en communicatie = Mens - & maatschappijonderwijs & communicatie;
- Zorg, ethiek en beleid;
- Godsdienst; Islam-godsdienst, Religie in samenleving & cultuur, Godsdienst & levensbeschouwing;
- Kunstgeschiedenis;
- Muziek (alleen aan de UU);
- Management en organisatie.

53 Exact:

- Wiskunde;
- Natuurkunde;
- Scheikunde;
- Biologie;
- Informatica, Informatie en Communicatie technologie;
- Mathematics & Science;
- Science Education & Communication (je kiest dan een specialisme: wiskunde, natuurkunde et cetera);
- M Educatie en Communicatie in de Wiskunde en Natuurwetenschappen (eigenlijk 2 specialisaties, Communicatie en Educatie, alleen met de laatste krijg je eerstegraads bevoegdheid).

Masters bedoeld voor professionalisering van leraren; deze leiden niet tot een onderwijsbevoegdheid SEN

(Je bent na deze opleiding alleen bevoegd als je al eerder een lesbevoegdheid hebt behaald)

61 Ma's op het gebied van speciaal onderwijs: Ma Special Educational Needs, Ma Leraar Ned gebarentaal

62 Ma Kunsteducatie

Programma's Onderwijsondersteuner

71 Talen, zoals taalondersteuner;

72 Maatschappij, waaronder Handel & administratie, Economische vakken, Omgangskunde;

73 Groen, AD-programma's voor de Groene sector

74 Beroepsgericht, bijvoorbeeld Ad-programma's Gezondheidszorg & Welzijn, Motorvoertuigentechniek, bouwtechniek, Uiterlijke verzorging, et cetera.

Bijlage 3 Databestanden, begrippen en definities

Databestanden

1. BRON HO (Basis Register Onderwijs (BRON) Hoger Onderwijs) voormalig 1cijferHO

BRON HO²⁵ wordt beheerd door DUO (Dienst Uitvoering Onderwijs) en is door de inspectie bewerkt tot een cohortbestand en een inschrijvingenbestand. Dit betreft bekostigde studenten. Er is gebruik gemaakt van BRON-HO 2014, gegevens peildatum 1 oktober 2013.

cohortbestand

Een cohort zoals door de inspectie gedefinieerd bestaat uit unieke hoofdinschrijvingen die 1 oktober van een jaar t de eerste keer voorkomen op een specifieke brin-isat combinatie (domein brin-isat (=instellingscode-opleidingscode). Op het cohortbestand worden de kengetallen instroom, switch, uitval en diplomarendement berekend.

- Neveninschrijvingen tellen niet mee
- Het gaat om een hoofdinschrijving aan een brin-isat. In het geval van meer dan één hoofdinschrijving gekoppeld aan een onderwijsnummer, is de inschrijvingsstatus van het domein ho leidend. Er wordt dus maar één hoofdinschrijving per onderwijsnummer geteld binnen een cohort.
- Een eerste hoofdinschrijving aan een brin-isat combinatie sluit niet uit dat de betreffende persoon al eerdere inschrijvingen heeft gehad in het ho aan andere brin-isat combinaties.

Nb : Studietoestand 2012-2013 wordt in de tekst ook cohort 2012 genoemd.

inschrijvingenbestand

Het inschrijvingenbestand is het ontdubbeld BRON HO. Het inschrijvingenbestand bestaat uit unieke hoofdinschrijvingen per peildatum (1 oktober van jaar t). Op het inschrijvingenbestand wordt het aantal inschrijvingen naar relevante kenmerken berekend.

- Neveninschrijvingen tellen niet mee
- Het gaat om een hoofdinschrijving op 1 oktober van jaar t aan een brin-isat. In het geval van meer dan één hoofdinschrijving gekoppeld aan een onderwijsnummer, is de inschrijvingsstatus van het domein ho leidend.

2. CROHO (Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs)

Croho wordt beheerd door DUO (Dienst Uitvoering Onderwijs) en is door de inspectie bewerkt tot een telbestand over een reeks van jaren waarbij per jaar het opleidingsaanbod, inclusief de bijbehorende opleidingskenmerken in croho, per 1 oktober van jaar t wordt geteld. Opleidingen die na 1 oktober van een bepaald jaar zijn gestart, tellen voor dat jaar niet mee in het totaal van het aanbod. Er is gebruik gemaakt van Croho, versie januari 2014.

3. NSE (De Nationale Studenten Enquête)²⁶

De Nationale Studenten Enquête (NSE) is het grootschalige landelijke onderzoek waarin jaarlijks bijna alle studenten in het hoger onderwijs worden uitgenodigd om hun mening te geven over hun opleiding. Alle NVAO-geaccrediteerde opleidingen aan hogescholen en universiteiten in Nederland kunnen participeren aan dit onderzoek. De NSE data geven een indicatie van hoe tevreden studenten zijn over hun opleiding. Dit wordt weergegeven met een cijfer tussen de 1 en 5.

De NSE valt onder verantwoordelijkheid van Stichting Studiekeuze123. Stichting Studiekeuze123 is een initiatief van de NRTO, Vereniging Hogescholen en VSNU en de studentenorganisaties LSVb en ISO, en vertegenwoordigt daarmee het gehele hoger onderwijs. De NSE wordt uitgevoerd door onderzoeksbureau GfK Intomart in opdracht van Studiekeuze123.

In de NSE worden zowel studenten van bekostigde als niet-bekostigde opleidingen gevraagd hun mening te geven. Instellingen maken zelf een keuze welke opleidingen meedoen aan de enquête. In dit rapport is gebruik gemaakt van de NSE 2013.

²⁵ In definitie refereert de term BRON-HO ook aan zijn voorganger 1cijferHO (combinatie CRIHO/CROHO).

²⁶ De databeschrijving is een bewerking van de website tekst van de bestandeigenaar.

4. Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS) 1999-2012, waaronder de HBO-monitor

SIS bestaat uit een aantal verschillende schoolverlatersonderzoeken waarvoor elk najaar ongeveer tachtigduizend individuen worden benaderd. In de eerste plaats bevat het de gegevens uit een enquête gericht op schoolverlaters van het voortgezet onderwijs (HAVO, VWO) en het voorbereidend beroepsonderwijs (VMBO), de VO-Monitor. Daarnaast vindt er een jaarlijks onderzoek plaats onder schoolverlaters van de beroepsopleidende (BOL) en beroepsbegeleidende (BBL) leerwegen van het secundair beroepsonderwijs, de MBO-Monitor. In de derde plaats zijn opgenomen de gegevens uit de HBO-Monitor, die wordt gehouden onder afgestudeerden van het HBO. Het systeem beoogt een monitoringsinstrument van de transitie van school naar werk over de volle breedte van het onderwijs. Ontwerp, uitvoering en beheer van SIS berusten bij het ROA. Het veldwerk wordt verzorgd door DESAN Research Solutions te Amsterdam.

Studentgegevens

1. Inschrijvingsjaar

Het studiejaar waar op peildatum 1 oktober unieke hoofdinschrijvingen worden geteld.

2. Inschrijving

Unieke hoofdinschrijving aan een brin-isat combinatie op 1 oktober van jaar t.

3. Instroomcohort (cohortgrootte), apart voor opleidingsvorm (voltijd, deeltijd, duaal)

Het aantal unieke hoofdinschrijvingen van een brin-isat combinatie dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt op die specifieke brin-isat combinatie.

Uitval

4. Percentage uitval uit de opleiding van een instelling na 1 jaar vanaf instroom, apart voor opleidingsvorm

Aantal unieke hoofdinschrijvingen van een opleiding dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie en op 1 oktober van jaar t+1 niet meer in BRON-HO voorkomt gedeeld door cohortgrootte * 100.

5. Benchmark: gemiddeld percentage uitval uit opleidingen van alle ho- instellingen na 1 jaar vanaf instroom, apart voor soort ho, opleidingsfase en opleidingsvorm

Aantal unieke hoofdinschrijvingen in het ho dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie en op 1 oktober van jaar t+1 niet meer in BRON-HO voorkomt gedeeld door het totaal aantal hoofdinschrijvingen in het ho dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie * 100.

Switch

6. Percentage switch van de opleiding aan een instelling na 1 jaar vanaf instroom, apart voor opleidingsvorm

Aantal unieke hoofdinschrijvingen van een opleiding (isat) dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie en op 1 oktober van jaar t+1 aan een andere opleiding (isat) staat ingeschreven gedeeld door cohortgrootte * 100.

7. Benchmark: gemiddeld percentage switch van opleidingen van alle ho-instellingen na 1 jaar vanaf instroom, apart voor soort ho, opleidingsfase en opleidingsvorm

Aantal unieke hoofdinschrijvingen in het ho dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie en op 1 oktober van jaar t+1 aan een andere opleiding staat ingeschreven gedeeld door het totaal aantal hoofdinschrijvingen in het ho dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie * 100.

Diplomarendement

8. *Percentage diploma's behaald aan de opleiding van een instelling na nominale studieduur + 1 jaar, apart voor opleidingsvorm*

Aantal unieke hoofdinschrijvingen aan een opleiding van een instelling dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie en op 1 oktober van jaar t+nominale studieduur+1 een diploma heeft behaald aan deze brin-isat combinatie (exclusief propedeutische diploma's) gedeeld door cohortgrootte * 100.

9. *Benchmark: gemiddeld percentage diploma's behaald aan opleidingen van instellingen na nominale studieduur + 1 jaar, apart voor soort ho, opleidingsfase en opleidingsvorm*

Aantal unieke hoofdinschrijvingen in het ho dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie en op 1 oktober van jaar t+nominale studieduur+1 een diploma heeft behaald aan deze brin-isat combinatie (exclusief propedeutische diploma's) gedeeld door het totaal aantal hoofdinschrijvingen in het ho dat op 1 oktober van jaar t de eerste maal in BRON-HO voorkomt in een brin-isat combinatie * 100.

10. *Nominale studieduur of benadering daarvan*

<i>Opleidingssoort</i>	<i>opleidingsfase</i>	<i>opleidingsvorm</i>	<i>nominale studieduur</i>
o Hbo	ad	voltijd	2
o Hbo	ad	deeltijd	2
o Hbo	bachelor	voltijd	4
o Hbo	bachelor	deeltijd	4
o Hbo	master	voltijd	2
o Hbo	master	deeltijd	2
o Wo	bachelor	voltijd	3
o Wo	bachelor	deeltijd	3
o Wo	master	voltijd	2
o Wo	master	deeltijd	2

• Aantal diploma's

11. a. *Aantal diploma's exclusief neveninschrijvingen en dubbele hoofdinschrijvingen*

Aantal unieke hoofdinschrijvingen op 1 oktober van jaar t aan een brin-isat combinatie dat met een diploma (exclusief propedeutisch diploma) staat geregistreerd (gebaseerd op bewerkt inschrijvingenbestand).

11. b. *Aantal diploma's inclusief neveninschrijvingen en dubbele hoofdinschrijvingen*

Aantal inschrijvingen op 1 oktober van jaar t dat met een diploma (exclusief propedeutisch diploma) staat geregistreerd (gebaseerd op BRON HO).

Opleidingsgegevens

1. *Aantal opleidingen (uitgesplitst naar opleidingsvorm, bekostigingsstatus)*

Aantal actuele bekostigde en niet bekostigde voltijd en deeltijd/duale opleidingen (unieke brin-isat combinaties) dat per 1 oktober van jaar t in croho een actuele status heeft.

Bijlage 4 Overzicht figuren en tabellen

Tabel 1 Aantal studenten en instellingen in traject 'Opleiden in de School'

	2010	2011	2012	2013
Studenten	9.078	9.823	9.937	nb
Aantal samenwerkingsverbanden	56	56	55	54
Aantal academische kopopleidingen		35	35	35
Aantal aspirant samenwerkingsverbanden		5	5	15
Totaal studenten lerarenopleidingen	63.028	61.497	58.341	59.700
Aandeel studenten in traject van totaal aantal studenten aan lerarenopleidingen	14	16	17	nb

Bron: DUO.²⁷

OPLEIDINGEN

Tabel 2.1 Aantallen bekostigde en niet-bekostigde lerarenopleidingen naar subsector en domein, stand van zaken per 1 oktober 2013

Subsector	pabo	2egraads	kunst/LO	1egraads	ulo	SEN	Onderwijs- onder- steuner
Domein							
Talen		95		26	110		2
Maatschappij		124		23	116		5
Exact		82		18	66		
Groen		2					4
Beroepsgericht		86			2		31
Kunsvakken			43				
LO			10				
Special Needs						9	
Kunsteducatie						6	
Totaal	55	389	53	67	294	15	42

Bron: CROHO, bewerkingen IvHO

²⁷ DUO-gegevens Het betreft een jaarlijkse telling van alle ingeschreven studenten die een opleiding via een opleidingsschool volgen. Dit kan ook gaan om zij-instromers, kopopleiding, of deeltijd ingeschreven studenten.

INSCHRIJVINGEN

Tabel 2.2 Hoofdinschrijvingen sector lerarenopleidingen en totale stelsel ho (vt, dt, du), aantallen en percentages, 2004-2013

jaar	Sector lerarenopleidingen		Totale stelsel	
	aantal	percentage van totaal	aantal	percentage
2004	70.842	13,0	543.907	100
2005	71.760	12,8	560.385	100
2006	71.260	12,4	573.064	100
2007	68.714	11,7	585.284	100
2008	66.275	11,0	602.094	100
2009	68.212	10,8	634.239	100
2010	69.297	10,6	656.723	100
2011	66.272	9,9	667.246	100
2012	61.850	9,4	661.134	100
2013	62.929	9,1	688.069	100

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 2.3 Hoofdinschrijvingen subsectoren lerarenopleidingen voltijd, aantallen, 2009-2013

subsector	pabo	2 ^e -graads	kunst/LO	1 ^e -graads	ulo	SEN	Onderwijs-ondersteuner	Totaal
jaar								
2009	23.105	12.287	7.058	3	962	282	25	43.722
2010	22.828	12.731	7.091	2	1.202	284	34	44.172
2011	21.998	12.864	6.868	1	1.330	305	34	43.400
2012	20.854	12.652	6.730	0	1.322	268	32	41.858
2013	20.777	13.766	6.743	0	1.426	340	27	43.079

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 2.4 Hoofdinschrijvingen subsectoren lerarenopleidingen deeltijd/duaal, aantallen, 2009-2013

subsector	pabo	2 ^e -graads	kunst/LO	1 ^e -graads	ulo	SEN	Onderwijs-ondersteuner	Totaal
jaar								
2009	4.949	9.421	748	2.180	379	6.746	67	24.490
2010	5.024	9.712	851	2.365	409	6.607	157	25.125
2011	4.708	9.304	828	2.346	407	5.099	180	22.872
2012	3.950	8.593	761	2.156	348	4.020	164	19.992
2013	3.571	8.810	700	2.306	353	3.934	176	19.850

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 2.5 Hoofdinschrijvingen subsectoren lerarenopleidingen naar domeinen (vt, dt, du), aantallen, 2009-2013

domein	jaar	pabo	2 ^e -graads	kunst/LO	1 ^e -graads	ulo	SEN	Onderwijs-ondersteuner	Totaal
pabo	2009	28.054							28.054
	2010	27.852							27.852
	2011	26.706							26.706
	2012	24.804							24.804
	2013	24.348							24.348
talen	2009		7.580		801	352		2	8.735
	2010		7.783		907	433		6	9.129
	2011		7.804		904	528		4	9.240
	2012		7.600		789	540		3	8.932
	2013		8.314		843	592		1	9.750
mij.	2009		6.847		674	508		15	8.044
	2010		7.286		745	638		22	8.691
	2011		7.377		752	668		29	8.826
	2012		6.889		680	659		28	8.256
	2013		7.164		731	709		30	8.634
exact	2009		3.880		708	471		0	5.059
	2010		4.137		715	537		0	5.389
	2011		4.032		691	541		0	5.264
	2012		4.012		687	471		0	5.170
	2013		4.368		732	478		0	5.578
groen	2009		726					35	761
	2010		740					30	770
	2011		654					38	692
	2012		600					34	634
	2013		592					38	630
ber.ger.	2009		2.675			10		40	2.725
	2010		2.497			3		133	2.633
	2011		2.301			0		143	2.444
	2012		2.144			0		131	2.275
	2013		2.138			0		134	2.272
kunstvak.	2009			3.263					3.263
	2010			3.378					3.378
	2011			3.196					3.196
	2012			3.096					3.096
	2013			3.053					3.053
LO	2009			4.543					4.543
	2010			4.564					4.564
	2011			4.500					4.500
	2012			4.395					4.395
	2013			4.390					4.390
SEN	2009						6.873		6.873
	2010						6.717		6.717
	2011						5.223		5.223
	2012						4.115		4.115
	2013						4.104		4.104
Kunsteduc.	2009						155		155
	2010						174		174
	2011						181		181
	2012						173		173
	2013						170		170

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

INSTROOM

Tabel 2.6 Instroom sector lerarenopleidingen en totale stelsel ho (vt, dt, du), aantallen en percentages, 2004-2013

jaar	Sector lerarenopleidingen		Totale stelsel	
	aantal	percentage van totaal	aantal	percentage
2004	27.547	15,0	183.907	100
2005	26.983	13,9	194.290	100
2006	27.021	13,1	206.328	100
2007	24.745	11,5	214.377	100
2008	23.987	10,8	221.431	100
2009	25.709	10,7	240.189	100
2010	25.982	10,7	243.817	100
2011	23.230	9,6	242.215	100
2012	21.525	8,9	241.732	100
2013	23.153	9,1	253.710	100

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 2.7 Instroom subsectoren lerarenopleidingen (vt, dt, du), aantallen, 2009-2013

subsector	pabo	2 ^e -graads	kunst/LO	1 ^e -graads	ulo	SEN	Onderwijs-ondersteuner	Totaal
2009	9.628	8.505	2.451	813	959	3.274	79	25.709
2010	10.013	8.680	2.558	684	1.051	2.839	157	25.982
2011	8.657	8.097	2.395	573	1.139	2.236	133	23.230
2012	7.564	7.937	2.210	611	1.114	1.976	113	21.525
2013	8.137	8.781	2.112	702	1.172	2.128	121	23.153

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 2.8 Instroom subsectoren lerarenopleidingen (vt), aantallen, 2009-2013

subsector	pabo	2 ^e -graads	kunst/LO	1 ^e -graads	ulo	SEN	Onderwijs-ondersteuner	Totaal
2009	7.679	5.095	2.163	2	741	214	20	15.914
2010	7.817	5.188	2.237	0	862	220	23	16.347
2011	7.057	5.174	2.130	0	963	245	20	15.589
2012	6.324	5.164	1.974	0	948	219	16	14.645
2013	6.897	5.840	1.912	0	998	285	16	15.948

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 2.9 Instroom subsectoren lerarenopleidingen (dt, du), aantallen, 2009-2013

subsector	pabo	2 ^e -graads	kunst/LO	1 ^e -graads	ulo	SEN	Onderwijs-ondersteuner	Totaal
2009	1.949	3.410	288	811	218	3.060	59	9.795
2010	2.196	3.492	321	684	189	2.619	134	9.635
2011	1.600	2.923	265	573	176	1.991	113	7.641
2012	1.240	2.773	236	611	166	1.757	97	6.880
2013	1.240	2.941	200	702	174	1.843	105	7.205

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

INSTROOM NAAR ACHTERGRONDKENMERKEN

Tabel 3.1 Instroom subsectoren lerarenopleidingen (vt, dt, du), % vrouwen, 2009-2013

subsector jaar	pabo	2 ^e - graads	kunst/ LO	1 ^e - graads	ulo	SEN	Onderwijs- onder- steuner	Totale stelsel
2009	80,8	54,5	50,0	50,9	56,1	87,6	53,2	52,4
2010	80,0	54,3	48,7	50,6	57,2	87,1	56,1	52,2
2011	80,4	53,1	46,9	50,6	55,8	89,0	53,4	51,5
2012	78,3	54,3	47,6	48,1	57,9	89,3	54,0	51,4
2013	76,9	53,8	46,4	49,7	54,1	89,4	54,5	51,6

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.2 Instroom subsectoren lerarenopleidingen (vt, dt, du), % niet-westerse alloctonen, 2009-2013

subsector jaar	pabo	2 ^e - graads	kunst/ LO	1 ^e - graads	ulo	SEN	Onderwijs- onder- steuner	Totale stelsel
2009	7,6	14,4	5,5	9,3	6,4	3,6	12,7	15,0
2010	8,1	14,6	4,7	6,1	6,3	3,5	21,0	15,1
2011	8,5	15,6	5,3	9,4	5,3	3,6	20,3	15,6
2012	8,9	16,0	6,6	9,5	7,5	3,7	17,7	15,7
2013	9,4	17,5	7,4	9,1	7,9	4,6	25,6	15,8

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.3 Directe instroom subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor vt, dt, du), % vooropleiding, 2009-2013

jaar	pabo				2 ^e graads				kunst/LO				Totaal hbo ba			
	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo
2009	3,3	38,6	49,8	8,3	12,5	26,9	56,1	4,5	6,7	26,3	56,2	10,8	13,1	30,2	49,4	7,3
2010	3,0	37,3	50,3	9,4	9,7	28,2	58,0	4,1	6,9	26,5	55,8	10,8	13,1	29,9	50,0	7,0
2011	3,5	34,4	51,7	10,3	9,9	26,5	58,7	4,9	5,9	31,2	52,9	9,9	13,3	29,0	51,1	6,7
2012	3,3	34,5	51,9	10,4	9,1	26,2	60,8	3,9	6,5	31,3	52,5	9,7	12,8	29,0	51,8	6,4
2013	3,0	36,4	49,8	10,9	8,7	28,3	58,3	4,7	4,7	32,8	50,7	11,8	11,8	30,2	51,4	6,6

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

SWITCH

Tabel 3.4 Switch subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	pabo	2 ^o graads	kunst/LO	Totaal hbo ba vt
2008	17,2	24,0	12,4	19,8
2009	18,1	26,0	11,9	19,7
2010	17,1	27,9	13,2	20,0
2011	17,5	26,0	13,1	20,3
2012	20,9 ²⁸	29,1	12,9	22,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.5 Switch subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	pabo	2 ^o graads	kunst/LO	Totaal hbo ba dt/du
2008	5,2	7,7	1,4	6,6
2009	7,0	8,3	0,7	7,1
2010	4,8	7,8	1,9	6,4
2011	2,9	7,3	2,3	6,9
2012	5,3	7,2	2,1	8,9

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.6 Switch subsectoren lerarenopleidingen (hbo master voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	1 ^e graads	SEN	Totaal hbo ma vt
2008	-	0,3	2,3
2009	-	0,9	2,4
2010	-	0,9	1,5
2011	-	0,4	1,4
2012	-	0,0	1,9

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.7 Switch subsectoren lerarenopleidingen (hbo master deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	1 ^e graads	SEN	Totaal hbo ma dt/du
2008	2,7	0,8	1,2
2009	1,7	0,5	0,9
2010	0,7	0,4	0,8
2011	1,2	0,7	0,9
2012	2,6	5,7	3,5

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

28 Bij de berekening van switch bij de pabo van het cohort 2012 is rekening gehouden met de start van een nieuwe instelling als afsplitsing van een bestaande instelling. Studenten die binnen dezelfde opleiding verder gaan aan deze nieuwe instelling zijn niet als switchers aangemerkt.

Tabel 3.8 Switch subsectoren lerarenopleidingen (wo master voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector	ulo	Totaal wo ma vt
jaar		
2008	8,2	5,7
2009	4,7	5,9
2010	5,8	6,9
2011	3,5	3,4
2012	3,5	3,2

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.9 Switch subsectoren lerarenopleidingen (wo master deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector	ulo	Totaal wo ma dt/du
jaar		
2008	6,9	3,3
2009	3,7	3,4
2010	3,7	6,1
2011	1,7	2,7
2012	1,8	1,7

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.10 Switch subsectoren lerarenopleidingen (ad voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector	Onderwijsondersteuner	Totaal ad vt
jaar		
2008	0,0	16,9
2009	15,0	18,1
2010	26,1	19,1
2011	10,0	13,2
2012	12,5	15,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.11 Switch subsectoren lerarenopleidingen (ad deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector	Onderwijsondersteuner	Totaal ad dt/du
jaar		
2008	0,0	4,8
2009	8,5	5,4
2010	11,2	6,7
2011	14,2	7,6
2012	16,5	7,7

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

SWITCH NAAR ACHTERGRONDKENMERKEN

Tabel 3.12 Switch subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar geslacht, in procenten, 2008-2012

subsector	pabo		2 ^o graads		kunst/LO		Totaal hbo ba vt	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
2008	22,5	16,1	26,1	22,3	12,6	12,3	21,7	17,9
2009	24,8	16,5	27,8	24,4	10,7	13,1	21,7	17,8
2010	21,5	16,0	29,5	26,4	13,7	12,6	22,0	18,1
2011	21,3	16,6	28,2	23,9	12,1	14,3	22,3	18,3
2012	25,9	19,5	30,6	27,9	13,4	12,2	24,6	19,6

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.13 Switch subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar etniciteit, in procenten, 2008-2012

subsector	pabo		2 ^o graads		kunst/LO		Totaal hbo ba vt	
	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all
2008	15,8	36,8	22,0	34,8	12,3	15,5	18,2	27,9
2009	17,1	30,3	24,4	33,9	11,8	12,7	18,0	27,9
2010	16,0	29,4	26,0	36,6	13,2	12,5	18,1	29,5
2011	16,6	27,5	24,7	32,0	12,7	18,5	18,3	29,7
2012	19,6	33,4	27,8	34,9	12,7	14,7	19,9	32,5

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.14 Switch directe instroom in subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar vooropleiding, in procenten, 2008-2012

jaar	pabo				2 ^o graads				kunst/LO				Totaal hbo ba vt			
	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo
2008	10,6	15,1	20,6	18,3	18,2	26,5	34,5	19,2	10,3	6,5	15,1	17,1	10,1	17,4	26,9	18,0
2009	11,8	17,7	20,8	16,9	16,9	24,2	37,7	22,4	8,3	7,6	14,5	13,9	11,4	17,3	26,5	19,5
2010	12,4	17,2	20,1	24,7	24,0	27,2	38,7	21,0	13,0	8,4	17,0	20,0	12,0	17,4	26,7	18,8
2011	12,2	16,0	21,2	22,4	20,7	25,2	37,1	20,0	8,5	11,5	15,9	10,2	12,1	18,6	26,8	17,6
2012	18,2	21,3	22,0	24,2	23,5	27,7	37,1	26,5	7,2	7,8	16,8	12,5	12,9	20,4	28,3	17,3

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

UITVAL

Tabel 3.15 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	pabo	2 ^o graads	kunst/LO	Totaal hbo ba vt
2008	18,1	20,1	14,3	14,8
2009	17,5	22,9	13,2	15,8
2010	18,5	23,9	17,3	16,2
2011	19,1	24,9	15,1	17,7
2012	17,8	20,5	15,7	16,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.16 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	pabo	2 ^o graads	kunst/LO	Totaal hbo ba dt/du
2008	32,0	21,0	19,2	24,3
2009	32,6	23,8	14,2	24,8
2010	30,7	24,4	16,2	25,8
2011	35,7	26,4	16,6	27,3
2012	35,3	22,7	16,5	24,4

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.17 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (hbo master voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	1 ^e graads	SEN	Totaal hbo ma vt
2008	-	7,9	10,0
2009	-	15,9	13,0
2010	-	7,3	11,0
2011	-	4,9	10,7
2012	-	10,0	10,9

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.18 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (hbo master deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	1 ^e graads	SEN	Totaal hbo ma dt/du
2008	14,6	16,8	17,1
2009	19,0	16,5	16,8
2010	16,4	17,4	16,7
2011	18,3	15,2	17,0
2012	14,6	12,5	14,7

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.19 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (wo master voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector jaar	ulo	Totaal wo ma vt
2008	18,2	7,1
2009	15,9	7,0
2010	16,1	7,1
2011	14,0	5,6
2012	13,3	5,2

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.20 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (wo master deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector	ulo	Totaal wo ma dt/du
jaar		
2008	18,1	14,5
2009	22,0	15,9
2010	28,6	13,7
2011	25,0	10,8
2012	15,7	9,4

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.21 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (ad voltijd), in procenten, 2008-2012

subsector	Onderwijsondersteuner	Totaal ad vt
jaar		
2008	44,4	24,9
2009	45,0	27,2
2010	30,4	26,9
2011	40,0	29,6
2012	50,0	25,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.22 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (ad deeltijd/duaal), in procenten, 2008-2012

subsector	Onderwijsondersteuner	Totaal ad dt/du
jaar		
2008	66,7	24,2
2009	30,5	19,2
2010	32,1	23,1
2011	27,4	27,2
2012	24,7	25,2

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

UITVAL NAAR ACHTERGRONDKENMERKEN

Tabel 3.23 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar geslacht, in procenten, 2008-2012

subsector	pabo		2°graads		kunst/LO		Totaal hbo ba vt	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
2008	24,1	16,8	21,5	18,9	19,4	9,2	16,5	13,2
2009	23,7	16,0	25,6	20,6	17,9	8,2	18,0	13,6
2010	25,0	16,9	26,9	21,1	20,1	14,1	18,2	14,2
2011	26,7	17,3	28,0	22,1	19,3	9,7	19,8	15,5
2012	23,7	16,1	23,0	18,4	17,7	13,2	18,0	14,2

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.24 Uitval subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar etniciteit, in procenten, 2008-2012

subsector	pabo		2°graads		kunst/LO		Totaal hbo ba vt	
	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all
2008	17,6	24,3	20,3	18,9	13,6	28,2	14,6	15,7
2009	16,7	26,8	22,8	23,7	12,6	23,7	15,3	17,9
2010	17,6	28,9	24,0	23,0	16,8	26,8	15,7	18,6
2011	18,2	29,0	24,3	27,9	15,0	16,8	16,9	21,0
2012	16,6	29,7	20,0	22,8	15,3	20,9	15,5	19,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.25 Uitval directe instroom in subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar vooropleiding, in procenten, 2008-2012

jaar	pabo				2°graads				kunst/LO				Totaal hbo ba vt			
	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo
2008	33,9	24,1	12,0	4,6	27,3	23,5	16,1	8,7	23,9	18,8	12,7	5,3	21,0	17,8	12,3	5,7
2009	37,4	23,5	11,5	6,0	31,3	22,4	16,8	7,8	18,5	14,7	13,5	5,2	20,0	19,6	12,7	5,5
2010	35,4	24,1	13,3	4,5	32,1	26,1	18,0	14,3	17,4	22,0	18,2	2,8	19,9	20,4	12,5	5,8
2011	37,6	25,8	13,2	4,1	35,3	28,7	18,9	8,3	21,3	18,2	15,4	2,5	21,8	22,0	13,3	5,2
2012	39,0	24,0	10,7	5,1	31,0	23,8	16,2	2,0	26,8	18,3	16,1	4,2	21,1	20,9	11,6	4,2

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

DIPLOMARENDEMENT

Tabel 3.26 Diplomarendement 5 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	pabo	2 ^o graads	kunst/LO	Totaal hbo ba vt
2004	54,2	22,3	51,2	46,5
2005	49,0	21,0	46,8	44,9
2006	43,2	24,2	50,7	42,6
2007	41,7	24,2	49,3	42,3
2008	43,6	22,5	47,2	41,8

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.27 Diplomarendement 5 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor deeltijd/duaal), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	pabo	2 ^o graads	kunst/LO	Totaal hbo ba dt/du
2004	48,6	34,3	50,9	43,4
2005	47,0	36,0	52,6	43,7
2006	43,4	36,2	57,7	42,1
2007	40,5	34,1	60,5	41,3
2008	41,4	40,1	51,0	41,5

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.28 Diplomarendement 3 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo master voltijd), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	1 ^e graads	SEN	Totaal hbo ma vt
2006	-	67,8	72,2
2007	-	85,7	70,7
2008	-	85,5	76,5
2009	-	79,9	78,4
2010	-	88,2	79,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.29 Diplomarendement 3 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo master deeltijd/duaal), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	1 ^e graads	SEN	Totaal hbo ma dt/du
2006	31,6	59,8	56,9
2007	30,9	65,1	58,9
2008	32,8	68,1	59,4
2009	37,2	72,1	63,4
2010	37,7	73,2	62,5

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.30 Diplomarendement 3 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (wo master voltijd), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	ulo	Totaal wo ma vt
2006	62,6	72,5
2007	63,1	71,5
2008	62,4	72,5
2009	69,2	73,4
2010	69,0	73,5

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.31 Diplomarendement 3 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (wo master deeltijd/duaal), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	ulo	Totaal wo ma dt/du
2006	65,4	51,7
2007	61,5	55,2
2008	55,0	52,1
2009	56,0	54,8
2010	56,6	58,8

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.32 Diplomarendement 3 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (ad voltijd), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	Onderwijsondersteuner	Totaal ad vt
2006	0,0	30,8
2007	0,0	22,9
2008	22,2	28,2
2009	5,0	23,6
2010	8,7	24,6

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

Tabel 3.33 Diplomarendement 3 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (ad deeltijd/duaal), in procenten, 2004-2008

subsector jaar	Onderwijsondersteuner	Totaal ad dt/du
2006	0,0	47,9
2007	0,0	42,0
2008	0,0	51,6
2009	45,8	52,7
2010	38,1	47,1

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvhO

DIPLOMARENDEMENT NAAR ACHTERGRONDKENMERKEN

Tabel 3.34 Diplomarendement 5 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar geslacht, in procenten, 2004-2008

subsector	pabo		2 ^o graads		kunst/LO		Totaal hbo ba vt	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
2004	32,9	58,7	18,3	25,9	39,4	61,7	39,3	53,7
2005	26,9	53,8	16,5	25,1	37,9	55,1	37,9	51,7
2006	25,8	47,3	20,4	27,6	43,4	57,9	35,5	49,6
2007	22,7	46,2	17,5	29,7	40,0	58,1	35,0	49,3
2008	24,4	47,8	15,4	28,1	38,0	56,1	34,3	48,9

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.35 Diplomarendement 5 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar etniciteit, in procenten, 2004-2008

subsector	pabo		2 ^o graads		kunst/LO		Totaal hbo ba vt	
	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all	aut/w-all	nw-all
2004	59,6	38,8	28,7	16,2	46,5	35,4	49,1	32,2
2005	60,0	33,2	25,9	10,9	49,2	41,2	50,3	34,2
2006	58,3	36,9	25,1	15,6	51,1	36,0	49,8	34,8
2007	56,0	31,9	23,3	16,5	52,1	32,0	48,7	33,2
2008	51,0	26,0	22,1	15,1	47,7	27,3	47,1	31,7

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Tabel 3.36 Diplomarendement van directe instroom 5 jaar na aanvang, subsectoren lerarenopleidingen (hbo bachelor voltijd), naar vooropleiding, in procenten, 2004-2008

jaar	pabo				2 ^o graads				kunst/LO				Totaal hbo ba vt			
	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo	nb	mbo	havo	vwo
2004	48,1	51,9	55,9	68,0	20,4	26,2	21,0	38,0	51,3	48,0	45,1	65,2	47,0	49,1	43,2	59,8
2005	38,5	49,6	51,1	63,1	23,7	22,5	18,9	34,0	47,6	47,6	41,6	56,6	48,0	47,8	40,5	59,9
2006	28,9	42,1	45,5	62,0	22,3	27,9	19,1	39,0	43,8	59,4	43,6	62,6	46,0	44,7	38,1	59,1
2007	29,1	39,2	45,0	59,8	17,6	24,5	19,6	45,8	45,6	55,6	42,3	63,4	45,8	44,4	37,7	60,2
2008	24,6	43,5	46,3	58,9	15,9	19,0	18,3	44,2	41,0	53,8	40,2	62,0	45,6	43,1	38,2	59,3

Bron: BRON-HO, bewerkingen IvHO

Bijlage 5 Afkortingen

AD	Associate Degree
AP	Academisch Programma
BA	Bachelor
BRIN	Basisregistratie Instellingen
BRON	Basisregistratie Onderwijsnummer
CAOP	Kennis- en dienstencentrum op het gebied van arbeidszaken in het publieke domein
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CROHO	Centraal Register Hoger Onderwijs
dt	deeltijd
du	duaal
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
HO	Hoger Onderwijs
ISAT	opleidingscode (in het CROHO)
Ivho	Inspectie van het Onderwijs
LO	Lichamelijke Opvoeding
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
NRTO	Nationale Raad voor Training en Opleiding
NSE	Nationale Studenten Enquête
NVAO	Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
PABO	Pedagogische Academie Basisonderwijs
ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
SEN	Special Educational Needs
SIS	Schoolverlaters Informatie Systeem
ULO	Universitaire Lerarenopleiding
VH	Vereniging Hogescholen
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs
VO	Voortgezet Onderwijs
VSNU	Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
Vt	voltijd
VWO	Vorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2014-21 | gratis
ISBN: 978-90-8503-344-8

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | september 2014